

د پښتو شعر عروضي نظام مضی

نقیب اللہ سالک
(کي، بنو)

د پښتو شعر

عروضي نظام

OWNED BY 0300 9792115

نقيب الله سالك

ککي بنو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

OWNED BY 0300 9792115

ڪتاب پڙندڻه

د ڪتاب نوم	د پښتو شعر عروضي نظام
ليکوال	نقيب الله سالڪ
اشاعت	آگسٽ، ۲۰۱۴
شمير	پنڇه سوه (۵۰۰)
ڪمپوزر	نقيب الله سالڪ
نظر ثاني	فرهاد محمد غالب ترين
ٽائيٽل	زاهد امين زاهد
بيعه	دوه سوه (۲۰۰) روپي
چاپخانه	دانش خپرندويه ٽولنه، پېښور

OWNED BY 0300 9792115

حمزه بک ڊپو چوڪ بازار بنو،

صمليه ڪتب خانه، غله منڊي چوڪ بنو،

يونيورسٽي بک ايجنسي خيبر بازار پېښور،

پښتو اڪيڊمي بک شاپ پېښور يونيورسٽي

ابو احمد حافظ رحمت الله ڪتبخانه وڪمپوزنگ سٽر ملتان ڪڪي بنو

حقوق د ليکوال به حق کينې محفوظ دي

ليکوال

نوم _____ نقيب الله

قلمي نوم _____ سالک

د استوګنې ځاي _____ ککي بنو

تعليم _____ اېم - اېس - سي (اقتصاديات) ،

په _____ بي - اېډ
په _____ ملازمت

موبائل _____ 03009792115

ایمېل _____ salekhashimi@gmail.com

تړون

د ارواښاد میاشرف

او د

ښاغلي دروېش دراني

په نومونو

چا چې د پښتو شعري خزانی نه د

خیلو عروضو اثاثه

را برځېږه کړه -

مننه

د محترم سليم قرار صېب د کټورو ادبي مشورو ډېر شکر گذار یم -
 د ښاغلي فرهاد محمد غالب ترين صيب ډېره ډېره مننه کوم چاچې د
 خپلو منصبې فريضو او کورني ضرورتونو سره سره ټټه ټټه نيولي وخت کښې زما
 دې کتاب "د پښتو شعر عروضي نظام" نظر ثاني کولو ته پوره پوره وخت ور
 بخښلو او زه يې ټټه خپلو قدر منو مشورو باندې ولمانځلم او د نظر ثاني نه علاوه
 يې ټټه دې کتاب خپل تاثرات قلمبند هم کړل او زما د کتاب ښائست يې يو ټټه دوه
 کړو- د گران رشيد جوهر صېب د ادبي خدماتو او د قدر شناسي هم ډېره مننه
 کوم چا چې د مسودې د ليلو ټټه وخت ټټه ملا ټپولې یم او ټټه دې کړلېچنې
 لارې کښې يې د لارې هوارولو ټټه لړ کښې راسره نه هېرېدونکې هڅې کړې
 دي-
 کومو ملگرو چې زما کتاب ته موجوده صورت ورکولو کښې ټټه يوې يا
 ټټه بلې طريقې زما مرستې کړې دي هغه مې ټټه خپلې حافظې کښې خوندي کړي
 دي خو دلته يې د نومونو ذکر کافي گڼم: دمساز شاهين ، ډاکټر وهاب روان ،
 راست عمل ظهير ، روح نياز سيفي ، اصف ککي ، فريد پير خيلي ، ابو احمد
 حافظ رحمت الله ککي ، فراز پيرزاده ، ظفر پير خيلي ، سيف الله شاه سيفل ،
 پروفېسر جاوېد احساس ، پروفېسر عمر قياز قائل ، پروفېسر ډاکټر حافظ شمس
 الدين ، اقبال حسرت ، عبدالسلام بېتاب ، عادلوي ، عبدالسلام تابش ، روڼدار علي
 شاه روڼدار ، شاهد خان شاهد ، ارشد منايان ، رشيد جوهر ، عبدالرحمان شاه
 ساکر ، دلکشور محصور ، غازي سيال ، منيب راحل ، زاهد امين زاهد ،
 سليم قرار ، عمر دراز مروت ، پروفېسر (ډيپارټر) حميد الله جان ، ډاکټر حارث
 حميد ، انجنير محمد نعمان خان ، انجنير جنيد خان او محب الله خان -

فهرست

- مشکل سرخط (فرهاد محمد غالب ترین) ----- ۱۲
- خیلی خبری ----- ۲۰
- اول باب : علم عروض او پښتو ته راتګ ----- ۲۵
- د عروضو پېژندنه (تعریف) او تاریخ ----- ۲۵
- پښتو ته د عروضو راتګ ----- ۳۰
- دویم باب : د علم عروض اصطلاحات ----- ۴۵
- سپلاډ (خپه) ----- ۴۵
- خج (فشار) ----- ۵۲
- رکن (غونډه) ----- ۵۷
- مصرعه ----- ۶۱
- وزن ----- ۶۴
- بحر ----- ۶۹
- دریم باب : تقطیع او د تقطیع قاعدې ----- ۷۲
- تقطیع ----- ۷۲
- د تقطیع قاعدې ----- ۷۳
- خلوړم باب : د پښتو شاعری دودیز بحرونه ----- ۸۵

- ۸۵ ----- اوڀر رکني بحرونه
- ۸۶ ----- لومړۍ اوڀر رکني بحر
- ۸۶ ----- لومړۍ ښاخ
- ۸۸ ----- دويم ښاخ
- ۹۰ ----- دريم ښاخ
- ۹۲ ----- څلورم ښاخ
- ۹۵ ----- دويم اوڀر رکني بحر
- ۹۵ ----- لومړۍ ښاخ
- ۹۷ ----- دويم ښاخ
- ۹۹ ----- دريم ښاخ
- ۱۰۲ ----- څلورم ښاخ
- ۱۰۶ ----- دريم اوڀر رکني بحر
- ۱۰۷ ----- لومړۍ ښاخ
- ۱۰۹ ----- دويم ښاخ
- ۱۱۱ ----- دريم ښاخ
- ۱۱۳ ----- څلورم ښاخ
- ۱۱۵ ----- څلورم اوڀر رکني بحر
- ۱۱۵ ----- لومړۍ ښاخ

- ۱۱۷ ----- دویم بڻاڻ
- ۱۲۰ ----- دریم بڻاڻ
- ۱۲۲ ----- څلورم بڻاڻ
- ۱۲۷ ----- پنځم اوږد رکنی بحر
- ۱۲۸ ----- لومړ ڪ بڻاڻ
- ۱۳۰ ----- دویم بڻاڻ
- ۱۳۲ ----- دریم بڻاڻ
- ۱۳۴ ----- څلورم بڻاڻ
- ۱۳۶ ----- پنځم بڻاڻ
- ۱۳۹ ----- لنڊ رکنی بحرونه
- ۱۳۹ ----- لومړ ڪ لنڊ رکنی بحر
- ۱۴۰ ----- لومړ ڪ بڻاڻ
- ۱۴۲ ----- دویم بڻاڻ
- ۱۴۳ ----- دریم بڻاڻ
- ۱۴۴ ----- دویم لنڊ رکنی بحر
- ۱۴۵ ----- لومړ ڪ بڻاڻ
- ۱۴۶ ----- دویم بڻاڻ
- ۱۴۸ ----- دریم بڻاڻ

- ۱۴۹ ----- دریم لنه رکنی بحر
- ۱۵۰ ----- لومړۍ ښاخ
- ۱۵۲ ----- دویم ښاخ
- ۱۵۴ ----- دریم ښاخ
- ۱۵۶ ----- اخذ لیک (کتابیات)

OWNED BY 0300 9792115

مشکل سرخط

هره علمي ليکنه گرانه وي، خشکه وي؛ څنگه چې يې ليکل وخت غواړي، کړاو غواړي او د ډېر محنت او شواخون نه پس ليکلې کېږي، دغه شان يې لوستل هم گران وي - سوچ او فکر پرې کول غواړي - چرته چې پرې بنده پوهه نه شي، پېراکراف دوباره لوستل غواړي - د دې ټټه مقابل کېنې د داستان، قيصی يا ناول ليکل که هر څو گران دي خو لوستل يې ډېر اسان دي، ليکل يې هم ډېر سرخوږه نه غواړي او لوستل خويي لږه هر څه نه اسان دي - هم دغه وجه ده چې علمي ليکونه کول هم کم دي او د علمي ليکونو لوستل هم د لږو او شاذو خلقو کار دے او بيا ټټه تېره ټټه پښتو کېنې خو که يو اړخ ته علمي ليکنې کمې دي، بلکه د نشر ليکنه پکښې لا هم کمه ده نو بل اړخ ته يې لوستونکي هم ډېر زيات کم دي - ټټه پښتو ادب کېنې زياته برخه د منظومو اثارو ده او د پښتو منظومات واقعي چې ټټه هر لحاظ د معيار او مقدار لږه رويه غني حيثيت لري -

محترم نقیب الله سالک صاحب ټټه هغه عالمانو فاضلا نو او پوهانو کېنې دے چې د علم عروض غونډې ټټه يو مشکل او تر څه حده پورې "متروک" سرخط يې ډېر غوره، مدلل او ټټه زړه پورې ليک کړے دے او بيا ټټه پښتو شاعرۍ کېنې يې د عروضو مختصر تاريخ بيان کړے دے - مختصر ورته ځکه وایم چې ټټه پښتو شاعرۍ کېنې عروضي شاعري ډېره کمه ده نو تذکره به يې ضرور

زمونږ محترم ليکوال د نورو ژبو د عروضو د حوالې وړکولو سره سره اهم کار دا کړې د ځې مثالونه يې د پښتو ادب نه ورکړي دي او د عربي عروضو نظام سره يې د پښتو د تطبيق د پاره ځان ډېر زيات کړو. د ځکه چې د هرې ژبې څه خوبۍ او خلمۍ وي - رښتيا خبره خو دا ده چې بۀ حقيقت کښې د يوې ژبې نه بلې ژبې ته ترجمه هم بۀ اصلي معنو کښې نۀ شي کيږي ځکه چې د هرې ژبې بۀ شا د دغه ژبې د ويونکو يو تهذيب او کلتور د ځې او د تهذيب او کلتور سره تعلق لرونکي اصطلاحات وي نو د يو تهذيبي او کلتوري اصطلاحي نظام ترجمه چيږي هم ممکنه نۀ ده - نو عرض مې دا د ځې د عروض علم د عربي ژبې دننه زيږون موند د ځې او د عربي ژبې بۀ مناسبت سره يې ارتقاء کړې ده نو هغه د پښتو سره بۀ تطبيق کولو کښې ډېر مشکلات لري ځکه چې د دواړو ژبو تر منځه ډېر توپير د ځو نقيب الله سالک هم بۀ دغه مشکل قابو موند د ځې دا د ليکوال بۀ دغه علم د قدرت يو ځلنده مثال د ځې او د

پښتو د ادب او ژبې د مطالعې يې څرگند دليل دكـ.

مصنف د عربي عروضو نه علاوه د ځينې نورو ژبو د عروضو هم ذكر كړې دكـ نو رښتيا خبره دا ده چې ټولو مشرقي ژبو كښې د شاعرۍ د پاره څه قواعد او ضوابط موجود وو او هغوي د خپلې شاعرۍ منضبط كولو دپاره ځينې اصول ټاكلي وو- جابر علي سيد د انگرېزي عروض خامۍ او خوږۍ ټه تفصيل سره بيان كړې دي هغه وايي چې د انگرېزي عروضو (metre) د وزن بنياد ټه دوه څيزونو دكـ ؛ يود لفظونو اجزاء او د دوي خفي يا بلند (اوچتېدل) يعني (quality syllables) ، دا د وزن مقدم شرط دكـ او دويم د دوي شمېره (quantity) . جابر علي سيد يې بيا تفصيل بيان كړې دكـ او د انگرېزي عروض يو خصوصيت يې دا هم بيان كړې دكـ چې د زياتو الفاظو ټه وزن كښې د راوستو دپاره هغه ټه يو كره توگه نه شي ادا كو او اخبري حروف يې ټه تادي (جلدی) ادا كول او مخكښې تلل لازمي وي beasts , fields وغيره د دغه قبيلې الفاظ دي - او دا يې هم ليكلي دي چې ټه انگرېزي عروض كښې د تقطيع عمل هم ډېر اوږدوا لري - مونږه خو ارکان ټه عمودي كړښو كښې تقسيموو او دغه كافي گڼو ليكن ټه انگرېزي كښې د كړښو (لكيرو) نه علاوه د هر جز دپاسه د هغې د نوعيت څرگندولو دپاره علامت - ، هم لگول وي چې شمېره يې د لسو او اتو نه كمه نه وي -

د هندي عروضي نظام ټه باره كښې ډېر كم معلومات دي -

وجه يې دا ده چې دغه لور ته زمونږ عالمانو هيڅ توجه نه ده کړې او هندي علوم د البېروني نه علاوه چا د پام وړ نه دي گڼلي. البته عظمت الله خان پټه دغه لړ کښې کار کړې ده - د هغه وېنا مطابق هندي عروض چې "پنگل" نامه لري، پټه هغې کښې هم د انگرېزي پټه شان خفي جزيعني "ماترا" پټه يو حرف مبني وي، پټه "دوهه" کښې ټول اته څلوېښت ماترا وي پټه هره مصرعه کښې څلېږشت څلېږشت (۲۳، ۲۴) او پټه "سرسی" بحر کښې اوويشت (۲۷) ماترا وي چې کافي طوالت لري - د بحر الفصاحت مصنف نجم الغني د دريو ژبو عربي، فارسي او هندي د مشترکه بحرونو يادونه کړې ده - چوپايي بحر د سريع مشابه ده، تربهنکه د متدارک سره او بهجنک پريات د متقارب هم وزن بحر ده -

زه پټه اخيره کښې پټه عروض باندې ځينې عمومي خبرې د جابرعلي سيد د دائره معارف اسلاميه څخه را نقل کوم چې ځينې وضاحتونه دي او زما پټه خيال ضروري هم دي -

۱ - د الحريري او ابن خلکان دا قياس د هغوي ذاتي مفروضه ده چې گڼي خليل د عروضي اوزانو پټه تشکيل کښې د څټک د اواز نه اثر واخيستو - د اوزونو چې څه اندروني صوتي او عروضي نظام نه وي ، د هغې نه د خليل د مستفيد کېدو امر ډېر لږ و - لري وجه يې دا ده چې عروضي نظام د متحرکو او ساکنو حروفو يو سخت گيره سلسله ده چې د زياتو رعايات زماني د وصف

لرلود خپل ساخت سختوالي له وجې سرغړونه نه شي کولې، بلکه نور هم سختېږي او پېچیده کېږي - حقیقت خودا د ک چې د وضع کونکي په وړاندې د ف - ع - ل ماده وه چې ورباندې د صرفي اوزانو انحصار وو، خلیل پکښې دغه تصرف وکړو چې د صرفي اوزانو مفید حرکات او سکانات یې ازاد او عمومي کړل دغه شان صوتي اوزان خالصاً معنوي اوزان شول هرکله چې عروضي اوزان خالصاً د اهنک نمونې (rhythmic patterns) وپېژندلې -

۲ - د حمزه اصفهاني دا دعوی صرف د حسد وجه معلومېږي چې خلیل علم النغم په علم العروض بدل کړ او په ظاهره یې د یوه نوي علم بنیاد کېښوده، دا سراسر بې دلیل خبره ده، په دې وجه چې علم النغم کښې ایقاع بنیادي جوهر وي چې هغه د شعري اوزانو د ساخت نه زیات مبسوط او مختلف النوع وي - خلیل که چېرې په علم النغم کښې ماهر هم وو نو هم یې د مذهبي وجوهاتو په بناء په خپل وضع کړي شوي علم کښې له دغه شرع کښې ممنوع علم نه استفاده نه شوه کولې -

۳ - د بحر ونود استخراج په لړ کښې د متدارک مؤجد ابوالحسن اخفش الاوسط (م - ۲۲۱ هج) ذکر نه شي کو د اخفش په نزد د خلیل مجوزه فواصل معتبر بالذات اصول نه دي ځکه چې فاصله صغری چې پکښې درې متحرک او یو ساکن راځي په اصل کښې د یو سبب ثقیل او د یو سبب خفیف نه مختلف نه دي؛ مثلاً لفظ "ضربت" چې د خلیل په نزد

فاصله صغریٰ دے ټه اصل کښې د سبب ثقیل "ضر" او سبب خفیف "بت" مجموعه ده - د نجم الغني ټه وېنا د اخفش مذهب اېراني عروضیاتو غوره کړه او فاصله یې غېر ضروري اصول وگرځوله -

۴ - د بحر معنی د سمندر ده، څنگه چې سمندر ته څو دریا بونه ور غورزېږي او ورسره یو ځای کېږي دغه شان ټه بحر کښې هم څو وزنونه شامل وي -

۵ - د علل اصطلاح لږ یوې لوبې مودې نه د زحاف ټه اصطلاح کښې ضم شوې ده -

۶ - دا خبره منلې شوې او څرگنده ده چې ټه عربي ، انگرېزي او یوناني عروض کښې بنیادي فرق د نبره (ictus) د دے د شمېر څو مثالونه داسې تر لاسه کېږي او هغه هم (جبریه) چرته چې ځینې عروضي اصول یا ارکان د انگرېزي الفاظ سره اهنګ یو کوي ، د مثال ټه توګه که چېرې مونږ د عربي لفظ "لک" (سبب ثقیل) د انګرېزي د "city" یا "pity" (تړوکاي رکن) برابر وګڼو چې ټه څرګنده صحیح ښکاري خو بیا هم زمونږه سماعت به دا ګواهي ورکوي چې د "city" یا "pity" " لهجه د "لک" نه پورته واقع کېږي دغه شان د انګرېزي لفظ "piteous" لهجه د عربي لفظ "ضربت" نه زیاته اوچته ده -

۷ - د یوناني ژبې ټه عروضي نظام یورپي عروضي نظام اډانه دے پکښې د نبره وجود مشتبّه دے خو دا اشتباه یو څو

عروضي ماهرينو ته شوې ده کني په عامه توګه يوناني عروض لهجه دار (accentual) منلي شوي دي چې unaccented short يې او long يې accented منلي شي ليکن په دغه اصولو کښې لچک هم شته اگرچه د انګېزې شاعر کولرج (Coleridge) يې په اصولي توګه short, unaccented او long يې accented مني -

٨ - د عربي شعر د بحورو او اهنګ سرخ د صحرابي اوبښې د تګ سره تطبيق کول ، چې ځينې مستشرقينو لکه هارټ مان چې کوم کوشش کړې دے ، هغه د قياس نه لرې خبره ده او د عروضي حرکاتو سره نه خوري -

ځينې نورې هم ډېرې خبرې شته ، خو د محترم سالک صاحب په عروض شوک دا کتاب د ډېرو سوالونو په خپله جواب دے - دوي چرته خو ډېر تفصيل بيان کړې دے او چرته يې د ډېر اختصار نه کار ا دے - خو دا موضوع ډېره پېچيده ، ګرانه او سرخوړې موضوع ده او د سالک صاحب نه چې څه توقع کېدې شوه په ډېره احسنه طريقه او په عام فهم انداز کښې يې د دغه موضوع احاطه کړې ده - په عربي او فارسي او تر څه حده پورې په اردو کښې په دې موضوع ډېر کار شوک دے او په دغه ژبو کښې په دغه موضوع ډېر څه تر لاسه کېدک شي خو زما په خپل خيال په پښتو کښې د مياشرف نه پس د دروېش دراني صاحب او د نقيب الله سالک صاحب کتابونه زموږ خو پوره کو نه شي ، خو تر څه حده

زمونږه لارښودنه کوي شي او پټه خاصه توگه د سالک صاحب د
عروضو علم دکافي مطالعې نه پس دهغوي نه پټه دې لږ کښې د ډېر
څه اميد لر شو

الله دې وکړي چې د سالک صاحب دا کوشش د پښتو
ژبې، پښتون قام او د واپه پښتونخوا پټه ښه ورشي ، او الله دې وکړي
چې سالک صاحب زمونږ د ژبې د علمي موضوعاتو دکمي پټه لور
پام وکړ شي او دا ژبه پټه علمي موضوعاتو غني کولو کښې خپلې
هنځې جاري وساتي - الله دې د دوي عمر ، علم او د علم خدمت
جذبه تانده او ژوندی وساتي - امين - والسلام

OWNED BY 0300 9792115
فرهاد محمد غالب ترين خوېشکي

صدر مرکزي پښتو ادبي جرگه ، ضلع نوبنار

۱۲ مارچ ۲۰۱۴ء

خپلي خبرې

د نن نه خو کاله مخکېنې مې د فېس بک پټه وال باندې يو غزل ورکړه وو - پټه هغې غزل باندې د ملگرو تبصرې راشروع شوې - علي زمان وزير هم زما د فېس بک ملگري وو - د دۀ تعلق د ډومپل سيمې سره وو او استوگنه يې پټه کراچي کښې کوله - د ک د پي اې اې ملازم وو او د شاعري ذوق يې هم ځوان وو - علي زمان وزير چې خپله تبصره زما پټه غزل راپوست کړه نو پټه هغې کښې يې داسې ليکلي وو ؛

”لکه انار دننه خون خون يم

پټه مسکاځله مې ژاړل ډېر کم دي

وروره ! تاسو د دې شعر دويمې مصرعې ته فکر وکړئ

ماته يې پټه بحر کښې څۀ ستونځه ښکاري نو ځکه يې رواني هم اغيزمنه شوېده -

ما د څۀ فکر نه پس پټه دې مصرعه کښې داسې بدلون وکړو :

هم که پټه ځله مې ژاړل ډېر کم دي

او دا مصرعه مې پټه فېس بک کښې دويم ځل پوست کړه - علي

زمان وزير بيا پټه خپله تبصره کښې وليکل چې اوس يې رواني سمه

شوه - نو ما ترېنه تپوس وکړو چې ”دا څۀ راز د ک ؟ پټه دواړو

صورتونو کښې د سپلابونو شمېر هم يو شان د ک - نو دۀ پټه جواب

کښې وليکل چې هسې د تجربې ټه بنياد را ته ستونځه ښکاره شوه نور تاسو ښه پوهېږئ -

د دې خبرې نه پس زما ټه زېږه کښې د تجسس او تلاش ، د څېړنې او شننې ازغي مات شول - چې څه منطقي عوامل او ساينسي دلايل دلته هم کار فرما دي چې د يوه شمېر سېلابونو ټه دوو مصرعو کښې ، صرف د ټکو ټه بدلون سره بحر اغيزمن کېږي - تلاش او شننې مې شروع کړې - ملگرو ، شاعرانو ، استاذانو ، ژبپوهانو او کتب خانو سره مې اړيکې ټينگې کړې او د علم عروض باقاعده مطالعه مې هم شروع کړه - ټه دې دوران کښې به مې د مطالعې نه قاعدې راليستلې او ټه شعرونو ټه مې عملي کولې - ټه دغې کار کښې به سوالونه هم پيدا کېدل هغه سوالونه به مې د ادب (اردو ، پښتو او د عربي) استاذانو ته لېږل - او دوي به دخپلې پوهې او د تجربې ټه بنياد جوابونه رالېږل -

اردو ، عربي او انگرېزي ژبې د ادب کلهم ضرورتونه پوره کوي - خو ماته ټه ليکلي شوي صورت کښې د پښتو عروضو ايله څو کتابونه ټه لاس راغلل - د پښتو د عروضو ټه لړ کښې ارواښاد مياشرف ، ښاغلي دروېش دراني او مجاور احمد زيار داسې انکشافات کړي دي چې د پښتو ژبه يې د دنيا نورو ترقيافته ژبو سره سياله کړه او د دوي دا کارنامې به همېشه دپاره ژوندۍ وي - او زما ټه خيال کښې دوي لومړي پوهان دي چا چې د پښتو شعري خزاني نه د خپلو عروضو اثاثه را برخپړه کړه - له دې وجهې که مونږ دا دواړه

ژبپوهان د پښتو “د عروضو امامان” وبولو نو څه مبالغه به نه وي - د دوي تصنيفات د پښتو د عروضو هراړخيزه او تفصيلي ضرورتونه پوره کوي - نن د دغو تصنيفاتو په برکت د پښتو شعرهغه کمي پوره شوه کوم ته چې شاعرانو او پوهانو وخت په وخت گوته نيولې وې يعني د “يوه باقاعده عروضي نظام نشته والي ته” -

خو دا هم يو حقيقت د که چې څه خو د عروضو علم انتهايي مشکل د که او څه مونږ شاعران هم تن اساني خوښوو - هم له دې وجهې دغې علم ته لکه څومره چې پکار ده هغومره توجه نه ده ورکړې شوې چې چا سره هم د عروضو په باب زما خبرې شوې دي نو چا به ورته مشکل کار وو ، چا به ورته غير ضروري په دې وجه وو چې زمونږ ضرورتونه د موسيقي د طرزونو نه پوره کېږي ، چا به دا وو چې د پښتو شاعرۍ عروضي نه ده - په دغو ورځو شپو کېنې ماته د خپلې منزل لاره هواره شوې وه ، خوڅه راسره د عروضو مواد زياتېدل او څه مې دا احساس هم ملگر وو چې دا مواد د وخت تېرېدو سره را نه ضايع نه شي اوخوندي يې وساتم - چونکه په پښتو ادب کېنې د نثر برخه (په خاصه توگه د عروضو برخه) ډېره کمه ده نو د موادو د خوندي ساتلو د پاره مې دې اړخ ته پام شو چې دا هر څه په ترتيب سره سم او داسې صورت کېنې وليکم چې نوي کهول ته د عروضو علم يو پردک او ييگانه ونه ښکاري بلکه دا علم دوي ته د يوه خپل او د ضروري علم په توگه

پېش کړې شي، ټټه داسې حال کې چې ټټه پښتو ادب کېنې د نشر ټټه میدان کېنې کار هم کم شوېدک او بیا ټټه علمي موضوعاتو باندې د لیکلو خو ډېر ضرورت هم دک.

یوه ورځ مې د اداره تخلیقات ټټه یوه تقریب کېنې جاوېد احساس صیب سره دا خبره کوله چې بنو د نشر ټټه تخلیق کېنې ډېر کمزور دک زه غواړم چې ټټه عروضو څه لیک وړاندې کړم نو جاوېد احساس صیب راته ووک چې ډېره بڼه او اړینه خبره ده خو د اسانولو کوشش یې هم وکړه.

دا خو محرکات وو چې د دې کتاب ټټه لیکلو مې پېل وکړو. ټټه دې کتاب کېنې مې د عروضو انتهایي ضروري توکونو (تاریخ، راتګ، اصطلاحات، تقطیع او بحرونه) د راټولولو کوشش کړېدک، ورسره مې د تقطیع هغه قاعدې هم راټولې کړې کومې چې د پښتو ویونو (ټکو) او ځانګړې لهجې سره اړخ لګولې شو. د دې کار ټټه موده کېنې مې د لنډولو (اختصار) او د اسانولو لارې هم ټټه پام کېنې ساتلې وې.

یاده دې وي چې د عربی عروضو د رکنونو خپل نومونه دي او د بحرونو خپل، خو چونکه ټټه پښتو ژبه کېنې د دې علم عمر ډېر کم دک نو ځکه د پښتو ټټه رکنونو یا بحرونو هغه قسم نومونه نه دي کېښولي شوي. د اسانۍ د پاره دروېش دراني صیب چې ټټه شروع کېنې ټټه رکنونو او بحرونو کوم نومونه ایښي دي نو ما هم هغه نومونه

کارولي دي او پکار ده چې د دروېش دراني صېب نومونه دې همېشه
دپاره يې پښتو عروضو کښې ژوندي وساتل شي -
اوس دا کاوش ستاسو يې مخکښې دکه - نور د ستاسو
لوستونکو کار دکه چې ستاسو د ضرورت يې معيار خومره پوره
پرېوځي - الله تعالی دې زما دا کوشش د پښتو ادب يې ګټه وړولي -
امين -

يې درنښت

نقيب الله سالک
ککي بنو

۵ جنوري ۲۰۱۲ء

اول باب : علم عروض او پښتو ته راتگ

د عروضو پېژندنه (تعريف) او تاريخ

عروض هغه علم د که چې د ده په مرسته د نظم او د نثر په

مينځ کښې توپير کېږي -

د علم عروض باني عبدالرحمن خليل بن احمد بصري

د که څوک چې په سلمه (۱۰۰) صدی هجری کښې په بصره کښې

زېږېدلی وو او په یوسل او اویا (۱۷۰) صدی هجری یا اووه سوه یو

نوي (۹۱) صدی عیسوی کښې وفات شو - د که چونکه په مکه

مکرمه کښې وفات شو که وو نو ځکه په خليل بن احمد مکي هم

یادېدلو - د که د شروع نه په شاعری او موسیقۍ زیات مثنی وو -

د علم عروض د شروع په حقله څو روایتونه دي :

یو ځل خليل په مکه مکرمه

کښې په دهبوي کانت تېرېدلو چې د جامو د

ټکولو اواز یې واورېدلو - خليل د اورېدو سره سم

اووېتل چې ”والله یظهر من هذا شیء“ معنا دا

چې قسم د که دې نه به څه راوځي - په

دې ځای کښې ده ته د علم عروض بنیاد په لاس

ورغلو -

خليل په بازار کښې تېرېدلو

چې ده د خټک مسلسل اوازونه واورېدل - د

موسیقی د مینې له کبله د ده د خلې نه ووتل
چې ”والله يظهر من هذ ا شي“ معنا دا چې
قسم د له دې نه به څه راوځي -

د دې علم دپاره د عروض نوم

خوښولو اسباب :

خلیل ته د مکی مکرمی ږه
ژوند کښې د دې علم الهام شو و و او د مکی
مکرمې یو نوم ”عروض“ هم وو نو ځکه یې
دې علم ته عروض اوو -

د عروض ټکۍ د معروض نه و
د چې تلې ته وایي ”اوس د دې علم ږه
مرسته د شعر کره او کوټه پېژندنه کېږي نو ځکه
یې ورته عروض اوو -

ږه عربی و ییپانگه (لغت)
کښې د عروض معنا داسې ده ”هغه پلنه لاره چې
د دوو غرونو تر مینځ وي ږه داسې لاره خلق د
یوه کلي نه بل کلي ته ځي معنا یې دا شوه چې
دوه کلي بېلوي نو عروض هم داسې علم د
چې د موزون ا و غیر موزون کلام پېژندگلو
راکوي -

او داسی نور-----

علامه صفدي وايي چې خليل يوناني ژبه هم زده وه - ښه
دغه وخت کښې ښه يوناني ژبه کښې د عروضو شروع شوې وه -
يوناني ژبه کښې هم بحرونه مقرر وو - دبحرغونلېونو(رکونو)ته
پې ايلي او ”ارجل“ يعني لاس او پښې ويئل او دا د اسپې
(خناورو) اندامونه دي - خليل د خپلو عروضو ښه توکونو د خناورو
نومونه کېښودل او ښه رکونو کښې بدلونونو ته يې د خناورو د رنځونو
نومونه ورکړل - خواجه نصيرالدين طوسي هم د دې خبرې
کړېد - د حرکات او سکانات له مخې ټکي ښه درو برخو کښې
ووېشل شول - سبب (رسی)، وتد (مېخ) او فاصله (مته يا ستنې) -
پخوا به عرب ښه خېمو کښې اوسېدل او رسی، مېخ او مته يا ستنې د
خېمې د اودرولو توکي دي نو ځکه يې د ټکو ځېلونو (قسمونو) ته دا
نومونه ورکړل -

سبب د دوو حرکتونو يا دوه حرفيزه ټکي دي ، وتد د درو
حرکتونو يا درې حرفيزه ټکي دي او فاصله د څلورو يا پنځو
حرکتونو ټکي دي - ښه شروع کښې د عربي پنځلس بحرونه را مخته
شول بيا وروستو دغه شمېر پنځه دېرش (۳۵) ته ورسېد او کېد
شي چې نن يې څه بل شمېر وي -

ښه يو سل او اويا (۱۷۰) صدی هجری کښې يوه ورځ د
زوي د تجارت د پاره خليل د څه تلې ښه لټون کښې ښه بازار کښې

گرزېدلو چې سړيې د ستنې سره وجنگېدلو او وفات شو -

د خليل نه پس نظامي عروضي (وفات ۱۰۹۲ عيسوی)

چې د ثمرقند اوسېلو وو ، دې علم ته زياته ترقی ورکړه - د عروضو د ايجاد نه مخکېنې د عربو شاعری د وزن پټه بنسټ وه خو وزن ته د يوه باقاعده علم مقام حاصل شو نه وو - د قاسم بن سلام بخدايي د وېنا پټه رڼا کېنې د عربي ژبې وړو شاعر د نوح زوي د سام پټه ۱ ولاد کېنې يعرب بن قحطان وو (د نوح څلور زامن وو - سام ، حام ، يافت او کنعان - د سام پټه ۱ ولاد کېنې عرب دي ، دحام پټه اولاد کېنې عجم او د يافت پټه ۱ ولاد کېنې ياجوج و ماجوج راځي ، او کنعان پټه طوفان کېنې مړ شو) او پټه فارسي کېنې ورومټې شاعر بهرام گور وو -

د هندوانو پخوا کتاب ”رگ ويد“ ټول پټه وزن کېنې د خويکېنې اوولس (۱) وزنونه کارولي شوي دي - البته مثوي ”سحر البيان“ ټول پټه يوه بحر کېنې وو - د دې نه دا خبره څرگندېږي چې د عروضو د ايجاد پټه وخت پټه هندي کېنې د خپلې ژبې وزنونه او بحرونه موجود وو -

د وروستۍ شننې او څېړنې نه دا خبره هم څرگنده شوې ده چې د کلام الله ډېر ايتونه او د نبي کریم ﷺ ځينې حديثونه هم پټه پټه وزن کېنې دي لکه ”بسم الله الرحمن الرحيم“ پټه سريع بحر کېنې د ، ”لن تنالو البر حتى تنفقوا“ پټه رمل کېنې ، سورة الکهف پټه

طویل کښې ، سورۃ الدهر په منسرخ کښې ، سورۃ سبا په رمل کښې ، سورۃ مؤمن په مضارع کښې ، سورۃ الانفال په بسیط کښې او سورۃ توبه په وافر بحر کښې دے - چونکه عربو د فصاحت او بلاغت کمال لرلو نو الله تعالیٰ هم فصیح او بلیغ کلام نازل کړلو چې په دوي باندې حجت شي او د نه پوهېدلو بهانه یې نه شي پاتې - د عقېدې له رويه قران پاک د الله تعالیٰ کلام دے - نو د غو ذکر شوو ایتونو ته ، نه خو د عقیلې له رويه شعر ویل کېږي او نه د شعر د تعریف له رويه -

د خلیل عروض د عربی ژبې د نزاکت په چاپېریال کښې رازېږېدلي وو - د فارسی شاعرانو ، د عربی کلهم عروض خپل کړل - د اردو شاعرانو د فارسی د شاعرانو په کام باندې کام کېښودو - یاده دې وي چې په دغه وخت کښې په هندي کښې دا علم موجود وو چې نوم یې "پنگل" وو خو دا دومره مشکل وو چې د اردو د پاره د کارونې جوگه نه وو - د عربی ځینې بحرونه خو د اردو شاعرانو خپل کړل خو ځینې بحرونه د اردو د پاره پښه او خپلې نه شول ولې چې د دواړو ژبو په مزاج کښې ډېر توپیر وو - نو ځکه د اردو په عروضو کښې فقط دومره ترقي وشوه څومره یې چې د عربی نه بحرونه را واخیستل - نو ځکه دا و شو چې څه خو د عروضو علم گران دے خو څه د اردو شاعرانو توجه هم نه ده ورکړې -

پښتو ته د عروضو راتګ

د روښانيانو هڅې

په پښتو کېنې په دېواني (ليکلي) صورت کېنې چې مونږ ته کومه اثاره رسېدلې ده هغه د روښانيانو د زمانې نه را شروع شوې ده - روښانيان د کلاسيکي شاعرۍ بنياد د - دوي پښتو ادب ته ډېر دېوانونه ور وبخښل - د پښتو په غېږ کېنې د عروضو د ځايولو هڅې هم د روښانيانو نه راپېل کېږي - په هغه وخت کېنې د عربي او فارسي ژبو د علمي اثارو سره د پښتو ادب هم اشنا شونو د پښتو ادب هم ترېنه ګټه پورته کول پېل کړل - په دې لړ کېنې د پښتو شاعرانو او پوهانو د نورو ادبي اثارو سره سره د عربي په عروضو هم نظر پرېوت - د پښتو ژبه له عربي ژبې نه په ډېر څه کېنې لري او ؛ لکه دا چې د عربي ټکي د ساکن حرف نه نه شروع کېږي خو د پښتو ټکي د ساکن توري نه هم شروع کېږي ، يا لکه دا چې د عربي په يوه ټکي کېنې دوه ساکن حرفونه په يوه ځاي نه شي را تللې خو په پښتو کېنې داسې ټکي ډېر دي ، يا لکه دا چې د پښتو په ډېرو ټکو کېنې منطقي او عادي خج د ټکي په اخيري حرف يا د اخير حرف نه مخکېنې راځي خو په عربي کېنې داسې نه ده - نو د عربي عروض په پښتو کېنې ځاي نه شول خو بيا هم پښتانه شاعران په شاعرۍ کېنې د عروضو د اهميت او ضرورت نه خبر شول او فکر به يې کولو چې څنگه نورې ژبې عروض لري پکار ده چې پښتو يې هم ولري - دوي

به هم دغه د عربي عروض اېډول را اېډول چې څنگه ترې کار واخلي
 - ټټه دغو شاعرانو کښې يو دولت لوانې هم وو څوک چې د پلار لټه
 طرفه حسن خېل لوانې او د مور لټه طرفه وردگ وو- د ده وطن جلال
 اباد يا رشيد اباد وو- د پيداوښت درسته نېټه يې نه ده معلومه خو د
 کلام نه يې دا معلومېږي چې تر يو زر او پنځوس (۱۰۵۰) هجري
 پورې ژوندک وو- دولت لوانې د پير روښان عقيدت مند او د
 ميرزاخان انصاري شاگرد او مريد وو- د ده ټټه دېوان کښې څو داسې
 غزل هم شته چې ټټه عربي عروضو باندې برابر وو- دا ټټه پښتو کښې
 ورومټې عروضي تجربه وه- د ده نه علاوه مرزا خان انصاري او
 ارزاني هم د عربي عروضو د راخپلولو هڅې کړې دي لکه د ارزاني
 دا بېلگه (نمونه):

د يوه وحدت لټه اصله

د کثرت شول ډېر فروع

يا لکه د ميرزا خان انصاري دا بېلگه:

ټټه وحلت لټه هره جوده بېگانه يم

ټټه کثرت کښې د ميرزا ټټه خله ويېرم

خوشال خان خټک

(۱۰۲۲ - ۱۱۰۰ هجري)

بيا په کلاسيکي شاعرانو کېنې خوشال خان خټک وو چا چې په پښتو شاعري کېنې د ځانگړي عروضي نظام ضرورت ته پام شوک وو- د خوشال خان په کليات کېنې چې د کومو عروضي اصطلاحاتو ذکر شوېدک د هغه د پښتو د يوه نامعلومه عروضي نظام اصطلاحات دي -

په عروضو د ټينگار په ترڅ کېنې خوشال خان ميرزا خان ستا دک ، لکه چې وايي :

له چا نه په پښتو کېنې ما ميزان ليد نه دک
ميرزا په دا زبان کېنې ويئل کړي دي تللي

خوشال خان بيا وايي :

پښتو ژبه ده مشکله د دې بحر مونږه نه شي

هم مالره يو خو بحره په ډېر مينود راغلي

په دې شعر کېنې د ده مراد هم دغه خپيز - خجيز نظام دک او ورسره ورسره د بحرونو د جوړښت لپاره څلور قسمه رکنونو د لومړي خجن سپلا ب رکن ، د دويم خجن سپلا ب رکن ، د دريم خجن سپلا ب رکن او د څلورم خجن سپلا ب رکن ته يې اشاره کړېده - خوشال خان په اکاهانه توگه په خپلو پلا بېلو شعري ځېلونو (قسمونو) کېنې کله په لومړي خجن سپلا ب ، کله په دويم خجن

سپلاډ ، کله ټه دريم خجن سپلاډ او کله ټه څلورم خجن سپلاډ
کښې مصرعې ليکلې دي - د باندني شعر اوله مصرعه يې ټه دريم
خجن سپلاډ سره او دويمه مصرعه يې ټه دويم خجن سپلاډ سره
ليکلې ده -

خوشال خان د عروضو نه بغير شاعري هلو شاعري نه بولي لکه
چې وايي :

چې چا د شعر کرکې بې ميزانه، بې عروضه
دا هيڅ شاعرۍ نه ده يو خو سپي دي تمبلي

کاظم خان شيدا

(؟ ۱۱۳۵ - ۱۱۹۳ هجري)

د عربي عروضو سره د پښتو سمون نه خوړلو ته ځينې
شاعران د پښتو ناهلي او بې نظمې وايي - دا خبره د پښتو يو لوي
استاد او نازک خياله شاعر کاظم خان شيدا کړې ده - د وايي :

د پښتو ژبه تمامه

ده بې نظمې بې نظامه

له اوزانه مختلفه

له ميزانه منحرفه

ټه ميزان باندې س چې راشي

هر کلام ته و بالا شي

حواله چې ټټه تقطيع شي
 گهې طعن گهې تشنيع شي
 اراسته ټټه قانون نه شه
 کالموزون شه موزون نه شه
 (دېوان کاظم خان شېدا)

کاظم خان شېدا که پښتو ژبه ”بې نظمه او بې نظامه“ بولي
 هم، خو بيا يې لکه د نورو ځينې شاعرانو داسې هم نه دي کړي چې
 ټټه عربي عروضو کښې يې د پښتو شعر ټټه زور د ځايولو هڅه کړې وي.
 کاظم خان شېدا خپله شاعري د پښتو مزاج سره سمه د پښتو
 ټټه نامعلومه عروضي چوکاټ کښې د ننه کړې ده - د ټټه شعر کښې
 د ”کالموزون“ نه دا څرگندېږي چې د پښتو شاعري اگر که موزونه نه
 ده خو ”د موزون ټټه شاني“ ده د دې نه مونږ ته دا نتيجه هم ټټه لاس
 راځي چې هغه د پښتو د يوه نامعلومه عروضي نظام ادراک هم لرلو -
 د ټټه شاعرانه مقام د دغه د وخت نه واخله تر ننه پورې هر
 چا د ټټه د ژوند زياته برخه د هندوستان ټټه رامپور کښې تېره
 کړې وه - ځکه يې د ژوند ډېر حالات معلوم نه دي - کاظم خان
 شېدا د مېجر راورتي د تحقيق ټټه رڼا کښې د خوشال خان کړو
 کېږي -

ميا شرف

(۱۱۸۶-۱۱۶۰ لېږديز)

پښتو ژبه د عروضو سره اشناکولو پټه لړ کښې د مياشرف کارنامه هم د ستاينې وړ ده - هغه د احمد شاه بابا پټه زمانه کښې (۱۱۶۰-۱۱۸۶ لېږديز) ژوند کولو کومه چې د پښتنو يوه ازاده او خپلواکه زمانه وه - مياشرف ليکوال او شاعر وو - ده د ازاد نظم پټه صورت کښې پټه عربي عروضو پټه پښتو ژبه کښې يو وړو کتاب "د پښتو عروض" وليکلو - پټه دې وجه د پښتو ژبې علمي پنگه پټه زياتولو کښې دا يو مهم کام وو - دغه عروض به پرمخ تللي وک خوله بله مرغه د پښتو سياسي او معاشرتي حالات سازگار پاتې نه شول - مياشرف خه کار پټه پښتو عروضو باندې کړې وو - ډېره شاعري يې د پښتو پټه وزنونو برابره کړې ده لکه دا شعر يې پټه دويم خج کښې پېل کړې د:

بيلتون نصيب زما د، قلرت د کردگار د

بندي پټه بند د هنديم، مولد مې ننگرهار د

د عروضو رساله يې استاد رښتين د "مياشرف عروض" پټه نامه ۱۳۳۸

لمريز کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپره کړې ده - وايي چې تر

مياشرف وروستو د عيسي هوتک خېل مکمل دېوان عروضي بڼه

لري کوم چې دوه زره بيتونه لري -

~

سمندر خان سمندر

(۱۹۰۱-۱۹۸۹ عیسوي)

په هندوستان د قبضي نه پس انگرېزانو دلته مکتبونه پرانستل - د انگرېز نیت چې هر څه وو - خو د دغو مکتبونو نه بیدار مغز پښتانه پوهان هم راووتل چا چې د خپلواکۍ او د ژبې د وځې دپاره بیا سمې هڅې شروع کړې - د دغې پېر (دور) په اخيري وخت کېنې سمندر خان سمندر د پښتو شاعرۍ عروضي کولو د پاره ملا وتړله - په دغه وخت کېنې د پښتو علم و ادب سرچینه د عربۍ یا فارسي په ځاي انگرېزي ژبه وگرځېدله - انگرېزي ژبې خپل عروضي نظام لرلو او پښتو کېنه ترې اخستې شوه خو سمندر خان د انگرېزي ادب نه نابلد وو ، ده هم هغه د عربۍ عروضو زړه لاره ونيوله -

سمندر خان به پوهانو ته وئيل چې يا خو د پښتو شعر ته خپل څه نظام جوړ کړئ او يا د ما ملگري شی چې عربۍ عروضو ته خپله شاعرۍ وسپارو خو چا د ده په خبره غوږ ونه گرولو - بس خپله شاعرۍ به يې په عربۍ عروضو کېنې کوله - د سمندر خان دغه شعري مجموعه "د خوږه شپېلۍ" په نوم چاپ شوه - د بېلگې په توگه د ده څو شعرونه:

تماشا شوم چې مې کړه ستا تماشا

زما اوس کاندې کل دنيا تماشا

زما اشنا پټه تندر سور را

سمندر جاوېدان شوم اور را

منم چې ژوند خو خوږ دے خو بې له ياره تلخ شي

پټه سر دې اې سمندر د زهر وکوټ دے تېر بې کا

سمندر خان پټه خوږه شپېلۍ کښې پټه يو شمېر بحرونو کښې نظمونه

ويئلي دي - سمندر خان پټه خوږه شپېلۍ کښې ليکي چې پټه پښتو

کښې د هيڅ يوه تېر شوي او ژوندي شاعر د کلام تول د قانون پټه تله

برابر نه دے خو د سمندر خان دا نظر صحيح نه ښکاري ولې چې د

ده نه مخکښې پټه تول برابر نظمونه ويئلي شوي دي لکه د عبدالعلي

اخونزاده کاکړ (۱۲۹۹ - ۱۳۶۵ هجري) نظمونه له هغوي نه دوه سوه

کاله مخکښې ، دميا شرف شاعر (۱۱۸۶ - ۱۲۰ هجري) او له هغې نه

مخکښې دولت لوانې چې ژوند يې تر ۱۰۸۵ هجري پورې يقيني

دے - دولت پخپله وايي چې :

دا وزن دے صحيح پرې وکړه نظر

فاعلاتن مفاعلن فعلم

که دے شي چې سمندر خان دا پور نظر پټه تحقيقي

تاريخي بنياد نه وي پېش کړے نو که داسې وي بيا د ده د نظر نه د

عروضو انتهايي او شديد ضرورت ته لېواله کېدل ښکاري -

تر اوسه پورې پټه لاندني عربي بحرونو کښې ليکلي شوي

نظمونه مونږلي شوي دي :

هجز ، لکه د عبدالعلی

کاکړې مصرعه :

عجب راځي له دې دهره پټه هر ساعت ستم پر ما
رمل ، لکه د میا شرف

مصرعه:

اې چې بلبل د عطا تل پټه چمن ستاکه چغار
مضارع ، لکه د عبدالعلی

کاکړې دا مصرعه:

یار درومي او زه نه مرم هر کوره بې

وفايم

خفيف ، لکه د دولت

لواني دا مصرعه:

دا جهان د ټپه مثل بهار

رجز ، لکه د عبدالقادر دا

مصرعه:

مهر زما د خپل صنم مه شه زما له

عمره کم

ملید ، لکه د رحمان بابا دا

مصرعه :

سرزما سامان زما ، زار شه تر جانان زما

علامه رشاد

لڼه دې سره سره چې څه ناڅه يې د عروضو پټه چوکاټ
 کښې د پښتو شعر د څپيز او خجيز سپستم لږه يا ډېره منښته کړې ده
 خو بيا هم د تدريس ، ليکنې او څېړنې لڼه لارې پټه خپل زاړه
 او ”انتيک“ سپستم باندې ټينگ او ترينگ پا شوک دے او د
 ژوند تر پايه يې د هغه سخته دفاع کړې ده - پټه اوږد مهالي استادي
 بهير کښې يې لڼه دولت لواني او مياشرف ، خواجه محمد بنگش ،
 عبدالعلي اخونزاده نه واخله تر بهايي جان او سمندر خان پورې هغه
 زړې عروضي نمونې به يې بيا بيا رامخته کولې - پټه دې لږ کښې يې د
 نيم اولسي شاعر بهايي جان (۱۳۱۳ - ۱۳۵۱ ق) هماغه ”جزئيات“ را
 اخيستي دي چې پټه عربي عروضو کښې دي او ”کليات“ يې چې د
 پښتو ټول و تال لري دومره پاموړنه دي بللي - رشاد فرهنگي ټولنې د
 دغه اثار چاپ کړي دي -

دروېش دراني

د سمندر خان سمندر خوږه شپېلۍ چې کله دروېش دراني وکتله نو د ځل خبر شو چې د عروضو پټه نوم یو هم د شعر پټه دنیا کېنې شته خو د تې سره سره پې نظر هم دا وو چې څنگه نورې ژبې عروض لري نو پکار ده چې پښتو پې هم ولري او د عربی عروض خپلول ته دي پکار - درېش دراني د عروضو یوه خاکه جوړه کړه چې د حبیب الله رفیع سره یې هم خبرې ورباندې وشوې - حبیب الله رفیع د خاکې لیکلوراي ورکړه -

پټه کال ۱۹۸۹ عیسوي کېنې پې د کراچي مجلې ”پلوشه“ ته دا خاکه د مضمون شکل کېنې ولیکله خو پټه تې وخت کېنې سمندر خان وفات شو و نو ځکه ورباندې څه بحث ونه شو - وروستو پې د عروضو هغه خاکه پټه یوه مکمل کتاب کېنې بدله کړه - دا کتاب پټه کال ۲۰۰۷ عیسوي کېنې د ”پښتو عروض“ پټه نوم چاپ شو -

لکه څنگه چې مخکښې ويلي شوي دي چې خلیل بن احمد د عربی عروضو ځینې نومونه د ځناورو د اندامونو پټه نومونو کېښودل او پټه رکنونو کېنې بللونو ته یې د ځناورو د رنځونو نومونه ورکړل ، خو پښتو کېنې داسې نومونه نه دي ایښوي شوي ، دا ځکه چې پټه پښتو ادب کېنې د خپلو عروضو عمر ډېر کم د ځکه دې لږ

کښې دروېش دراني داسې څېړنې وکړې چې يو خو يې د شعري
پنځې نه خپل عروض رابرخېره کړل ، رکنونه يې پټه گوته کړل ،
مونډل شوو بحرونو ته يې قالبونه جوړ کړل او بيا د نومونو ورکولو پټه
لړ کښې يې عددي کليات پټه کار راوستل - د دې نومونو غټه کټه دا ده
چې دا نومونه پټه اسانه د شاعر حافظې ته داسې ننوځي چې بيا هډو
هېرېږي هم نه -

د دروېش دراني د بيان طريقه ډېره سليسه او اسانه ده - زما
پټه نظر کښې ، د عروضو د ښودلو پټه ترڅ کښې ښاغلي دروېش دراني
چې د تدريس کومه طريقه پټه دې ذکر شوي کتاب کښې پټه کار
اچولې ده هغه ” د اسان نه د مشکل پټه لور “ ده -

OWNED BY 0300 9792115

مجاور احمد زیار

ډاکټر مجاور احمد زیار نه صرف دا چې لکه د خوشال خان ، کاظم خان شیدا او دروېش دراني ، د پښتو په ځانگړي عروضي نظام باندې ټینګار کړېدکې بلکه ورسره یې دغه نظام را برڅېره کړکې هم دے - ډاکټر مجاور احمد زیار هم د خپلې پوهې ، تجربې او د څېړنې په بنسټ د دې اند (فکر) څښتن دے چې د عربی عروض (میتړک سپستم) د پښتو شعر سره اړخ نه شي لگو بلکه څپیز (سپلابي) او خجیز دے - موخه (مقصد) یې دا دے چې د پښتو شعر سپلاوونیک دے -

پروفیسر دانیال مکتزي د لندن په پوهنتون کښې د پښتو پوهاند دے چا سره چې مجاور احمد زیار د پښتو شعر په حقله په وېلس کښې ډېر ځکه ور بحث هم کړکې وو ، هغه د پښتو شعر څپیز دے او په عملي توګه یې د ډېرو دېواني او اولسي شعرونو په سکښت یا تقطیع (scansion) کښې څپیز - خجیز نظام نه کار ا دے د مصرعې دننه یې ويې خج (د ټکي خج) هم په ګوته کړکې دے او د څپې (سپلاب) اوږدوا او لنډوا یې په پښتو شعر کښې یې نقشه دے -

نجیب منلي څوک چې فرانس میشتي پښتو ادیبوه ، لیکوال او څېړنکار دے ، د کال ۱۹۸۷ عیسوي په پنځلسم اکتوبر

يې مجاور احمد زيار ته د پښتو شعر ټټه حقله يو اوږد ليک رالېږ
 وو- د هغه اوږد ليک نه د ټټه دريز هم ښکاره کېږي- د ټټه وايي چې
 د شپاړسمې پېړۍ ټټه پاي کېږي د پير روښان (۱۵۲۴- ۱۵۷۹ ز)
 سياسي او مذهبي پاڅون د پښتو ژبې د فعاليت يوه ټټه پېلامه (ابتدا) وه-
 ټټه دې وخت کېږي د پښتنو سيمه د دوو پارسي ژبو تر مينځ ويشلې
 شوې وه- لويديځ ته د پارس صفوي امپراتوري وه او ختيځ ته د هند
 د مغلو قدرت وو- ټټه دې چاپېريال کېږي پښتنو شاعرانو او ليکوالانو
 ټټه پراخه پيمانه لې پارسي څخه هم د لغاتو ټټه برخه کېږي ،هم د
 مفاهيمو ټټه برخه کېږي پراخې اخيستنې وکړې- کله کله يې د پښتو
 ژبې گرامري جوړښت هم د پارسي ټټه ډول برابر کړې د- د دغو
 اخيستو ټټه ترڅ کېږي شاعرانو د پښتو شعر اصلي او د معمول بڼې
 پرېښودې او د پارسي او عربي عروضو د خپلولو هڅې يې کولې خو
 ټټه دې کار کېږي څه ډېر بريالي نه شول-

د دوي ټټه فکر کېږي د پښتو شعر بنسټيز واحد مصرعه ده
 ، او مصرعه غونډلونه (رکونه) لري ، بيا هر رکن څلور څپې
 (سپلاونه) لري ، ټټه دغو څلورو څپو کېږي خامخا يوه څپه خجنه
 وي-

د دوي ټټه نظر کېږي يوه مصرعه کمې نا کمه يوه خجيزه
 کړې لري او زياتې نا زياتې څلور خجيزې کړې- د څپو د شمېر لې
 مخې وړه مصرعه څلور څپې او اوږده مصرعه شپاړس څپې وي-

ځينې اوسنيو او ځينې پخوانيو شاعرانو تر دې اوږدې مصرعې هم
جوړې کړې دي خو دا ډول شعرونه د ګوتو پټه شمار دي او خاصه
توجه نه غواړي -

د پښتو شعر پټه حقله د مجاور احمد زيار ، دانيال مکنزي
او نجيب منلي فکرونه پټه بنيادي غټو اصولو کښې يوشانوا لري
اګر که پټه ځينې فروعې ځايونو کښې يې نظر جدا جدا د -

OWNED BY 0300 9792115

دویم باب : د علم عروض اصطلاحات

سپلا ب (څپه)

انګېزۍ کښې ورته (syllable) ، عربی کښې هجاء او ږه

پښتو کښې څپه وايي -

تعريف : ږه يوه ژبه کښې د يوه يا زيا تو غږيزو ټکو هغه

ټولګه يا ټوټه ده چې

لږه يوه خپلواک يا واوېل

(a,e,i,o,u) ،

يا لږه يوه واوېل او يوه يا څو

بېواکو يا کنسونينټس (b,d,g,h,f,j,k,l...) ،

يا لږه يوه واوېل او يوه

نيمواک يا سيمي واوېل (w,y) ، او

يا لږه يوه واوېل ، يوه سيمي

واوېل او يوه يا څو کنسونينټونو

څخه جوړه شوې وي او ږه يوه ځاي ږه يوه وخت ږه يوه وار

سا ايستلو يا د خپلې خوځولو نه راوځي - يو خپلواک (واوېل) يواځې

هم ځان ته څپه جوړو شي- د دغو خبرو مطلب دا شو چې

خپلواک د نورو ډلو ږه ملګرتيا لږې او اوږدې څپې جوړوي - يو

بېواک يا نيمواک د خپلواک د ملګرتيا نه بغير ځان ته څپه نه شي

جوړو او نه دواړه ږه ګډه جوړو شي - هر غبرګون

(diphthong) هم څپه شي - ياده دې وي چې د واولې او

سيمې واولې مجموعې ته دفتهانګ يا غبرګڼر وايي لکه e.y -

اوس به د باندیني تعريف ښه رڼا کښې ، د پښتو ښه تناظر
کښې سېلاب ته وګورو - ښه پښتو کښې دوه قسمه حرفونه دي ، یوه
قسم ته د علت حرفونه وايي لکه و،اي، ه ا و بل قسم ته صحيح
حرفونه وايي لکه د علت حرفونو نه ما سوا حرفونه - ښه پښتو کښې
څلور حرکتونه هم دي لکه زور ، زېر ، پېش او زور يا نیم زور -
ښه صحيح حرفونو کښې پخپله هيڅ سا نه وي ، دا حرکتونه دي چې
ځان ته د راکش کولو نه پس ښه صحيح حرفونو کښې سا اچوي -

سېلاب يا څپه داسې ټکي يا د ټکي برخې ته وايي چې د
اواز ښه حرکت سره ادا کېږي يا به داسې ووايو چې د وېنا ښه مهال يو
ځل ځله خوځول يو سېلاب يا څپه جوړوي - لکه "غر" ټکي دوه
حرفونه لري او ښه لومړي حرف "غ" باندې د زور حرکت د ښه
حرکت ښه وجه "غر" ټکي - يو سېلاب د -

د علت حرفونو سره هم صحيح حرفونو ته حرکت
حاصلېږي لکه ښه "مور" کښې "و" د پېش کار ورکوي ،
ښه "بناد" کښې "ا" د زور کار ورکوي ، ښه "ډېر" کښې "ې" د زېر کار
ورکوي ، ښه "ده" کښې "ه" د زور کار ورکوي ، او
ښه "وره" کښې "ه" د زورکې (نیم زور) کار ورکوي - ښه یوه سېلاب
کښې حرفونه يو يا زيات کېد شي خو حرکت پکښې يو وي -

ښه پښتو کښې د ډېرو ټکو ابتدا ښه سکون سره هم کېږي نو

دا ساکن توري ټه وروستيني حرکت پورې تړل کېږي او ځان له سپلاډ نه شي جوړولې ولې چې ساکن د حرکت نه محروم وي او سپلاډ د حرکت نه جوړېږي هم دغه شان که یو ساکن د ټکي ټه مینځ کېږي راشي یا د ټکي ټه اخیر کېږي ، نو دا ساکن به خامخا د ګاونډ ټه حرکت پورې ښخېږي -

خو بېلګې :

یو سپلاډیز ټکی لکه غره ،

وژن ، کېږي ، مې ، به ، له ، ته ، ښکار او داسې نور

دوه سپلاډیز ټکی لکه قصه ،

واوړه ، کلکه ، پوزه ، غړي ، غوړي او داسې نور

درې سپلاډیز ټکی لکه

واوړینه ، اولسي ، پاکستان ، کرکيله ، بريالي او داسې نور

څلور سپلاډیز ټکی لکه

برياليتوب ، کتابونه ، دريابونه ، غږ پوهنه او داسې نور

ټه یوه سپلاډ کېږي د حرفونو شمېر :

یو حرکت او یو حرف : چی یوه حرکت سره یو حرف

ملګرک وي او هغه لږ خپله ځايه راخوځوي
لکه "ځي" د يوه سپلاډ تګ د ځي پکښې
د "ځ" سره د "ي" حرکت را د ځا لکه ځي ، مې ،
دا ، ما او داسې نور -

په دې ډله کښې د يوه بل جوړښت ټکي هم راځي لکه بدن ،
سحر ، ژړل ، او داسې نور - دا ټکي دوه سپلايز دي خو په دغو
درو واړو کښې لومړۍ سپلاډ د يوه حرف د -

يو حرکت او دوه حرفونه : دلته يو حرکت د يوه حرف لږ خوځولو
پس يو بل حرف هم د هغه سره وتړي نو دا هم يو سپلاډ
جوړوي يعني د يوه حرکت په ملګري کښې لږ دوو حرفونو هم
يو سپلاډ جوړېږي لکه سر ، لس ، اوبښ ، شين او داسې نور

يو حرکت او درې حرفونه : په دې سپلاډ کښې يو حرکت درې
حرفونه د ځان سره خوځوي لکه ګرډ ، شپون ، وران او داسې
نور -

يو حرکت او څلور حرفونه : په دې ډول سپلاډ کښې يو حرکت د
ځان سره څلور حرفونه راخوځوي لکه شرنگ ، وروست ،
خوند ، ژوند او داسې نور -

يو حرکت او پنځه حرفونه : په داسې سپلاډ کښې يو حرکت
پنځه حرفونه سره وتړي لکه شخوند - دا د يوه سپلاډ تګ
د په دې ټکي کښې په دريم حرف باندې د زور حرکت د -

نور پکېنې ټول حرفونه ساکن دي -

حرکت د مقناطیس پټه توګه

:

کله چې یو حرکت خپل ځان ته ، لټه یو خوا او بل خوا ، لکه د مقناطیس حرفونه راکش کړي نو دا یوه غنچه (cluster) جوړه کړي - کله د مخ لټه طرفه او کله د شا لټه طرفه حرفونه پټه یوه حرکت پورې بنځ شي نو دغسې غنچې پټه اته ډوله دي - پټه ډې لږ کښې د حرکت د پاره "V" او د حرف د پاره "C" نڅښه کاروو :

۱- ځو	CV	۲- ورا	CCV
۳- ځم	CVC	۴- خپل	CCVC
۵- ځګړد	CVCC	۶- شرنګ	CCVCC
۷- ځخول	CCVC	۸- ځخوند	CCCVCC

د سپلاډ قسمونه

(د خج یا فشار لټه مخې)

د وینا پټه وخت کښې ټول سپلاډونه پټه یوه ډول نه ادا کړي ، پټه ځینې سپلاډونو بلنډې زور یا فشار راځي او پټه ځینې بلنډې نه راځي - د سپلاډونو تر مینځ دغه فرق پټه ساده وېنا کښې هم ارزښت لري او پټه منظومه وېنا کښې هم - پټه ډې لږ کښې د سپلاډ لاندینې دوه قسمونه دي :

خجن سځلاب : د وينا پټه وخت چي
پټه کوم سځلاب باندې زور يا فشار راځي هغه ته خجن
يا دروند سځلاب وايي -

سپک سځلاب : د وينا پټه وخت چي
پټه کوم سځلاب باندې زور يا فشار نه راځي هغه ته
سپک سځلاب وايي -

لنډ او اوږد سځلاب

لنډ سځلاب : لنډ سځلاب هغه سځلاب د که چي هر ځاي
او هر وخت د يوه سځلاب پټه توکه کارو شي - د اوږده سځلاب نه
علاوه نوره ټول سځلابونه لنډ وي -
اوږد سځلاب : پټه يوه مصرعه کښي د خجنو سځلابونو پټه
قطار کښي هغه اخيريني خجن سځلاب ته وايي چي د دوو يا درو
سځلابونو ځلي ونيسي ، او بحر ته هيڅ نقصان هم نه ورکوي -
د پښتو پټه زياتره بحرونو کښي دا گنجائش شته د که چي د

مصرعي اخيريني يو يا دوه سځلابونه يې کم کړي شي دلته دا اخير
دروند سځلاب ، چي ورته اوږد سځلاب هم وايي ، د دوو يا درو
سځلابونو ځاي ونيسي - خلاصه يې دا ده چي د اوږده سځلاب پټه
مصرعه کښي د هماغه بحر لټه بلې مصرعي څخه يو يا دوه سځلابونه
کم راځي - دغه اوږد سځلاب د پخوانيو او اوسنيو ډېرو شاعرانو پټه
شاعري کښي شتون لري لکه د رحمان بابا د غزل دا دوه بيتونه :

با دشاھي لري هر يو غلام د ستا
د خاصانو پټه ځلي ناست وي عام د ستا
زه رحمان دعا سلام پټه هغه وایم
هر چې مالره راوړي سلام د ستا

دا بیتونه د دولس سپلايز بحر د غزل نه اخیستي شوي دي
، مطلع يې یولس سپلايه ده بیا هره قافیه داره مصرعه هم یولس
سپلايه ده خو هره يې قافیه مصرعه يې دولس سپلايه ده او وزن يې
هم درست دے، معنا يې دا شوه چې د مطلع او د هرې قافیه دارې
مصرعې د پلي پټه رکن کېنې د اوږد سپلايه پټه توکه "ستا" را دے -

د عربی او پښتو پټه سپلايه کېنې فرق

د عربی عروضو اکايي کلمه ده بیا د کلمې درې قسمونه
(سبب ، وتد او فاصله) دي اوس د تیکنالوجي پټه جليد دور کېنې د
قومونو او د ملکونو تر مینځ فاصلې کمې شوې دي - د دې
نزدېکت له وجهې اوس عربی ته هم د سپلايه تصور پټه ورکدېدل
دے- د عربی سپلايه پټه دوه ډوله دے یو هغه دے چې یو حرکت
یو حرف راخوځوي او بل هغه دے چې یو حرکت یو ورو ساکن
حرف هم ځان ته راکډ کړي او خوځوي يې - د مثال پټه
توکه "سَفَر" به واخلو - دا دوه سپلايه ټکي دے پټه لومړي
سپلايه "س" باندې زور دے او پټه دویم سپلايه "فَر" کېنې دوه

حرفونه دي یو متحرک او بل ساکن - پۀ عربی عروضو کښې پۀ سېلاب کښې د حرفونو شمېر ارزښت لري - د دې خبرې مطلب دا شو چې پۀ عربی عروضو کښې د سېلاب خومره وا یا کمیت (quantity) ارزښت لري - خو پۀ پښتو کښې د سېلاب کمیت نه ، بلکه کیفیت یا څرنگوا (quality) ارزښت لري -

پۀ پښتو کښې "سفر" او "سرور" پۀ وزن کښې برابر دوه ټکي دي ، خو چې کله یې د عربی عروضو تلې ته واچوونو بیا یې پۀ وزن کښې فرق راشي، ولې چې د "سفر" لومړۍ سېلاب لۀ یوۀ حرف جوړ دے خو د "سرور" لومړۍ سېلاب لۀ دوو حرفونو جوړ دے - اکر که د دواړو دویم سېلاب لۀ دوو دوو حرفونو جوړ دے - پۀ پښتو کښې دا نه شي چې پۀ سېلاب کښې حرفونه څو دي بلکه دا کتل کېږي چې سېلاب خجن دے او که سپک -

خج (فشار)

دې ته پۀ فارسی کښې فشار ، عربی کښې خج ، پښتو کښې دروند وا یا زور او پۀ انګرېزی کښې (stress/accent) وایي -

د عروضو پۀ اصطلاح کښې خج پۀ یوۀ ټاکلي شوي ځای بانلې د غږ سختوالي ، شدت او هسکوالي ته وایي یا به داسې داسې ووايو چې خج هغه کار یا عمل ته وایي چې د ژبنی یوونو (واحدونو) پۀ لړ کښې یو ټکے د سا ایستني لۀ فشار سره پۀ زیات زور

او شدت و وېشل شي او دغسې يوه غړ يا خپې ته تر نورو گاونډيانو زياته ټينگتيا او لوړتيا وروځېني او هم له دې وجهې د ټکي معنا او بڼه ترڅ کښې شعري وزن اغېزمنوي - بڼه پښتو څپيز - خجيز سېستم کښې خج د خپې نه هم زيات او لومړۍ بنسټيز ټاکنده نقش لري - خج د ژبنۍ جوړښتونو يا چاپېريال له مخې بڼه څلور ډوله ده:

۱ - څپيز خج : دغه خج بڼه څپه کښې دننه بڼه حرکت(واوېل) باندې راځي ځکه چې حرکت (واوېل) جوت وېشل کېږي او د بېواک (consonants) يا د صحيح حرفونو وېشل او اورېدل هم بڼه خپل سر اخلي لکه بڼه "سپين" کښې "ي" باندې څپيز خج ده -

۲ - وي خج (کلمې يا د ټکي خج) : چې د يوې کلمې يا ټکي دننه يوه څپه ، ديوه واوېل (حرکت) او د سا د فشار بڼه مرسته تر نورو څپو ټينگه او زورداره وويله شي لکه د "ورغوي" ټکي درې سېلابه (ور - غ + زور - وي) ده ، بڼه دې ټکي کښې د مينځ څپه وي خج تا د کلمې خج لري ، بڼه "کټمل" (کټ - مل) کښې دويمه څپه چې مانيزه هم ده ، وي خج لري - که بڼه يوه څپه کښې خج بڼه خپل ټاکلي ځاي رانه شي نو معنا يې ونجېږي (بدله شي) او کېدک شي چې د يوه بل ټکي سره يې ادلون بدلون راشي

لکه “غوټه” ټه لومړي خج سره گنډه ، گره او ټه دويم خج سره غوپه ، غوطه معنا خپلوي -

ياده دې وي چې ټه دوديز ليک (املاء) کښې د خج لپاره کومه نخښه (symbol) نه شته ، صرف د ټاکلې خېې ټه ټاکلي ځلي (حرکت يا واوېل) باندې فتحه يا ضمه () اچول کېږي -

۳ - غونډ خج (د عبارت خج) : چې ټه يوه عبارت کښې يو توک يا ټکه ټه زور سره وويشل شي لکه ټه “سپين کالي” کښې “سپين” ، يا ټه “د جونو ښوونځي” کښې “د جونو” ټکي خجن راځي او بيا د ويي خج ټه لږ کښې “د جونو” لږ دواړو څپو (جو-نو) لومړی څپه خجنه ده - دلته لږ غونډ يا عبارت څخه مراد صرف نحوي غونډ يا عبارت د -

۴ - غونډ له يا غونډ له ييز خج : چې ديوې غونډ لې (جملې) دننه يو ټکه تر نورو ټه زيات زور ، لوړوالي او فشار سره وويشل شي او ټه دې توگه د جملې بېلابېل معنوي قسمونه مينځ ته راشي لکه بيانیه ، سوالیه ، امریه -

- -

يو مثال : يوه درې سېلابيزه جمله اخلو او وار ټه وار د خج

ځلي بدلوو او ورسره پې ټه معنا هم غور کوو :

- ډه چاي څښم

- زه چاي خټم

- زه چاي خټم

په اولي جملې كښې خج په "زه" باندې دك چې ددې

سوال جواب دك چې "خوك چاي خټي؟"

په دويمې جملې كښې خج په "چاي" باندې دك چې د

دې سوال جواب دك چې "نه خه خټي؟"

په دريمې جملې كښې خج په "خټم" باندې دك چې

د دې منع په جواب كښې اصرار دك چې "نه چاي مه خټه" -

په ټكو (كلمو) كښې د ويي خج (كلي خج) ځايونه :

د پښتو په ځينو ټكو كښې په

لومړي سېلاب خج راځي لكه شخړه، خواښې ،

پېغله - - -

په ځينو ټكو كښې په دويم

سېلاب خج راځي لكه سپوږمۍ ، وراړه ، تربرور

- - -

په ځينو ټكو كښې په دريم

سېلاب خج راځي لكه الوتنه ، الوتكه ، جنگ

خپلي - - -

ټه ځينو ټکو کښې ټه څلورم
 سپلاډ خج راځي لکه ټولنپوهنه ، اتلولي ،
 ټولنيزوالي ---

ټه ځينو ټکو کښې ټه پنځم
 سپلاډ خج راځي -

ټه ځينو کښې ټه شپږم
 سپلاډ خج راځي -

او ټه ځينو ټکو کښې د پاي
 ټه سپلاډ خج راځي لکه پکتيا ، پسرلي ،
 پېښور ---

ټه پښتو کښې د نورو ټکو ټه مقابل کښې د پاڅخ ټکي ډېر
 زيات دي - د پښتو خجپوهنې (accentology) له مخې خج هيڅ
 کله له څلورمې خپې وروستو نه راځي - داسې ټکي چې د هغو د
 خپو شمېر پنځه يا زيات وي ، لکه اهورا مزدا او نيکاراگوا ، ټه
 پښتو شاعرۍ کښې نه شي راتلې - د ا ر (اصل) له مخې د پښتو
 عادي او منطقي خج ټه وروستۍ خپې راځي -

ثانوي خج

خج ټه يوه ټکي کښې ټه خپل ځاي پروت وي خو که دې
 ټکي ته يو يا زيات حرفونه ورزيات کړل شي نو خج هم ورسره بل

ځلي ته بدل شي لکه "سترگه" دوه سپلايز ټکي د ډک ډک څخه پي ټه لومړي سپلاي د ډک - اوس که دا ټکي "سترگور" شي نو څخه ل ټه لومړي سپلاي نه دريم سپلاي ته لار شي - ټه "سترگور" ټکي کښي اصلي څخه ټه دريم سپلاي د ډک او لومړي سپلاي باندې ثانوي څخه د ډک - دا ثانوي څخه هيڅ کشاله نه پيدا کوي ولې چې هغه صرف اصلي څخه د ډک کوم باندې چې بحر ولاړ وي -

رکن (غونډ)

دې ته ټه پښتو کښي غونډ ، عربي کښي رکن او انگرېزي کښي (foot) وايي -

پېژند (تعريف) : د سپلاونو هغې مجموعې ته غونډ يا رکن وايي چې يو سپلاي پکښي لازمي څخه وي او نور سپلاونه پي سپک وي - د رکن ټه څخه سپلاي باندې بحر ولاړ وي - د يوه خاص رکن د تکرار څخه د يوه خاص بحر مصرعه جوړېږي او د بل رکن د تکرار نه د بل بحر مصرعه جوړېږي -

ټه پښتو شاعرۍ کښي دوه قسمه رکنونه کارولي شوي دي :

يو قسم هغه رکن د ډک ډک څلور سپلاونه لري او مونږ ورته اوږد رکن وايو - ټه اوږده رکن کښي درې سپلاونه سپک وي او

يو سځلاب لازمي خجن يا دروند وي - ټه پښتو شاعري کښې زيات استعمال د اوږد رکن شو د - اوږد رکنونه ټه شمېر کښې څلور دي ، او اوږد رکنې بحرونه جوړوي - دا څلور واړه اوږد رکنونه يو تر بله فقط دومره فرق لري چې لازمي خجن سځلاب پکښې خپل ځلي يا خانه بدله کړي -

بل قسم هغه رکن د چې درې سځلابونه لري او مونږ ورته لنډ رکن وايو - ټه لنډ رکن کښې دوه سځلابونه سپک وي او يو سځلاب لازمي دروند وي - ټه پښتو شاعري کښې د لنډ رکن ډېر کم استعمال شو د - لنډ رکنونه ټه شمېر کښې درې دي ، اولنډ رکنې بحرونه جوړوي - دا درې واړه لنډ رکنونه هم يو تر بله دومره فرق لري چې لازمي خجن سځلاب پکښې ځاي يا خانه بدله کړي -
 اوږد رکنونه (غونډونه)

ياده دې وي چې د نومونو ورکولو ټه لړ کښې د خجن سځلاب ځاي يا خانې ته کتلي شوي دي - لاندیني قالبونو کښې د سپک سځلاب دپاره صرف هندسې (اعداد) ۱ و د خجن سځلاب دپاره د عدد د پاسه () نخښه کاروو ؛

۱- لومړۍ اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته لومړۍ اوږد

رکن وايي چې لومړۍ سځلاب يې خجن د ، او نور يې سپک دي -

۲ - دويم اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ | : ځکه ورته دويم اوږد

رکن وايي چې دويم سځلاب يې خجن د ، او نور يې سپک دي -

- ۳ - دریم اوږد رکن | ۴ ۳' ۲ | : ځکه ورته دریم اوږد رکن وایي چې دریم سږلاب یې خجن د ، او نوریې سپک دي -
- ۴ - څلورم اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ | : ځکه ورته څلورم اوږد رکن وایي چې څلورم سږلاب یې خجن د ، او نوریې سپک دي -

لنډ رکنونه (غونډونه)

رکنونو ته د نومونو ورکولو پټه لړ کښې لومړي دې ته کتل شي چې رکن اوږد د او که لنډ ، بیا دې ته کتل شي چې د دې رکن څویم سږلاب خجن د ؟ نو دلته به پیل د لومړي لنډ رکن نه کوو -

- ۱ - لومړی لنډ رکن | ۳ ۲ ۱' | : ځکه ورته لومړی لنډ رکن وایي چې لومړی سږلاب یې خجن د او نوریې سپک دي - (تر نږدې ماضي پورې دې ته خالي رکن ویل کېدل)
- ۲ - دویم لنډ رکن | ۳ ۲' | : ځکه ورته دویم لنډ رکن وایي چې دویم سږلاب یې خجن د او نوریې سپک دي -
- ۳ - دریم لنډ رکن | ۳ ۲ ۱' | : ځکه ورته دریم لنډ رکن وایي چې دریم سږلاب یې خجن د او نوریې سپک دي -
- د رکنونو د پېژندګلو نه وروستو اوس مونږ ته ښکاره شوه

چې سپلاډ هغه بنيادي اکايي يا يون (unit) د ګ چې د رکن ټکړه
 ترېنه جوړېږي ، رکن هغه ضروري ټکړه ده چې د مصرعې يوه تخته
 ترېنه جوړېږي ، او مصرعه هغه تخته ده چې د بيت يا شعر دروازه
 ترېنه جوړېږي - د لازمي خجن سپلاډ ټه حقله به دا ووايو چې
 خنګه مېخونه ټه ضروري او خاصو ځايونو ولګول شي، دومره به
 دروازه محکمه او ښکلې وي، هم دغه شان خجن سپلاډ هم د ګ
 چې ټه خپل ټاکلي شوي ځلي کېنې راشي نو د مصرعې بحر به
 درست وي -

پوره رکن او نيمګړ ګ رکن

د درېم اوږده رکن (۴ ۳ ۲ ۱) خاصه دا ده چې ټه مصرعه
 کېنې خو ځله هم تکرار کېږي ټه پوره شکل تکرار کېږي او باقي
 نوره رکنونه د مصرعې ټه سر او مينځ کېنې پوره راځي خو ټه اخير
 کېنې ټه نيمګړي شکل راځي نو د اخيري رکن نه کله يو سپلاډ ،
 کله دوه او کله درې سپلاډونه وغورځېږي - د کوم رکن نه چې د اخير
 يو سپلاډ وغورځي د هغه نيمګړ ګ شکل د درو سپلاډونو پا شي
 هم دغه شان د کوم رکن چې درې سپلاډونه وغورځي د هغه
 نيمګړ ګ شکل د يوه سپلاډ پا شي د درېم اوږده رکن نه علاوه
 نوره رکنونه (لومړ ګ اوږد رکن ، دويم اوږد رکن او څلورم اوږد
 رکن) د خپل سالم شکل ټه تکرار مصرعه ټه شي پوره کولې ، او
 خامخا نيمګړي رکن ته اړتيا لري -

یو رکن زیات نا زیات څلور ځله او کم نا کم یو ځل تکرار
کېږي -

مصرعه (verse)

د رکن د تکرار څخه مصرعه جوړېږي - د دود لږه مخې د
اولسي او ادبي قافیه وال شعر کوشني ترين (لږه ټولو وړو) یوون یا
واحد مصرعه بلل شوې ده - دوې همکچې (همټولې) مصرعې یو
شعر یا بیت جوړوي - یوه بشپړ شعر ته "فرد" وایي - مصرعه د یوه
شعري ځېل (دویزې ، څلوریزې ، چاربیې ، غزل ، قصیدې - -)
رغنده ټوک (جزء) گرځي - د ننګر هارځینې اولسي شاعران بیت ته
کړی او مصرعې ته نیمه کړی وایي -

په اروپایي ژبو کېنې د مصرعې او بیت توپیر (فرق) نه شته
او کوشني ترين موزون یوون یې هماغه لیکه ده چې په انګېرېزي
کېنې ورته (line verse) یا په لنډه توګه (verse) وایي او د زمونږ
یوه بیت یا شعر ته "جوړه لیکې" (verse couplet) وایي چې لا
تیني سرچینه یې (versus) ده - د شعر ویي (نکې) په عربي او اریا ني
دواړو ژبو کېنې شتون لري -

د مصرعې (دودیزه) کچه یا اوږد وا

يو اوږد ركن څلور سېلابونه لري او كم نا كم يو ځل او زيات نا زيات څلور ځله تکرار کيدے شي نو پټه دې تناظر کښې د پښتو له ټولو وړه يا لنډه مصرعه څلور سېلابه او له ټولو اوږده مصرعه شل سېلابه ده -

ښه به وي چې د مصرعې کچې پټه حقله د مجاور احمد زيار د نظر نه هم ځان خبر وسه شي - د کچې له مخې د پښتو ديواني شعر لنډ ترينه مصرعه اووه څپيزه او اوږده ترينه يې شپاړس څپيزه ده حالانکه نن صبا پټه نوي غزل کښې تر دوو څپيزو ، او پټه اوسني ازاد شعر کښې هره ټوټه د ار له مخې تر يوه غونډه (څلور څپيز رکن) کوشني کېدے شي او پټه ځينې ځايونو کښې تر يوې څپيزې هم ټوټې موندلې کيدې شي او اوږدوا يې هم تر ۲۸ څپيزې ټوټې ازما شوک دے - نور زياتي اوږدوا يې ځکه خوند نه کوي چې پخپله شاعر او بل هر لوستو يا سندر غايک يې نور پټه يوه سا او بې د وقفې د لوستلو توان نه لري - حالانکه پټه ازاد (ناپښليز ، بې قافيه) شعر کښې تر ۵۲ څپيزې ټوټې هم موندلېږي لکه نصرالله حافظ او

صديق پسرلي تر دوديز (شپاړس خپيز) بريد وړاړو دك او تر شل
خپيزې او يا هم پورته بېلگې يې ازمايلې دي - ټه ازاد قالب كېنې
اسماعيل يون خپلي مصرعې تر دېرش خپيزې غځولې دي -

ماته پخپله د غازي سيال صېب يو داسې غزل ټه گوتو را
دك چې د هرې يوې مصرعې لنډوا يې د يوه سېلاب دك - خو
د شاعر د پاره دومره وړې (يو سېلابيزې) مصرعې ته څه پيغام وردننه
كول ، مقصديت او شعريت شاملول كه نا ممكن نه وي نو مشكل
خو خامخا دي - هم دغه شان مې د اوږدوالي ټه لړ كېنې د
عبدالروف زاهد ، د اديس خان اديس او د ممتاز اوركزي تر شل
خپيزې اوږدې مصرعې هم موندلې دي - دا مصرعې د لسو خپو
غبرگې مصرعې وې (د لسو خپونه پس پكېنې وقفه وه) نود داسې
شل خپيزو ټه يوه سا ويئل او لوستل هم اسان وي او مقصديت هم
لرلې شي -

وزن

وزن تللو ته وايي - ښه اصطلاح کښې د دوو کلمو (ټکو) حرکات او سکانات برابرولو ته وزن وايي ، ښه نوره ټکو کښې به داسې ووايو چې د علم عروض مقرر شوو بحرونو څخه د يوه بحر ښه تله د يوه شعر تللو ته وزن وايي - کوم شعر چې ښه دې تله صحيح او برابر پرېوځي نو هغه موزون وي که نه وي نو غير موزون -

د فن ښه ژورو کښې له ښخېلو مخکښې ، مونږ داسې و شو چې وزن د ټکو داسې ترتيب دے چې ښه کوم سره يوه جمله ښه اورېدلو کښې خوږه او ښه وئلو کښې روانه وي دا خوږت او رواني اهنک پيدا کوي او د اهنک رشته د احساس سره ده - ښه ټکو کښې ښه مکمله توگه د احساس ادا کول که ناممکن نه وي نو گران ضرور دي - د وزن احساس د هر هغه سړي ښه مزاج کښې پروت وي څوک چې د موسيقۍ ذوق لري -

د عامې مشاهلې خبره ده چې د خواږه اواز يا د ساز اورېدو سره د سړي لاس ، پښې يا گوتې ؛ د اواز يا ساز د زېر و بم سره لاشعوري حرکت شروع کړي - که داسې اورېدونکي ته نظر وشي نو سړک به محسوس کړي چې د اورېدونکي د لاس پښو ښه زېر و بم کښې يو خاص ترتيب او خلاصه وقفه وي - که سړک لږ نور ښه ژور نظر ورته وگوري نو يو بل حقيقت هم ښکاره کېږي هغه دا

چې د موزون نظم يا غزل هرې مصرعې سره د لاس پښې د زېر و بېم شمېر هم برابر وي د ګوتو يا د لاس پښې د زېر و بېم پټه دې وقفه کښې د وزن راز پټ د -

د زېر و بېم د دې کيفيت صحيح اندازه لګول مشکل هم دي خو که د دې دپاره پنسل او کاغذ واخيستل شي او د لاس پښې زېر و بېم پټه دې کاغذ باندې د کړښو پټه صورت کښې ريكارډ کړ شي ، بيا به معلومه شي چې لاس يا پښې يا ګوتو څو ځله باندې حرکت وکړي - د کړښو راکاږلو عمل چې څومره لاشعوري وي دومره به زيات صحيح وي - دلته دا احتياط پکار د - چې د لاس پښې يا ګوتو پټه حرکت کښې ، او د اواز پټه زېر و بېم کښې يکسانيت او رواني وي ، که نه وي نو د موزون کلام پېژندګلو به ونه شي - د مصرعې د اوچتولو سره به د پنسل باندې لاندې کول داسې يو شانوا لري لکه څنګه چې د مصرعې د زېر و بېم سره د طبله نواز لاسونه هم اهنګ وي -

اوس د باندیني بحث وضاحت پټه يوه عملي مثال سره کوو -
د مصرعې د اواز د زېر و بېم سره د هم اهنګو ګوتو يو ځل ”
اوچتولو“ سره يو ځل پټه پنسل ”باندې کړښه “ ، او بيا د هم اهنګو ګوتو د يو ځل ”لاندې کولو“ سره پټه پنسل ”لاندې کړښه“ راکاږو -
اوس د ارواښاد منتظر بېټني يو غزل زمزمه کوو او ورسره به کړښې هم راکاږو :

/\/\/\/\/\/\ / مرګ او محبوب ښه رابللو چاته کله راځي
 /\/\/\/\/\/\ / چې يې ښه زړه سمه شي، وخت راشي نو خپله راځي
 /\/\/\/\/\/\ / د چاپلو، د جامنګول پرې لګېدلې ده نن
 /\/\/\/\/\/\ / داسې نادره خوشبويي چې له هر ګله راځي
 /\/\/\/\/\/\ / زما د امن مينو! تاته څه نه جوړ کړم
 /\/\/\/\/\/\ / بوي د ګوکړو له هر ګل او له سنبله راځي
 /\/\/\/\/\/\ / ما ښه خپل سر د ښې نيکه کلشن کښې ښه وړ وکړو
 /\/\/\/\/\/\ / الله خبر چې ورته بيا داسې بلبله راځي
 /\/\/\/\/\/\ / ا به هم وخت وي منتظر ته چې ديار له لوري
 /\/\/\/\/\/\ / دا "کرې" راشي چې "ورځم" که د ځپه راځي
 د دې غزل ښه مو څو شعرونه زمزمه کړل او د هرې
 مصرعې د زېر و بې سره د ګوتو لاندې باندي حرکت مو ښه کړښو
 کښې راوکابلو نو د دې غزل هرې مصرعې ته مخامخ ١٥ کړښې
 راغلې - ياده دي وي چې د کړښو راکابلو عمل ته مو فکر نه وو -
 دا عمل لاشعوري پکار وي - اورېدونکي يا د ويونکي د
 لاس پښل به ښه کاغذ ساکن ولاړ وي، څنگه چې مصرعه شروع
 کېږي نو د کړښو راکابلو عمل به هم ورسره شروع کېږي د
 اورېدونکي يا د ويونکي مکمله توجه به د مصرعې اهنګ لوري ته
 وي، وروستو د دې عمل د صحت امکان کېدک شي -
 اوس دا موجوده غزل د شروع نه تر اخيره پورې چې مونږ

ويښلو نو ټول فکر مو د اواز زېر و بم لوري ته وو او د کړښو شمېر ته مو هيڅ فکر نه وو ، د مصرعې د زېر و بم سره د کړښو راکاږلو عمل کښې رواني هم وه ، ټټه دې عمل کښې هيڅ مشکل پيدا نه شو - کله چې غزل مکمل شو نو ورسره د کړښو راکاږلو عمل هم مکمل شو - هرې مصرعې ته مخامخ ، دگوتو د زېر و بم دپاره د کړښو شمېر^{۱۵} وو نو اوس بيا مونږ ويښلې شو چې دا غزل ټټه وزن برابر د -

اوس که سړک لږ نور فکر وکړي نو د هرې مصرعې کړښې د سپلابونو د شمېر سره هم برابرې دي ، هره مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه ده او د هرې مصرعې کړښې هم پنځلس (۱۵) دي -

ځکه دا غزل ټټه وزن برابر د -
ټول نظمونه يا غزلې ټټه اوږدوالي کښې يو برابر نه وي د ځينې غزل يا نظم مصرعې وړې وي يعني سپلابونه يې کم وي او ځينې مصرعې اوږدې وي يعني سپلابونه پکښې ډېر وي - د کمو سپلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کړښو شمېر هم کم وي او د ډېرو سپلابونو مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کړښو شمېر هم زيات وي، خو دا قاعده ضروري ده چې د غزل يا د نظم هرې مصرعې ته مخامخ د زېر و بم د کړښو شمېر مستقل يو (constant) وي ورنه وزن به ملت تصور کېږي -

د يوې مصرعې د شنې (تجزيې) ټټه وخت که د قلم ټټه رفتار کښې څه بې قاعدگي راغله او د کړښو راکاږل ټټه يوه شان نه وو

نو دا زېر تجزيه مصرعه ښه وزن کښې نه ده - د تجربه کارو شاعرانو
کلام ښه وزن کښې وي نو د دوي ښه کلام دا مشق ښه ښکلی کېږي -
که يو کس د موزون غزل هرې مصرعې ته مخامخ د کرښو يو مستقل
(constant) تعداد راکاږي نو دا ښه دې فن کښې د مهارت نخښه ده -
د وزن د معلومولو دا ذکر شوې طريقه د پښتو ښه اوږد رکني بحرونو
کښې زياته کاميابه ده -

OWNED BY 0300 9792115

بحر

سپکو او خجنو سپلابونو ته يو خاص او ټاکلی شو -
ترتيب ورکولو ته بحر وايي - دغه دوه سپلابونه (سپک او
خجن) چې ښه يوه خاص او ټاکلي شوي ترتيب ښه يوه مصرعه کښې

راشي نو يو خاص ډول اهنګ (rhythm) يا بحر ترې جوړ شي - که چرته دا ټا شوک ترتيب ټه يوۀ بل ټاکلي شوي ترتيب بدل شي نو بحر هم ورسره بدلېږي - که چرته د دغو دوه ډوله سپلاونو يو ټا شوک ترتيب يوۀ داسې جملې ته وردننه شي چې د سپلاونو شمېر يې د مصرعې هومره وي ، نو ټه دغې جملې کښې بحر راشي او جمله ټه مصرعې باندې بدله شي -

ټه هره ژبه کښې د يوۀ خاص شمېر بحرونو گنجائش وي - دا خبره د هغې ژبې د شاعرۍ نه ټه طبعي توګه څرګندېږي - داسې ټه ده چې لومړي خلقو دا بحرونه معلوم کړي دي - ټه پښتو کښې ټه طبعي توګه چې د خومره بحرونو گنجائش وو هغه د زمونږ ټه شفاهي او اولسي شاعرۍ کښې ټول راڅرګند شوي دي - دا شفاهي او اولسي شاعرۍ چې چاکړېده هغوي ټه بحر پېژندلو او ټه اهنګ - د پوهانو لۀ څېړنو څخه دا نتيجه اخذ کړې شوې ده ، چې ټه پښتو شاعرۍ کښې د رکن د قسمونو او د رکن د تکرار لۀ مخې دوه قسمه بحرونه کارولي شوي دي بيا دا دوه قسمه بحرونه بېل بېل ښاخونه هم لري ؛

اوږد رکني بحرونه

لومړۍ اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دويم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

دريم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

څلورم اوږد رکني بحر (څلور ښاخونه لري)

پنځم اوږد رکنی بحر (پنځه ښاخونه لري)

لنډ رکنی بحرونه

لومړۍ لنډ رکنی بحر (درې ښاخونه لري)

دویم لنډ رکنی بحر (درې ښاخونه لري)

دریم لنډ رکنی بحر (درې ښاخونه لري)

تر دې وخته ټه پښتو شعر کښې ټه دې حساب دېرش (۳۰)

بحرونه کارولي شوي دي - د دغو ټولو بحرونو پېژندگلو او تفصیل ټه څلورم باب کښې را روان د -

د وزنونو شمېره

(د مجاور احمد زیار د څېړنو ټه رڼا کښې)

د سپلابونو د شمېر (څپیز خومره والي یا هجایي کمیت)

له مخې د پښتو شعر مصرعه له پنځه څپیزې تر شپاړس څپیزې رسي نو د دې سره دولس وزنونه لاس ته راځي (۷، ۶، ۵، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶ سپلاویزې مصرعې) - اوس رکنونه څلور قسمه

دي که ۱۲ وزنونو ته ټه ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اته ۱۲ وزنونو ته ټه ۴ رکنونو کښې ضرب ورکړو نو اته

څلوېښت (۴۸) وزنونه پیدا کېږي بیا د غبرګې مصرعې د شمېر ۲

سره د وزنونو شمېر ۴۸ ضرب کړو نو دوه گڼا یا شپږ نوي (۹۶) وزنونه

پیدا کېږي - پایخجی قافیو وال شعر سره پرې بله اته څلوېښت (۴۸)

شمېره ورزیاتېږي نو دا شمېره به یوسل او څلور څلوېښت (۱۴۴)

جوړه شي او چې د ازاد شعر مصرعه ييز رنگا رنگي (له يوې
خپيزې تر دوه پنځوس خپيزې) ورسره پټه پام کښې ونيسو يعني يو
سل او څلورڅلوېښت (۱۴۴) ته دوه پنځوس (۵۲) ور جمع کړو نو
يوسل او شپږ نوي (۱۹۶) وزنونه لاس ته راځي -

پټه ټکي باندینۍ تجزيه کښې ، زما پټه خيال ، وزن د بحر سره
هم معني گڼلې شوک دک اوس که د دغو ۱۹۶ بحرونو څخه مونږ
صرف هغه بحرونه راوباسو چې (پخوانيو او اوسنيو شاعرانو کښې) د
کومو بحرونو د استعمال عام رواج را دک نو بيا مونږ ته پټه لاس
صرف هم هغه بحرونه او د دوي شمېر ۳۰ راځي پټه کومو چې را
روانو پاتو (څلورم باب) کښې مناسب بحث شوک دک -

OWNED BY 0300 9792113

دریم باب : تقطیع او د تقطیع قا عدې

تقطیع

په انگرېزي کښې دې اصطلاح دپاره د (scansion) ټکي کارو شي - د تقطیع لغوي معنا ده قطع کول ، ټکي کول او پرې کول - په انگرېزي کښې د Scansion مراد دا ده چې په يوه مصرعه کښې د خج په لحاظ " ټا شوک ترتيب " څنگه ده او سپلاونه پکښې څومره دي ؟ د " ټاکلي شوي ترتيب " نه مراد د خجنو او سپکو سپلاونو يو خاص او مقرر داسې ترتيب ده چې په يوه مصرعه کښې د ننه ددې ترتيب د بدلولو اجازت نه وي -

د تقطیع تعريف : د علم عروض په اصطلاح کښې تقطیع دې ته وايي چې ټکي د بحر رکنونه ته مخامخ داسې راوړل شي چې د ساکن مخ ته ساکن ټکي او د متحرک مخ ته متحرک ټکي راشي او بيا د شعر ټکي د بحر په رکنونو کښې صحيح راشي -

د پښتو شاعرۍ په تناظر کښې به د تقطیع تعريف داسې کوو چې د شعر ټکي د بحر رکنونو ته مخامخ داسې راوړل شي چې د لازمي خجن سپلاب ځاي ته مخامخ خجن سپلاب راشي او د سپکو سپلاونو ځاي ته مخامخ سپک سپلاونه -

د تقطیع قاعلي

۱ - د پښتو عروضو وړه اکايي
سپلا ب ده ، سپلا ب رکنونه جوړوي ،
رکنونه مصرعه جوړوي او دوې مصرعې
يو شعر جوړوي -

۲ - ږه پښتو کښې څلور
حرکتونه (زور ، زېر ، پېش او زور يا نيم زور)
دي او هر يو حرکت يو سپلا ب جوړوي -

۳ - ږه پښتو کښې څلور د
علت حرفونه (و، ا، ي، ه) دي - ږه خپلو ځايونو
کښې "و" د پېش حرکت ، "ا" د زور ، "ي" د زېر
حرکت او "ه" د زور حرکت ورکوي لکه د "مور
" ټکي "و" يا د صبا ټکي "ا" يا
د "ډېر" ټکي "ې" يا د "هغه" ټکي دويمه "ه" -

۴ - "ه" د زورکي حرکت
ورکوي او يو سپلا ب جوړوي - يا به داسې ووايو
چې "ه" د ځان نه مخکښې حرف ته د زورکي
حرکت ورکړي او خپله خاموشه يا گونگه شي -

۵- ساکن ټکے سپلاډ نه شی

جوړو -

۶- زور ځان له سپلاډ

رغوي لکه ”زما“ ، رڼا ، او څنگه ټه ډې درو
واړو ټکو کښې لومړۍ سپلاډ زورکي جوړ
کړۍ دے-

۷- ساکن ټکے د ځان نه

مخکښې (ماقبل) حرکت سره د کلون نه پس
سپلاډ جوړوي لکه ”لر“ ، ”بر“ او ”غر“ ټکو
کښې ”ر“-

۸- کله د یوه متحرک حرف

نه مخکښې هم ساکن او وروستو هم ساکن
حرفونه وي نو دا ساکن حرفونه ټه مینځیني
حرکت پورې ښخ شي او یو سپلاډ جوړ کړي
لکه ”ورخ“ کښې ”ر“ باندې د زور حرکت دے
خو ”و“ او ”خ“ پکښې ساکن دي-

۹- کله د یوه متحرک ټکی

نه شاته دوه یا درې ساکن حرفونه راشي لکه
دوست ، خوست - دلته ”س“ او ”ت“ د پېش
حرکت پورې ونځېلي او یو سپلاډ جوړ کړي-

۱۰ - صرف د سپلابونو

شمېر د وزن دپاره کافي نه د بلکه دا کتل شي چې په مصرعه کېنې خجن سپلاب بې ځايه شو څو نه د -

۱۱ - په پښتو کېنې دوه قسمه

رکونه کارول کېږي ، په يوه قسم رکن کېنې څلور سپلابونه وي چې اوږد رکن ورته وايي او په دويم قسم رکن کېنې درې سپلابونه وي چې لنډ رکن ورته وايي -

۱۲ - د اوږد رکن تکرار اوږد

رکني بحرونه جوړوي او د لنډ رکن تکرار لنډ رکني بحرونه جوړوي -

۱۳ - په هر رکن کېنې يو

سپلاب لازمي خجن وي په کوم چې د مصرعې بحر ولاړ وي او نور پکېنې سپک سپلابونه وي - د اوږد رکن (څلور سپلابين) خج يا په لومړي سپلاب ، يا په دويم ، يا په دريم ، او يا په څلورم سپلاب راځي او له څلورم سپلاب وروستو نه شي را - د لنډ رکن (درې سپلابين) خج يا په لومړي يا په دويم او يا په دريم سپلاب راځي - د

لنډ رکن خج لږ دريم سږلاب وروستو نه شي
را -

۱۴- د دوو سږلابونو رکن هم
په پښتو شاعري کېږي نه شته -

۱۵- اوږد رکن (خلور خپيز)
کم ناکم يو ځل او زيات نازيات خلور ځله
تکرار کېږي ما سپوا د پنځم اوږد رکني بحر د
پنځم ښاخ نه ، چې په هغه کېږي پوره رکن هم
خلور ځله او نيمگړې رکن هم خلور ځله تکرار
کېږي -

۱۶- لنډ رکن کم ناکم دوه
ځله او زيات نه زيات خلور ځله تکرار کېد
شي -

۱۷- د رکنونو په قطار کېږي
د لازمي خجن سږلاب ځلي ته مخامخ د شعر
خجن سږلاب راځي او د رکن سپک سږلاب
ځلي ته مخامخ د مصرعې سپک سږلاب راځي
-

۱۸- که د رکن خجن
سږلاب ځاي ته مخامخ د مصرعې سپک

سپلاډ راشي نو بحر ماتېږي او که د رکن سپک
سپلاډ ځاي ته مخامخ د مصرعې خجن
سپلاډ راشي نو هيڅ فرق نه غورځوي -

۱۹ - خج په خپل ځاي

ټينگ ولاړ وي او يون نه کوي خو اهنک په
مصرعه کښې ښکته ، پورته يا هوار يون کوي -

۲۰ - هغه يوسفلايز ټکي چې په

يواځې ځان هيڅ معنا نه ورکوي بلکه د

بل ټکي سره د گډون نه پس معنا

ورکوي ، تل د سپک سپلاډ په توگه

کارول شي لکه چې ، مې ، د ، کښې ،

نه ، يې ، دې ، مو او داسې نور -

۲۱ - هغه يوسفلايز ټکي چې په

يواځې ځان معنا ورکوي شي ، خجن

هم کېدې شي او سپک هم ؛ لکه شپه

، څه ، زه ، ښه ، ورځ او داسې نور -

۲۲ - د لومړي | ۴۳۲۱ | اوږده

رکن ، دويم | ۴۳۲۱ | اوږده رکن او

د څلورم | ۴۳۲۱ | اوږده رکن د تکرار

نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه په

اخیر کښې درې سپلايز نیمګړې رکن
غواړي -

۲۳ - د دریم اوږد رکن | ۲۱ ۳۳

| د تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي
هغه پټه اخیر کښې نیمګړې رکن نه
غواړي -

۲۴ - د څلورم اوږد رکن | ۲۱ ۳

| د تکرار نه پنځم اوږد رکنې بحر هم
جوړېږي خو فرق پکښې دومره د
چې دا بحر پټه اخیر کښې د یوه سپلاي
نیمګړې رکن غواړي -

۲۵ - د دویم لنډ رکن | ۲۱ ۳ | د

تکرار نه چې کوم بحرونه جوړېږي هغه
نیمګړې رکن نه غواړي -

۲۶ - د لومړي لنډ رکن | ۲۱ ۳ |

او د دریم لنډ رکن | ۲۱ ۳ | د تکرار نه
چې کوم بحرونه جوړېږي هغه پټه اخیر
کښې د یوه سپلاي نیمګړې رکن
غواړي -

۲۷ - د پښتو په ډېرو ټکو کېښی

عادي او منطقي خج په اخيرني
سپلا ب راځي - چې کوم ټکي پښه يا
زيات سپلا بونه لري ، لکه "اهورا
مزدا" او يا "نکارا گووا" ، په دغو ټکو
کېښی خج په پنځم سپلا ب د ، نو
داسې ټکي په پښتو شعر کېښی نه شي
راتلې ، ولې چې د اوږده رکن خج تر
څلورم سپلا ب وروستو نه شي را -

۲۸ - له درو سپلا بونو کم لاندې

باتلې وا دويمه غټ تاوان نه لري
لکه څومره چې د خج بې ځايه کول
تاوان لري -

۲۹ - په خپل عروضی نظام کېښی

چې د رکنونو کوم شکلونه او ډولونه
بيان شوي دي په هغو کېښی دگوتو وهلو
ډېر کم گنجائش د خو که بيا هم
څوک څه نا څه کول غواړي نو هغه د
بحرونو په وروستينو رکنونو کېښی
کېدې شي لکه دا چې ، که د يوه بحر

ٲه ٲلي کښې نيمگر ٲ رکن وي نو بيا
هغه ورپوره کړ شي يا که ٲه ٲاي کښې
پوره رکن وي نو بيا هغه نيمگر ٲ کړ
شي خو شرط به دا وي چې ٲه دغسې
کولو سره بحر کوم شکل اخلي ٲه هغه
کښې به اهنک هم وي او له خپله وزنه
به وځي هم نه -

٣٠ - ٲه تقطيع کښې دا اړينه
(ضروري) نه ده چې زور ته مخامخ زور
، يا پېش ته مخامخ پېش او يا زېر ته
مخامخ زېر راشي -

٣١ - د تقطيع م
دار و مدار ٲه اواز باندې د نه ٲه حرفونو باندې
-

٣٢ - آ (الف مملوده) ٲه
پښتو کښې نه شته خو که چرته د عربې ٲه يوه
ٲکي کښې راشي نو دا به د "ا" برابر وي او يو
سېلاب وي -

٣٣ - چې ٲه کوم حرف
باندې شد () وي هغه حرف د دوو حرفونو

برابروي لکه محبت (محب⁺ بت⁺) او تصور^و
(تصو⁺ وړ^و) -

۳۴ - تنوین د نون برابر

حسابېري لکه ښه فوراً کښې (فورن) -

۳۵ - د عربی ټکی اخیر

ساکن الف غورځېري لکه "لا تقنطوا" کښې -

۳۶ - الف مقصوري () د

الف برابر حسابېري لکه رحمن او رحمان -

۳۷ - د داؤد او د

طاؤس "ؤ" د دوو واوونو برابر د لکه "داوود

" - ښه دې ټکي کښې دوه واوونه یو سېلاب جوړوي -

۳۸ - دا ذکر شوې قاعدې ښه

ذهن کښې محفوظولو نه پس ، د یوې مصرعې د

تقطیع ښه وخت پکار ده چې د دې مصرعې د

ویشلو سره د دې بحر وپېژند شي - ښه دې لږ

کښې د مصرعې لومړي څلورو سېلابونو ته فکر

کېږي چې لومړۍ ، که دویم ، که دریم ، که

څلورم سېلاب یې خجن دۍ - که لومړۍ

سپلاډ يې خجن وي نو ښه دې مصرعه کښي
لومړۍ اوږد رکن ښه کار راو شوک د- اوس
د څلورو څلورو سپلاډونو رکنونه جوړوو که دا
لومړۍ اوږد رکن يو ځل را وي نو دا د
لومړي اوږد رکني بحر د لومړي ښاخ مصرعه ده
، که دوه ځله دا رکن را وي نو دا لومړي اوږد
رکني بحر د دويم ښاخ مصرعه ده که درې ځله دا
رکن را وي نو دا د لومړي اوږد رکني بحر د
دريم ښاخ مصرعه ده - که څلور ځله دا رکن
تکرار شوک وي او يا دا مصرعه د لومړي ښاخ د
مصرعې غبرگ صورت وي نو بيا دا مصرعه د
لومړي اوږد رکني بحر د څلورم ښاخ مصرعه ده -
لنډه دا ده چې د خجن سپلاډ نمبر (شمېر) به
درکن نوم وي د رکن نمبر (شمېر) به د بحر نوم
وي او د رکن تکرار (يو ، دوه ، درې ، څلور ځله)
به د دې بحر د ښاخ نوم وي -

۳۹ - ښه يوې مصرعې باندې

غور کولو نه پس که دا معلومه شي چې هر دريم
سپلاډ يې خجن د- بيا به د دې تقطيع ښه لنډ
رکن (درې سپلاډين) باندې کوو- طريقه به د

قاعدې نمبر ۳۸ کارولې شي - بيا به د لنډ رکنې
بحر هم معلوم شي او دده ښاخ هم -

۴۰ - ښه ځينې ځای کېږي ښه

يوه شعري ځېل کېږي د يوې څپې يا زيا د
وزن تالوان نه لري ښه دې لږ کېږي هغه شعري ځېل
راځي چې له خجپاي سریت (مطلع) سره شروع
شو وي يا به داسي ووايو چې د مطلع شعري
ښه اخيري خجن سېلاب پوره شي - اوس به قافيه
دارې مصرعې د بې قافيه (ناپېنېليزو) مصرعو نه

يو يو سېلاب کمې وي - د بېلګې ښه توګه دريم
اوږد رکنې بحر دريم ښاخ به واخلو کوم چې ۱۲

سېلابونه مصرعه لري - د ټې مصرعې اخيري
خجن سېلاب يولسم د - اوس که يوه مصرعه
ښه يولسم سېلاب پوره شي نو دا اخيري خجن
سېلاب اوږد شي او د دوو سېلابونو ځاي ونيسي
او بحر ته هيڅ زيان هم نه ورکوي اوس د دې
غزل ټولې قافيه دارې مصري يولس سيلا به
راځي او بې قافيه مصري به دولس سېلابه
راځي لکه د خوشال خان دا غزل:

بيا له کومه را پيدا شو دا بهار

۱۱

چې ټه هر لوري يې ملک کرلو کلزار

۱۱

درست پښتون له قند هاره تر اټکه

۱۲

سره يو د ننگ ټه کار ټټ و اشکار

۱۱

۴۱ - د تقطيع ټه کار کښې د رکن

سپلا بونه يوه تر بله لره او جدا ليکل

کېرې ولې چې د خجن سپلا ب ټه

پېژنگلو کښې خه ابهام نه شي پا -

څلورم باب

د پښتو شاعرۍ دوديز (مروج) بحرونه

بحرونه په دوه قسمه دي يو اوږد رکني بحرونه دي او بل لنډ رکني بحرونه - اوږد رکني بحرونه د اوږدو رکنونو نه او لنډ رکني بحرونه د لنډو رکنونو نه جوړېږي - په دې باب کېنې مې د رکنونو په قالبونو کېنې د سپلابونو په ځاي اعداد (هندسې) لگولي دي او د خجن سپلاب د پاره مې په هندسه باندې ضمه () لگولې ده خو د مصرعو په تقطیع کېنې مې صرف په خجن سپلاب ضمه () لگولې ده او په سپکو سپلابونو د نخبنې ضرورت نه شته - د تقطیع په وخت د مصرعې په اخيري رکن کېنې د نخبنې - نه مراد د نیمګړي رکن غورځېدلي سپلاب ته اشاره ده -

اوږد رکني بحرونه

دا بحرونه د څلورو اوږدو رکنونو نه جوړېږي - لومړۍ اوږد رکن لومړۍ اوږد رکني بحر ، دویم اوږد رکن دویم اوږد رکني بحر ، دریم اوږد رکن دریم اوږد رکني بحر ، څلورم اوږد رکن څلورم اوږد رکني بحر، او په اخير کېنې يو ځل بيا څلورم اوږد رکن پنځم اوږد رکني بحر جوړوي - د هر يوه بحر بيا څلور څلور ښاخونه دي ما سوا د پنځم اوږد رکني بحر نه چې هغه پنځه ښاخونه لري -

لومړۍ اوږد رکني بحر

دا بحر د لومړي اوږد رکن | ۴۳۲۱ | چې لومړۍ سېلاب
 يې خجن دے ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دویم، دریم او
 څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پټه لحاظ د دې بحر
 څلور ښاخونه دي او هر ښاخ يې د درو سېلابونو نیمگړۍ رکن هم
 غواړي -

۱ - لومړۍ اوږد رکني بحر (لومړۍ ښاخ): پټه دې بحر
 کښې لومړۍ اوږد رکن | ۴۳۲۱ | يو ځل پټه پوره توگه راځي او پټه
 اخير کښې درې سېلابيز نیمگړۍ رکن غواړي - د دې بحر مصرعه
 اووه (۷) سېلابه وي - دا مصرعه د دې بحر تر ټولو لنډه مصرعه ده -
 اوس د رحمت الله درد د یوه غزل نه خوشعرونه را اخلم :

يا خالقه ! لمر مې کړي

زير د سحر مې کړه

ما سوا له خپل وجود

يا الله ! کافر مې کړه

زه د شبنم شاخکې يم

خدایه ! سمندر مې کړه

ته سنگ پارس او زه

کانی یمه زر مې کړه

مینہ د انسان راکړه

درد یم چاره گرمې کړه

د لوستلو نه پس یې د دې بناخ پټه رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ |

| یا خا ل قه | المر مې کړه - |

| زی ر ځ د س | حر مې کړه - |

| ما س وا | له خپل و جود - |

| یا | الله کا | فر مې کړه - |

| زه د شب نم | اخاخ یم - |

| خدا یه | اس من | در مې کړه - |

| ته سن ګک | پا | رس او زه - |

| کا نه ی | مه | زر مې کړه - |

| مې نه د ان | سان | راک په - |

| درد یم چا ره | اګر مې کړه - |

----- یمګر ځ رکن

د دې بحر د مصرعې لومړۍ او پنځم سپلا بونه خجن وي

او نوره یې سپک وي - لکه څنګه چې د باندې قالب نه ښکاره

کېږي - دا شعرونه پټه څلور سپلا ییز رکنونو کښې وویشل شول نو

معلومه شوه چې د مصرعې لومړۍ او پنځم سپلا بونه خجن دي که

لږ نور فکر وکړه شي نو د اتم سپلا ب خانې د پاره زمونږ سره بل

سپلاډ نه شته يعنې د اتم سپلاډ ځاي خالي دے - لومړے اوږد رکن اول ځل پټه پوره توگه او بيا پټه نيمگړي درې سپلايز شکل کښې را - اوس که چرته د اول او يا د پنځم خجنو سپلاونو پټه ځاي سپک سپلاډ راشي نو بحر ماتېږي -

۲ - لومړے اوږد رکنې بحر (دويم بڼاخ) : دا بحر هم د لومړي اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | د تکرار څخه جوړېږي د دويم بڼاخ مصرعه د لومړي بڼاخ د مصرعې نه څلور سپلاډه اوږده وي - دا ذکر شوک رکن دوه ځله پټه پوره توگه او يوځل پټه نيمگړي درې سپلايز شکل کښې راځي - د دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلاډه وي او خجن سپلاونه يې لومړے ، پنځم او نهم دي - پټه دې بڼاخ کښې د عبد الرحيم مجنوب د يوه غزل نه څو شعرونه عرض کوم :

لا خو مې کتلي درته سم نه دي
تم شه کله اوښکې مې لا تم نه دي
غم د جدايي پټه زړه غليل يمه
دا شانې سيخونه خو د زغم نه دي
بنکلي مې چې وگوري مسکاکوي
زۀ به لېو يمه دوي کرم نه دي
زخم مې داغي دا مې علاج کوي
سوکه دے مسلسل دا خو ملهم نه دي
پوه دے دمجنوب پټه زړه پوه دے بڼه

ښکلي که وليان نه دي څه کم نه دي
اوس هم دغه شعرونه د دې ښاخ په رکنونو کښې داسې
وېشلي شوي دي :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ |

الځومېک | تلي در ته | سُم نه دي -
اتم شه گ له | اوبن کې مې لا | اتم نه دي -
اغم د ج دا ايي په زړه غل | بېل ي مه -
دا شانې سي | خو نه خو دا زغم نه دي -
اښک لي مې چې | وگوري مس | کا کوي -
| زه به لې وائي مه دوي | سمر نه دي -
ازخم مې دا اغي دا مې ع | لاج کوي -
اسو د کم سل اسل دا خو مل | هم نه دي -
پوه د کم د مج اذوب په زړېکي | پوه د کم نه دي -
اښک لي که ول | ايان نه دي څه اکم نه دي -
۱-----۲-----
نيمگړه رکن

۳- لومړې اوږد ركني بحر (دويم بڼاخ) : ټه دې بڼاخ
 كښې هماغه لومړې اوږد ركن ټه پوره توگه درې ځله تکرار کېږي
 او ټه اخير كښې د درو سپلابونو نيمگړې ركن هم غواړي د دې
 بڼاخ هره مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابه وي او د دويم بڼاخ د
 مصرعې نه څلور سپلابه زياته وي - خجن سپلابونه يې لومړې ،
 پنځم ، نهم او ديارلسم دي او باقي نوره سپلابونه يې سپك دي -
 دې نه پس ټه دې بڼاخ كښې شوک د خوشال خان د
 غزل نه څو شعرونه وړاندې كول شي :

ټه شته ټه دا شهر څوك چې ټه دي خريدار ستا
 څه رنگه ډېر تود د چې مې وليله بازار ستا
 بڼه ده سروې ونه ، ټه چې بڼه ده ستا ترقله
 شهد كه شېرين دك ، ټه شېرين دك تر گفتار ستا
 چا چې تا ته كړې يونظر دك ټه درست عمر
 خو ټه دنيا پايي نور به تل وي طلبگار ستا
 ډېر طبيبان راغلل لكه راغلل هسې لارل
 راشه حال يې كوره چې څه حال لري بيمار ستا
 سر لري خوشال درته پېش كښ كه دې پكاروي
 نوره تر دا څه چې د چا سر راشي پكار ستا
 د خوشال بابا د دغو شعرونو لټه لوستلو پس ، د دې بحر
 ټه ركنونو كښې يې لاندې تقطيع كېږي :

| ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |
 اُنْ شته پُنه دا | ش هرخوڪ چي | نْه دي خ ري | دار ستا () -
 اخْه رن مکه دېرا تود دے چي مېا | وُلي دْه | با | زار ستا () -
 اِبنْه ده سروې اوْنه ، نْه چي | اِبنْه ده ستا ترا قُده () -
 اشْ هده شې ارين دے ، نْه شې ارين دڪر مڪف اُتار ستا () -
 اچا چي تاته اکر دے يون اظُر دے پُنه درست اعر () -
 اخو پُنه دن يا ايايي نور به اتل وي ط لب مگار ستا () -
 اڏپر ط بي بان راغ لل ل که راغ لل ه سې اُلا پل () -
 ارا شه حال يې اگو ره چي خْه احوال ل ري يې امار ستا () -
 اسرل ري خواشال در ته پېش اکش که هې پ اكار وي () -
 انوره تر دا اخْه چي د چا اسر را شي پ اكار ستا () -
 ۱-----۲-----۳-----نيمگري رکن

ياده هې وي چي د دې بحر مصرعه ۱۵ سپلا بونه لري
 خود دغو باندينو شعرونو ټولې مصرعې خوارلس (۱۴) سپلا بونه لري
 پُنه هې کښې اخيرې خجن سپلاب (ديارلسم) د اوږد سپلاب پُنه توکمه
 کارو شوک دے پُنه تقطيع کښې دنخبې () نه دغه مراد دے او
 د اخبري - نه درې سپلا بيز نيمگري رکن ته اشاره ده -

۴ - لومړۍ اوږد رکنې بحر (خلورم ښاخ) :

کوم وخت چې د پښتو ژبه د خپلوعروضو سره لا اشنا شوې نه وه نو هغه وخت کښې چې کوم شعرونه نه بحر ملید کښې لیکلي شوي وو ، نن د هغوي له تجزیې دا معلومېږي چې د خپلو عروضو نه رڼا کښې هغه شعرونه د "لومړي اوږد رکنې بحر" د خلورم ښاخ نه عروضي چوکاټ کښې ځایېږي لکه د رحمان بابا دا لاندې شوک غزل -

د لومړي اوږد رکنې بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ اووه (۸) سېلابیزه مصرعه ده ، له دغو اووه سېلابیزو دوو مصرعو څخه جوړه شوې یوه غبرګه مصرعه نه دې خلورم ښاخ کښې راځي نو ځکه به د خلورم ښاخ د مصرعې اوږدوا خوارلس (۱۴) سېلابه وي - اوس یو ځل د دې بحر نه دې ښاخ کښې شوک د رحمان بابا له غزل نه خو شعرونه عرض کوم ، پس له هغې به یې د دې بحر نه رکنونو کښې تقطیع کوم :

سر زما سامان زما ، زار شه تر جنان زما
زار شه تر جنان زما ، سر زما سامان زما
زیان زما نقصان زما ، واړه د یار هجر د
واړه د یار هجر د ، زیان زما نقصان زما
مشک زما زعفران زما ، ستا دکوڅې خاورې دي
ستا دکوڅې خاورې دي ، مشک زما زعفران زما

باغ زما بوستان زما ، بې تا مېوه نۀ نيسي
 بې تا مېوه نۀ نيسي ، باغ زما بوستان زما
 زړۀ زما چشمان زما ، بې تا هيڅ حال نۀ لري
 بې تا هيڅ حال نۀ لري ، زړۀ زما چشمان زما

د لومړي اوږد ركني بحر د څلورم بڼاخ پۀ ركنونو كښې تقطيع :

| ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

ا س ر ز ما سا ا مان ز ما - ا ز ا ر شه ت ر ج ا ت ان ز ما -

ا ز ا ر شه ت ر ج ا ت ان ز ما - ا س ر ز ما سا ا مان ز ما -

ا ز ي ان ز ما ت ق ا ص ان ز ما - ا و ا پ ه د ي ا ر ا ه ج ر د ك -

ا و ا پ ه د ي ا ر ا ه ج ر د ك - ا ز ي ان ز ما ت ق ا ص ان ز ما -

ا مشك ز ما ز ع ف ا ر ان ز ما - ا س ت ا د ك و خ ي ا خ و ر ي د ي -

ا س ت ا د ك و خ ي ا خ و ر ي د ي - ا مشك ز ما ز ع ف ا ر ان ز ما -

ا باغ ز ما ب و س ا ت ان ز ما - ا ب ي تا م ي وه ا نۀ ن ي س ي -

ا ب ي تا م ي وه ا نۀ ن ي س ي - ا باغ ز ما ب و س ا ت ان ز ما -

ا زړۀ ز ما چ ش ا مان ز ما - ا ب ي تا هيڅ حال ا نۀ ل ر ي -

ا ب ي تا هيڅ حال ا نۀ ل ر ي - ا زړۀ ز ما چ ش ا مان ز ما -

ا نيمگړ ك ركن ----- ۲ ----- نيمگړ ك ركن

ټټه دې تقطيع کښې دا ښکاره ده چې لومړۍ اوږد رکن اول
 ځل پوره ، بيا نيمگړۍ ، بيا پوره او بيا نيمگړۍ را دۍ - دا د
 لومړي ښاخ د اووه سپلايزې مصرعې غبرگ شکل دۍ - د دې
 ښاخ مصرعه څوارلس (۱۴) سپلايه راغله - خجن سپلابونه يې
 لومړۍ ، پنځم ، نهم او ديارلسم دي - چونکه دلته اتم سپلاب د
 غورځېدلو (لومړي نيمگړي رکن) لۍ سببه د غبرگې مصرعې ټټه اووم
 سپلاب سخته يا وقفه راځي نو لوستو به ټټه اووم سپلاب لږ
 غوندې تم کېږي - لوستو ټټه پيوسته توگه او روانۍ سره دغه
 مصرعه لۍ سره تر اخيره پورې نۍ شي لو -

دلته دې يوه بله نکته هم بې د ليکلو نۍ وي پاتې ، هغه دا
 چې که څوک وغواړي نو د لومړي بحر د دې څلورم ښاخ غبرگه
 مصرعه بېرته ټټه دريم ښاخ کښې هم بدلولې شي - د دې غبرگې
 مصرعې د غورځېدلي اتم سپلاب ځلي ته به يو سپلاب ورننه
 کړي نو بيا به د دريم ښاخ ټټه پنځلس سپلايزې مصرعې کښې بدله
 شي ، هم دغه شان که د دريم ښاخ مصرعه څلورم ښاخ ته اړول
 غواړي نو بيا به د مينځ اتم سپلاب ترېنه وغورځوي ، د اتم سپلاب د
 غورځولو نه پس به يوه څوارلس سپلايزه غبرگه مصرعه ترېنه جوړه
 شي -

دويم اوږد رکني بحر

دا بحر د دويم اوږد رکن | ۲۳ ۲'۱ | چې دويم سېلاب يې خجن دے ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړۍ، دريم او څلورم سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار لږ مخې د دې بحر څلور ښاخونه دي - هر ښاخ يې د درو سېلابونو نيمگړۍ رکن هم غواړي -

۱ - دويم اوږد رکني بحر (لومړۍ اخ) : دا

بحر د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو لنډ ښاخ دے - پټه دې بحر کښې دويم اوږد رکن | ۲۳ ۲'۱ | يو ځل پټه پوره توگه راځي او بيا پټه بل ځل د درې سېلابيز نيمگړي رکن پټه صورت کښې - د دې بحر مصرعه اووه (۷) سېلابه وي - د دې ښاخ پټه مصرعه کښې خجن سېلابونه دويم او شپږم دي - د غازي سيال يو نظم چې عنوان يې دے " کشميره ازادېږي " پټه هم دې ښاخ کښې شوک دے ، د نمونې پټه طور لومړي څو شعرونه ترېنه راخيستي شوي دي :

کشمير به ازادېږي

دا خوب به رښتيا کېږي

ترڅو به پټه دا خاوره

دا سرې وينې بهېږي

پټه دغه سرو لمبو کښې

ڪلڻ به زرغون ٻري
 فرياد د مظلومانو
 تر عرشه به رسري
 د خوبند و لوپتو نه
 بربغ به را جول ٻري
 يو ڪل د لوستلو نه پس د دغو شعرونو د ڪي بحر ٻه
 رڪنونو ڪنهي داسي تقطيع ڪوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اڪش مير به ا | زا دي دي -

ادا خوب به رن | تيا ڪي بي -

ا تر ڪو به ٻه | ادا ڪو ره -

ادا سري وي ني | ب هي دي -

ٻه د غه سرو الم | بو ڪنهي -

اڪ لڻ به زر | غو ني دي -

ا فرياد د مظ | لو ما نو -

ا تر عرشه به | ر سي دي -

ا د خوبندو | لو پ ٿو نه -

ا بي رغ به را | جو ٻي دي -

ا-----نيمگه رڪن

۲ - دويم اورد رکني بحر (دويم ناخ) : ددې

بناخ مصرعه د لومړي بناخ د مصرعې نه څلور سپلاښه اوږده ده - پټه
دې بحر کښې دويم اورد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله پټه پوره توکته
راځي او بيا پټه اخير کښې پټه درې سپلاښيز نيمگړي شکل کښې - د
دې بحر مصرعه يولس (۱۱) سپلاښه وي - اوس به د دې بناخ يو غزل
رااخلم :

پر سد وم لېو کرم د يار سترگو
زه هم د کار سره کرم د يار سترگو
بې مينې ژوند پټه مرگ باندې حساب د
زه مړ وم را ژوند کرم د يار سترگو
پوهېر مه چې هيڅ لا هم نه يم
ورځمه که يو کرم د يار سترگو
کېد که شي که وياړته مې ورخپل کړي
له ځانه خو پرد کرم د يار سترگو
چې مات شومه د خپل زېږي پټه سر کښې
زه داسې يو اغز کرم د يار سترگو

د دې بحر پټه قالب کښې يې پټه لاندینې توگه تقطیع کوم :

| ۱۲ ۱۱ ۱۰' ۹ | ۸ ۷ ۶' ۵ | ۴ ۳ ۲' ۱ |

پر سډ وم لې او کرم د یار سترگو -

ازۀ هم د کار اس پر کرم د یار سترگو -

اې مې نې ژوند اېټه مرگ بان دې اح ساب دے -

ازۀ مې وم را اژون دے کرم د یار سترگو -

پو هې ډ مه ا چې هیڅ لا هم نه یم -

اور خ مه که یو کرم د یار سترگو -

اکې دے شي که او یار ته مې اور خپل کړي -

اې خا نه خو پر دے کرم د یار سترگو -

اچې مات شومۀ ا دخپل زړمکي ا پټه سر کښې -

ازۀ دا سې یو اغ زکرم د یار سترگو -

۱-----۲-----نیمگړے رکن

پټه تقطیع کښې دا لید شي چې د دولسم سپلا ب خانه

خالي ده ، نو دا څلور واړه مصرعې یولس یولس (۱۱) سپلا بونه لري

- د دغو مصرعو خجن سپلا بونه دویم ، شپږم او لسم دي - دویم اوږد

رکن هم دوه ځله پټه پوره شکل کښې را دے او یو ځل پټه نیمگړي

شکل کښې -

۳ - دویم اورد رکنی بحر (دریم اخ) : پټه دې

بناخ کښې هم هغه دویم اورد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | کارو شي خو
دا بناخ د دې بحر د دویم بناخ نه پټه دې وجه بېل د ک چې پټه دې
کښې دغه رکن پټه پوره شکل کښې درې ځله تکرار کېږي او پټه اخير
کښې پټه درې سپلايز نیمگړي شکل کښې اوس د لوستلو د پاره د
مطیع الله قریشي یو غزل چې پټه هم دې بحر کښې د ک ، وړاندې
کوم :

اشنا! خپله وعده لږه محکمه کړه چې ځمه
زړه مې بیا د بل دیدن پټه طمع کړه چې ځمه
ستاغم مې غموي که پټه شهرت مې خفا کېږي
خپل غم راځینې واخله ما بې غمه کړه چې ځمه
شبه لاره درخصت پټه اخیستو کښې سپین صبا شو
تڼه زلفې راخوړې کړه رڼا کمه کړه چې ځمه
ما ستا لږه دره بېرته د تلو لار لیدلې نه ده
دا لار خو ترڅه ځایه راته سمه کړه چې ځمه
پټه تلو کښې یې وېشل چې قریشي بیا به راځمه
خوسترگو یې وېشل چې خاطر جمعه کړه چې ځمه

د غزل د لوستلو نه پس یې د دې بناخ پټه رکنونو کښې تقطیع کوم :

۱۲ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اش ناخپ له | و د ل به | م ک مه کړه | چي خ مه -

ازي گي مي بيا | د بل دي دن | پ ط معه کړه | چي خ مه -

استاغم مي غ | م وي که پ | شه رت مي خ | فا کي بک -

اخپل غم راخي اني | واخ له ما | بي غ مه کړه | چي خ مه -

اشپه لاره | د ارخ صت پ | ا خيس توکني سپين | ص باشو -

اته زل في را | خو رې کړه | ا نا ک مه کړه | چي خ مه -

اما ستا له | د اره بېر ته | د اتلو لار لي | د الې نه ده -

ا د ا لار خو تراخه | خا يه را | ته س مه کړه | چي خ مه -

په تلو کني يې | وي تل چي ق | ا رې شي بيا به | راخ مه -

اخو سترگو يې | وي تل چي خا | طر ج معه کړه | چي خ مه -

۱-----۲-----۳-----نيمگړي رکن

د دې بڼاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سېلابه وي د تقطيع په

تجربه کني دا ښکاره شوه چې دويم اوږد رکن درې ځله پوره او په

اخير کني درې سېلابيز نيمگړي شکل کني را او خجن

سېلابونه يې دويم، شپږم، لسم او خوارلسم دي - دا بڼاخ هم په

پښتو شعر کني زيات ليدل کېږي - د بڼاخ د اهميت او شهرت له

مخې ، د تمرين د پاره د سليم قرار له يوه غزل نه خو شعرونه

وړاندې کوم لوستونکي کولې شي چې پخپله يې د تقطيع هڅه

وڪري وٺي چي د تقطيع مهارت پڻ مشق منحصر دڪ -

ولاڙ راته واعظ دڪ د جنت پڻ مناري
وهلي مڻي تڪيه ده د رحمت پڻ مناري
کوٽري به د امن بچي چرته زبروي
تلاو شوي چي ماران دي د قيادت پڻ مناري
خپل وس پري حاسدانو، جابرانو ڪر تمام
لاڻو نڀني لرو د مروت پڻ مناري
بياهم راباندي گران دڪ داسي گران لڪه جنان
رقيب كه وي ولاڙ د رقابت پڻ مناري
قراره! اور چي لگي پڻ جونگري د بنائست
لڙان دي وٺي راشي د جرأت پڻ مناري

۴- دویم اورد رکنی بحر (لورم اخ)

بحر مضارع د عربی عروضو د مرکب (د مفرد بحرونو د کپون نه مرکب بحر جوهری) بحرونو څخه یو مشهور بحر د کپه دې بحر کښې نرمي او پست واوي د بحر مضارع سالم وزن داسې وي :

مفاعیلن فاعلاتن مفاعیلن فاعلاتن

د دې بحر د مصرعې په اوله برخه کښې دوه جلا جلا رکنونه راځي ، دویمه برخه کښې یې تکرار د نو په دې وجه دا مصرعه په دوو سمو حصو کښې تقسیم کېږي -

د دې بحر یو زحاف بحر مضارع مثنی (په یوه مصرعه کښې څلور او په دوو مصرعو کښې اته رکنونه) اڅرب د کچې وزن یې داسې دک :

مفعول فاعلاتن مفعول فاعلاتن

په دې زحاف کښې هم په دوو جلا جلا رکنونو مصرعه شروع شي او د مصرعې په دویمه برخه کښې د لومړۍ برخې تکرار وي - د بحر مضارع سالم په مصرعه کښې شپاړس سلابونه وي او په زحاف مثنی اڅرب کښې دولس - سالم شکل وي که زحاف ، د دې بحر مصرعه یوه غبرګه مصرعه وي -

د عبد العلي کاکړ یو غزل چې په بحر مضارع مثنی اڅرب

کښې شوک وو ، ترېنه یوه مصرعه را اخلو :

يار درومي او زۀ نه مرم هرگوره بې وفايم
 د دې مصرعې يۀ اولې برخې کښې داسې رکن استعمال
 شوک د که چې دويم سپلا ب يې خجن د که ، دا رکن دوه ځله
 تکرار شوک د که د دې مصرعې د اولې برخې وزن هم د مفعول
 فاعلا تن وزن د که - د مصرعې دويمې برخې کښې د اولې برخې
 تکرار د که - دا مصرعه د اوو سپلابونو غبرگه مصرعه ده -
 د دې بحث نه پس سرک دې نتيجې ته را رسي چې د
 عروضو تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه چې يۀ بحر مضارع
 کښې ليکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو "دويم اوږد رکني
 بحر" يۀ څلورم ښاخ کښې راځي -
 دا ښاخ هم د دويم اوږد رکن (۱ ۲ ۳) د تکرار څخه
 جوړېږي - د دويم اوږد رکني بحر تر ټولو وړه مصرعه د لومړي ښاخ
 اووۀ (۱) سپلا بيزه مصرعه ده - دا اووۀ سپلا بيزه مصرعه چې دوه ځله
 يوه يۀ بلې پسې کړې شي نو د څوارلسو (۱۴) سپلابونو يوه غبرگه
 مصرعه به ترېنه جوړه شي - دا غبرگه څوارلس سپلا بيزه مصرعه د
 دې بحر يۀ څلورم ښاخ کښې راځي - د څلورم ښاخ هره مصرعه
 څلور رکنونه لري چې لومړک او دريم رکن يې يۀ پوره شکل تکرار
 کېږي خو دويم او څلورم رکن يې يۀ نيمگړي شکل کښې اوس د
 غازې سيال هغه نظم (کشمير به ازادېږي) چې ددې بحر يۀ لومړي
 ښاخ کښې د که ، دلته پېش کوم :

کشمیر به ازاد پري
دا خوب به رښتيا کېږي
ترڅو به ټټه دا خاوره
دا سرې وينې بهېږي
ټټه دغه سرو لمبو کښې
کيلان به زرغونېږي
فرياد د مظلومانو
تر عرشه به رسېږي
د خوښندو لويټو نه

OWNED BY 0300 9792115

د دې نظم هره مصرعه اووه (۷) سېلابه ده او خيچن
سېلابونه يې دويم او شپږم دي اوس به د دغو مصرعو نه لږ ساعت د
پاره څوارلس (۱۴) سېلابېزې غبرگې مصرعې جوړول پکار وي
چې د دې بناخ ټټه سانچه کښې ځلي شي - لاندینې پنځه غبرگې
مصرعې به ټټه دې ډول ټټه لاس راشي -

کشمیر به ازاد پري دا خوب به رښتيا کېږي
ترڅو به ټټه دا خاوره دا سرې وينې بهېږي
ټټه دغه سرو لمبو کښې کيلان به زرغونېږي

فرياد د مظلومانو تر عرشه به رسېږي
 د خوښېدو لويټونه بېرغ به را جوړېږي
 اوس به دامصرعې د دې ښاخ پټه ركنونو كښې تقطيع غواړي ؛
 | ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |
 اكش ميره | ازا دې ډي - | ادا خوب به رښ | تيا كې ډي -
 | ترخو به پټه | ادا خاوره - | ادا سرې وي نې | ب هې ډي -
 | اڼه دغه سروالم بو كښې - | اگ لان به زر | غونې ډي -
 | فرياد د مظالومانو - | تر عرشه به | ار سې ډي -
 | د خوښېدو لويټونه - | | بېرغ به را | جوړېږي ډي -

-----۲-----
 نيمگړې ركن نيمگړې ركن
 OWNED BY 0300 9792115

د دې ښاخ د مصرعو د ميخښي نيمگړي ركن
 (اتم سپلاډ د غورځېدو) له كبله به لوستو پټه اووم سپلاډ لږ
 غونډې ايسارېږي ، پټه روانه توگه يا بې د وقفې يې نه شي لو - د
 دې ښاخ د مصرعې خجن سپلابونه دويم ، شپږم ، لسم او خوارلسم
 دي خو چې كله يې يو لوستو لولي نو د وينا پټه وخت كښې
 وروستيني دوه خجن سپلابونه يوه درجه را مخكښې شي او نهم او
 ديار لسم شي ، دا ځكه چې وقفه يا سكته د وينا پټه وخت كښې پټه
 سپلاډ نه حسابېږي -

دریم اوږد رکنی بحر

کوم وخت چې نړۍ د ازاد نظم سره لا اشنا شوې نه وه او
کوم وخت چې د پښتو ادب د عروضو سره نه وو اشنا شوې
، هغه وخت (۱۶۰۳ - ۱۶۱۲ عیسوي) اخون دروېزه بابا مخزن^{۲۱}
وو، چې پټه کوم ادبي صنف کښې یې وو هغې ته نن
ازاد نظم وایي او چې پټه کوم وزن کښې یې وو هغې ته
نن د پښتو عروضو ”دریم اوږد رکنی بحر“ وایي (پټه دې
مفروضو باندې باید چې خپرې وکړې شي) - د مخزن اته
سپلاييزې کرښې د ذکر شوي بحر پټه دویم ښاخ کښې راځي
، دولس سپلاييزې کرښې یې پټه دریم ښاخ او شپاړس
سپلاييزې کرښې یې پټه څلورم ښاخ کښې راځي -

دا بحر د دریم اوږد رکن | ۲ ۳ ۲ | چې دریم سپلا ب یې
خجن د ، د تکرار نه جوړېږي - د دې رکن لومړۍ، دویم او
څلورم سپلابونه سپک وي - د رکن د تکرار له مخې د دې بحر
څلور ښاخونه دي - د دې بحر ځانګړتیا دا ده چې د دې هیڅ یو
ښاخ هم نیمګړۍ رکن نه غواړي بلکه د خپل سالم شکل پټه تکرار
سره مصرعه پوره کوي - دا بحر پټه پښتو شاعرۍ کښې تر ټولو
بحرونو زیات کارو شوۍ د

۱- د ریم اوږد رکنی بحر (لوم ے اخ)

پښه دې ښاخ کښې دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | پښه پوره توگه
 یو ځل راځي او نیمگړي رکن ته اړتیا نه لري - د دې ښاخ مصرعه
 څلور(۴) سېلابه ده او دریم سېلاب یې خجن د ۱ او لومړۍ ، دویم
 او څلورم سېلابونه یې سپک دي - دا د پښتو شاعرۍ تر ټولو وړه
 مصرعه ده - هم دا وجه ده چې د دې بحر دا ښاخ ډېر کم کارو
 شوک د ۱ -

اوس یو ځل د لوستلو د پاره د غازي سیال د یوه غزل نه

لومړي خوشعرونه را اخلم :

OWNED BY 0300 9792115

ته مغرور

زه مجبور

خا وړې شه

ستا غرور

ته مې خان

زه مزدور

زه دې ورور

ته تر بور

نیت کښې شته

خه فتور

اوس یې د دې ښاخ پښه سانچه کښې یې ځایوم :

| ۴۳ ۲ ۱ |

| تَهْ مَغ رُور - |

| زَهْ مَج بُور - |

| خاورې شُه - |

| ستا غ رُور - |

| تَهْ مې خُان - |

| زَهْ مَز دُور - |

| زَهْ دې وُرور - |

| تَهْ تر بُور - |

| نیت کښې شته - |

| خَه ف تُوَر - |

|

لکه څنگه بانلې ذکر وشو چې د دې ښاخ مصرعه څلور

سپلاونه لري ، خو دا مصرعه درې (۳) سپلاونه لري - اوس چې

درې سپلاونه ولې لري ؟ گران لوستونکي به د تېرو پاڼو پټه مرسته د

دې سوال د پاره جواب ولټوي -

۲ - د ریم اورد رکنی بحر (دویم اخ)

د لومړي ښاخ نه د دې دویم ښاخ مصرعه څلور سپلاښه
 اوږده ده، ځکه چې ټه دې ښاخ کېښې دریم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ |
 ټه پوره توګه دوه ځله تکرار کېږي، او نیمګړه رکن هم نه غواړي -
 د دریم اوږد رکنی بحر ټول ښاخونه داسې دي چې هغه د خپل سالم
 شکل ټه تکرار مصرعه پوره کولې شي - د دې ښاخ مصرعه اته (۸)
 سپلاښه لري - د نورو بحرونو د لنډو ښاخونو سره که دې ښاخ
 مقابله کوو نو دا ښاخ ډېر زیات کارو شوک دے؛ غزل، نظم او
 اولسي شاعری هم ټه دې ښاخ کېښې ډېره زیاته شوې ده - اوس د
 رحمان بابا د یوه غزل نه خو شعرونه وړاندې کوم چې هم دې ښاخ
 کېښي دے -

د دلبرو ټه درگاه
 نه حرمت لرم نه جاه
 غوڅوي مې د زړه ولې
 د چشمانو ټه نگاه
 هومره قدر مې هم نه شته
 لکه قدر د گیاه
 هیڅ خبر له خانه نه یم
 چې زه څه لرم کنه
 د رحمان ټه خبر دې نه شي

حال احوال د چاتباہ

د رحمان بابا لږ غزل لوستلو نه وروستو یې اوس د دې

بناخ ټټه رکنونو کښې تقطیع کوم :

| ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

ا د دل ب روا ټټه درمگاه ()

انه حرمت ل ارم نه جاه ()

اغوش وي مې ا د زړه ولي

ا د چش ما نو ا ټټه ن گاه ()

اهوم ره ق درامې هم نه شته

ا ل که ق در ا د گک ياه ()

اهيش خ بر لږ ا خا نه نه يم

ا چې زه خه ل ارم گک ناه ()

ا د رح مان ټټه اخبر دې نه شي

ا حال اح وال د ا چا ت باه ()

۲-_____

د دې بناخ مصرعه اته (۸) سېلابه ده او خجن سېلابونه

یې دریم او اووم دي - که ټټه ژور نظر ورته وکتل شي نو دا هم ترېنه

خرگندېري چې دا بناخ د دریم بحر د لومړي بناخ غبرگ شکل

د - ټټه دې تقطیع کښې دا هم ښکاره شوه چې مطلع او هره

همقافيه مصرعه اووه (ك) سپلايه ده او بې قافيه مصرعه اته (ا)
 سپلايه ده او بحر ته هيڅ تلوان هم نه د رسېد - د دې خبرې
 سپيناوي د پاره به يو ځل بيا لوستونكو ته د اوږد سپلايه ځانگړتياوې
 كتل پكار وي -

۳ - دريم اوږد ركني بحر (د ريم اخ)

په دې بڼاخ كښې هم هغه دريم اوږد ركن ۱ ۲ ۳ ۴ |
 چې دريم سپلايه يې خجن وي ، كارو شي خو دا بڼاخ د دې
 بحر د دويم بڼاخ نه په دې وجه بېل د ك چې په دې كښې دغه ركن
 په پوره شكل كښې درې ځله تکرار كېږي نو د دې بڼاخ مصرعه به
 دولس (۱۲) سپلايه اوږده وي - لكه د دې بحر نورو بڼاخونو، دا بڼاخ
 هم په اخير كښې نيمگړي ركن ته اړتيا نه لري - خجن سپلابونه يې
 دريم، اووم او يولسم دي - دا بڼاخ هم ډېر زيات كارو شو د ك -
 له پخوانيو شاعرانو واخله تر ننه پورې په دې بڼاخ كښې غزل او د
 نظم په صورت كښې ډېر زيات ليكل شوي دي ، او نن هم له ډېرو
 بحرونو زيات قبول كړي شو د ك - په دې بحر كښې د رحمان بابا
 د يوه غزل نه خو شعرونه وړاندې كوم:

پُڻه ٻڌائست زما ديار ٺهه دي خبر څوڪ
 كه خبر شي پرې به ٺهه ڊڍي دغه در څوڪ
 د دنيا چارې همه واره فاني دي
 برناحقه خاورې نولي پڻه خپل سر څوڪ
 كه زما ديار پڻه مخ د چا نظر شي
 وڻه ٺهه ڪاندي بل خوا وٽه نظر څوڪ
 د ديدن طاقت يې هيچا سره ٺهه شته
 وافتاب ته ٺهه شي برابر څوڪ
 چي بېلتون پڻه سترگو ويني اشنايي ڪا
 د رحمان پڻه خبر به ٺهه وي باهر څوڪ
 د لوستلو نه وروستواوس يې د دې ٻڌاخ پڻه رکنو ڪښي
 تقطيع ڪوم :

| ۱۲۱۱ | ۱۰۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

اڀه ٻڌائست زما د يار ٺهه دي خبر څوڪ |
 اڪه خبر شي پرې به ٺهه ڊڍي | دغه در څوڪ |
 د دنيا چارې همه واره فاني دي |
 برناحقه خاورې نولي | پڻه خپل سر څوڪ |
 اڪه زما د يار پڻه مخ د چا نظر شي |
 و به ٺهه ڪاندي بل خوا وٽه نظر څوڪ |
 د دي دن طاقت يې هيچا سره ٺهه شته |

ا و ا ف ت ب ته ا ک ن ه شي ا ب را ب ر خوک ا
ا چي بېل تون پ ه ا ستر گوي ني ا اش نا يي کا ا
ا د رح مان پ ه ا خېر به ن ه وي ا با ه نر خوک ا
۳-----۲-----۱

۴ - دريم اورد رکني بحر (لورم ناخ)

پ ه دې څلورم بناخ کښې هم هغه دريم اورد رکن ا ا ۲ ۳
۴ | چي دريم سېلاب يې خجن وي ، کارو شي خو دا بناخ د دې
بحر د دريم بناخ نه پ ه دې وجه بېل د ک چي پ ه دې بناخ کښې دغه
رکن پ ه پوره شکل کښې څلور ځله تکرار کېږي نو د دې بناخ
مصرعه به شپاړس (۱۲) سېلابه اوږده وي - دغاړو اته سېلابيزې دوي
مصرعې د دې بناخ يوه غبرگه مصرعه جوړوي - لکه د دې بحر نورو
بناخونو دا بناخ هم پ ه اخير کښې نيمگړي رکن ته اړتيا نه لري -
خجن سېلابونه يې دريم ، اووم ، يولسم او پنځلسم دي - پ ه پښتو
شاعري کښې دا بناخ هم ډېر زيات کارو شوک د - د خوشال
خان بابا د يوه نظم (د دنيا بې ثباتي او بې وفايي) نه څو شعرونه
وراندې کوم :

همراهانو دې کوچ وکړ واړه لارل تر منزله
ته لا کلک پ ه خوب اوده يې ، اې زما دله غافله
له نېستی نه و هستی ته له هستی نه و نېستی ته
کاروا نونه دي چلېږي ، قوافله ، قوافله

د دنیا ښه دریاب ډوبه ! د پایاب طمعه و مه کړه
 دا پایاب دي ډېرو غوښتي خبر نه شول له ساحله
 چې گفتار کردار یې واړه موافق سره یو رنگ شي
 هله هر رنگه خبره ، اثر کاندې له قایله
 ښه زیبا گفتار دې هڅه تقصیر ونه کړه خوشاله !
 که کردار دې هم زیبا وه ، چار به ولې وه مشکله

او یې د دې ښاخ ښه عروضي قالب کښې اچوم :

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶

اهم را ها نوا دې کوچ و کړ او په لږ تر من ز له
 تله لا کلک ښه خوب او د ښې اې زما د اله غا ف له
 له نېس تې نه او هس تې ته له هس تې نه او نېس تې ته
 اکار و نو نه ادي چ لې بي اق وا فله اق وا فله
 اد دن يا ښه ادریاب ډوبه اد پایاب طامعه و مه کړه
 ادا پایاب دي اې رو غوښتي اخ بر نه شول له ساح له
 چې کف تار کردار یې واړه موافق سره یو رنگ شي
 اه له هر رن امکه خ ب ره ا تر کاندې له قاي له
 ا ښه زې بامف ا تار دې هي خه تق صیر ونه کړه خوشاله !
 که کردار دې اهم زې با وه اچار به ولې اوه مشک له

۱-----۲-----۳-----۴

خلورم اوږد رکنی بحر

دا بحر د خلورم اوږد رکن ۱ | ۲ | ۳ | چې خلورم سپلاډ بې خجن د، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړی، دویم او دریم سپلاډونه سپک وي - د رکن د تکرار لږ مخې د دې بحر هم لکه د نورو بحرونو خلورم ښاخونه دي - دا بحر هم لکه د لومړي او دویم اوږد رکنی بحر درې سپلاډیز نیمګړي رکن غواړي او د خپل سالم شکل پټه تکرار سره مصرعه نه شي پوره کولې - د دې رکن پټه خلورم سپلاډ باندې خج وي نو پټه نیمګړي رکن کېږي دا اخيري (خلورم) خجن سپلاډ وغورځېږي او درې سپک سپلاډونه یې نیمګړي رکن ۱ | ۲ | ۳ - جوړوي -

۱ - لورم اوږد رکنی بحر (لومړی څخه)

پټه دې ښاخ کېږي خلورم اوږد رکن ۱ | ۲ | ۳ | یوځل پټه پوره توګه او بل ځل پټه درې سپلاډیز نیمګړي شکل کېږي راځي - د دې نیمګړي رکن یې خجن (خلورم) سپلاډ غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن فقط پټه یوه (خلورم) سپلاډ باندې ولاړ وي - د دې ښاخ مصرعه اووه (۷) سپلاډه وي - پټه دې ښاخ کېږي غزل هم شته او نظم هم -

د غازي سیال یو غزل چې پټه دې ښاخ کېږي د، ترېنه خو

شعرونه را اخلم :

وړكه شه دا زندگي
 دا بې لټه تا زندگي
 څه به څوك ناز پرې وكړي
 نه شوه د چا زندگي
 زه د هغې زندگي
 هغه زما زندگي
 چا ته پرانستې غېږه
 چا نه خفا زندگي
 وايه تېرېږي څنگه
 سياله ! پټه تا زندگي

OWNED BY 0300 9792115

اوس دا بانديني شعرونه د دې بڼاخ پټه ركنونو كښې وېشم :

۸ ۷ ۶ ۵	۴ ۳ ۲ ۱
وړكه شه دا	زن د گي -
دا بې لټه تا	زن د گي -
څه به څوك ناز	پرې وکړي -
نه شوه د چا	زن د گي -
زه د ه غې	زن د گي -
ه غه ز ما	زن د گي -

| چا ته پرا نُس اتي غې به - |
 | چا نه خ فَا ازن د مې - |
 | وا يه تې رې ابي خن مکه - |
 | اسيا له پټه تا ازن د مې - |
 -----نیمګړې رکن

۲ - لورم اوږد رکنې بحر (دویم څخه)

پټه دې بڼاخ کښې څلورم اوږد رکن | ۱ ۲ ۳ ۴ | دوه ځله
 پټه پوره توګه او بل ځل پټه درې سپلاينز نیمګړې شکل کښې راځي -
 د دې نیمګړې رکن يې خجن (څلورم) سپلاين غورځېد وي
 ځکه د دې بڼاخ د مصرعې وزن فقط پټه دوو خجنو (څلورم او اتم)
 سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې بڼاخ مصرعه يولس (۱۱) سپلابونه
 لري - پټه دې بڼاخ کښې غزل هم شته او نظم هم - پټه دې بڼاخ کښې
 ليکلي شوي د جاوېد احساس د يوه غزل نه څو شعرونه وړاندې
 کېږي:

زما لڼه خلقو ائينه ورکه ده
 پټه ائينه کښې ترې خهره ورکه ده
 پټه افسانه کښې حقيقت ورک شو

ٻُڌَ حَقِيقَتَ ڪُنِي ۾ افسانہ ورڪہ دہ
 لُہَ ما ھم ستا ڪر ۾ وعدہ ھبرہ وہ
 ٻر ٻر دہ ڪہ ستا نہ بھانہ ورڪہ دہ
 ماتہ ستر ورور د ٻلا ٻُڌَ ڇاي د ڪ مگر
 د دُ د سر نہ خو سایہ ورڪہ دہ
 اوس مينہ ھم شوہ تجربہ د احساس
 اوس پڪيني زڙ ۾ ورڪ د ڪ جذبہ ورڪہ دہ
 د لوستلو نہ پس د جاوڊ احساس د غزل تقطيع بہ ٻُڌَ دڀ
 ڇول ڪيري :

۱۲۱۱ ۱۰ ۹ | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |
 ا ز ما لُہَ حُلُ اقو ا ئي نُه ا ور ڪہ دہ -
 ا ٻُڌَ ا ئي نُه ا ڪيني تر ٻُڌَ ڇہ رُہ ا ور ڪہ دہ -
 ا ٻُڌَ ا ف سا نُه ا ڪيني ح قِي قُت ا ور ڪ ش و -
 ا ٻُڌَ ح قِي قُت ا ڪيني ا ف سا نُه ا ور ڪہ دہ -
 ا لُہَ ما ھم ستا ا ڪر ۾ وع دُہ ا ھي رہ وہ -
 ا ٻر ٻر دہ ڪہ ستا نہ ب ھا نُه ا ور ڪہ دہ -
 ا ما تہ ستر ورور د ٻلا ٻُڌَ ڇاي د ڪ م مگر -
 ا د دُ د سُر ا نہ خو سا يہ ا ور ڪہ دہ -
 ا اوس مي نہ ھم ا شوہ تج رُہ ا د ا ح ساس -

ا اوس پ کښې زړه اورک د جذبه ا ورکه ده -

۱-----۲-----نیمګړه رکن

دا بحر هم ډېر زیات استعمال شوک د ا و ن ن هم ډېر
زیات استعمال کېږي نو د اهمیت له مخې ، د لوستونکو د مشق او
تمرین د پاره دلته د حمزه بابا د یوه غزل نه خو شعرونه وړاندې کوم -
لوستونکي کولي شي چې د حمزه بابا د دغو شعرونو تقطیع په خپله
وکړي -

تل به په لار د مېړنو سره ځم

یمه پښتون د پښتنو سره ځم

پام کوه زه هغه نظر نه یمه

چې به په دود د سپېلنو سره ځم

راستښد کې چې نه شي وخت خو نه یم

خو د حالت د تقاضو سره ځم

ولم مستقبل ته د ماضي روایات

زه د خپل حال د ولولوسره ځم

حمزه! سفر که د حجاز وي نوهم

زه د پښتون د قافلو سره ځم

۳ - لورم اورد رکني بحر (دریم اخ)

رمل د عربي عروضو د مفرد بحرونو څخه يو بحر دك او د اردو مقبول ترينه بحرونو څخه يو دك د علامه اقبال څلوېښت فيصده شاعري ټټه دې بحر كښې ده د بحر رمل سالم اصلي وزن داسې دك :

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن

د بحر رمل سالم شكل ټټه مقابلې كښې د ټټه زحاف (زحاف ټټه ركنونو كښې تغير يا كمې بېشي ته وايي ، د زحاف ټټه ځاي ټټه پښتو كښې د "نيمگړي ركن" اصطلاح شتون لري) زيات كارول كېږي - د بحر رمل يو زحاف ، بحر رمل مثنى مقصور (يوه مصرعه كښې څلور ركنونه يا ټټه دوو مصرعو كښې ا ټټه ركنونه خو چې څلورم ركن يې نيمگړك وي) دك چې وزن يې داسې دك :

فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن / فاعلات

د بحر رمل سالم يا اصلي وزن شپاړس سېلابونه لري او دا ذكر شو ك زحاف يې پنځلس ټټه بحر رمل سالم كښې "فاعلاتن" ركن څلور ځله پوره تكرر شو ك دك او ټټه رمل مثنى مقصور كښې درې ځله پوره صورت كښې تكرر شو ك دك او ټټه څلورم ځل ټټه نيمگړي صورت كښې - د مياشرف يو غزل چې بحر رمل مثنى مقصور كښې شو ك وو ، ترېنه يوه مصرعه رااڅلو :

اې چې بلب د عطا تل ټټه چمن ستا كا چغار

په دې مصرعې کښې يو داسې رکن کارو شوک د
چې هر څلورم سپلاډ يې خجن د ، دا رکن څلور ځله تکرار
شو د ، درې ځله په پوره صورت کښې او يو ځل په نیمګړي
صورت کښې -

د دې بحث نه سره دې نتیجې ته را رسي چې د عروضو
تصور نه مخکښې د پښتو کوم شعرونه په بحر رمل کښې ليکلي
شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو په " څلورم اوږد رکنې بحر
" دريم ښاخ کښې راځي -

په دې ښاخ کښې هم هغه څلورم اوږد رکن | ۴ ۳ ۲ ۱ |
درې ځله په پوره توګه راځي او بل ځل په پلي کښې په درې سپلايز
نیمګړي شکل کښې - د دې نیمګړي رکن يې خجن (څلورم)
سپلاډ غورځېد وي ځکه د دې ښاخ د مصرعې وزن په درو
خجنو (څلورم او اتم او دولسم) سپلابونو باندې ولاړ وي - د دې
ښاخ مصرعه پنځلس (۱۵) سپلابونه لري - په دې ښاخ کښې غزل هم
شته او نظم هم اوس د د مساز شاهين يو غزل وړاندې کوم ، چې په
هم دې ښاخ کښې شوک د :

خومره پاگل وو چې په ځله کښې يې لمبه اخيسته
هغه سړي د تا د شونډو چې بوسه اخيسته
دلته چې چا راسره وېش د ورځو شپو کر د
ورځ به ددوي په برخه وه مونږ به شپه اخيسته

دوي هم رښتيا نه خوښول سر ته يې امن غوښتو
 د انسانيت نه قتل عام کښې يې حصه اخيسته
 هلته د يوه خداي خدايي نه وه هرې خوا ته خداي وو
 مونږ نه يواځې ځان به خدايه! ستا نامه اخيسته
 ژوند، د روښانه ژوندانه علامت مونږ به گڼي
 مونږ به شاهينه! د تاوډې سره سره اخيسته
 د لوستلونه پس د دمساز شاهين د غزل تقطيع نه ډې ډول کېږي:

۱ | ۲ ۳ ۴ | ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶

اخوم ره پا کُل اوو چې نه خله اکښې يې لم به | اخيس ته - |
 اه غه س ېي | د تا د شونډو چې بوسه | اخيس ته - |
 دل ته چې چا را س ره وېش | د ور خوشيو اک ږک د - |
 ورځ به د دوي | نه برخه وه امون به به شپه | اخيس ته - |
 ادوي هم رښتيا نه خوښ ول اسرته يې | امن غوښتو - |
 | د ان سانيت | نه قتل عام | اکښې يې ح صه | اخيس ته - |
 اهل ته د يوه | خداي خدايي نه اوه ه رې خوا | ته خداي وو - |
 امون ډې نه يواځې | ځان به خدايه! ستا نامه | اخيس ته - |
 ژوند دروښانه | نه ژوندانه | علامت مونږ ډ | به گڼي - |
 | مونږ ډ به شاهي | نه د تاوډې | سره س ېه | اخيس ته - |

۱ ----- ۲ ----- ۳ ----- نيمگړه رکن

دا بحر پټه پښتو شاعري کښې ډېر زيات استعمال شو
 دکه او نن خو تر ټولو بحرونو زيات استعمال کېږي - د دې شهرت
 اوعمومي قبوليت له مخې د مشق او تمرين دپاره د عبدالسلام
 بېتاب يو غزل وړاندې کوم او تقطيع يې لوستونکو ته پرېږدم -
 لوستونکي به دې ته هم پام وکړي چې د دې غزل هم قافيه مصرعې
 د دې قافيه مصرعو څخه دکوم اصول له مخې يوه څپه کمې را ځي -

د چا گل مخي مسيحا پټه انتظار پروت دکه
 مين دې کله موده وشوه چې بيمار پروت دکه
 پټه دې نه لوي ثبوت د تا د مينې څه درکړمه ؟
 پټه مرگ مې هم پټه سينه ستا د زلفوتار پروت دکه
 د زېږي درد به مې پټه دې کښې هم لا څرېکه نه کړي
 زما پټه مخکښې زما لوتې لوتې ښار پروت دکه
 دا پټه ارمان د سرو گلونو شهيد شو بڼکاري
 دا چې د سرو گلونو هار يې پټه مزار پروت دکه
 وخت يې شو تېر خو ځي جنان لا پټه نيولي قدم
 لا يې پټه ذهن کښې د کبر زوړ خمار پروت دکه

۴ - لورم اورد رکني بحر (لورم اخ)

د دې بحر تر ټولو لنډ بڼاخ لومړۍ بڼاخ د څې مصرعه
 يې اووه (۷) سېلابه ده ، دغسې اووه سېلابيزې دوې مصرعې چې
 يوه ټه بلې پسې کړې شي نو ټه څې څلورم بڼاخ کينې راتلونکې يوه
 غبرگه مصرعه ترېنه جوړه شي - ټه څې څلورم بڼاخ کينې څلورم
 اوږد رکن | ۲۱ ۳ | لومړۍ او دريم ځل پوره تکرار کېږي خو دويم
 او څلورم ځل نيمگړۍ تکرار کېږي نو د اتم او شپاړسم سېلاب
 ځايونه (کوم چې خجن هم دي) به خالي راځي - اوس د ارواښاد
 طاهر کلاچوي يوه غزل ، کوم چې د دې بحر ټه دريم بڼاخ کينې د
 ، ته رجوع کوم او خوشعرونه ترېنه را اخلم :
 داسې ټه خيال او ټه ډار نيسم د خوبانو لمن
 لکه چې نيسي څوک غريب د بادشا هانو لمن
 چې له رخساره د شفق د ناوې وينې څاڅي
 پرې لگېدلې ده د چا د سرو لبانو لمن
 چې بې نقابه ټه ډک زړه د يار ديدن وکړمه
 هله به ډکه شي زما د دعاگانو لمن
 د ارځو او د لړم نيونه نه ده گرانه
 خو ډېره گرانه ده نيونه د سيالانو لمن
 خوشبويه ځکه د طاهره ! ستاد فکر نسيم
 پرې لگېدلې ده د حسن د مکلانو لمن

اوس به ښه دې غزل کښې لږ ساعت د پاره داسې بدلون
 راولم چې د څلورم اوږد رکنې بحر ښه دې څلورم ښاخ کښې ځلي
 شي ؛ يا به دا ووايم چې د دې بحر د لومړي ښاخ غبرگ شکل ترې
 جوړوم ؛
 نيسم ښه خيال او ښه ډار ، زه د خوبانو لمن
 لکه چې نيسي غريب د باد شاها نولمن
 اوس د شفق د ناوې له رخسار وينې څاڅي
 چا لگولې ده پرې د سرو لبانو لمن
 چې بې نقاب ښه ډک زړه د يار ديدن وکړمه
 شي به مې هله ډکه د دعا مکانو لمن
 د اژدها ، د لږم نيونه نه ده گرانه
 خوده نيونه گرانه تل د سيالانولمن
 طاهره ! د خوشبويه د تاد فکر نيسم
 پرې لگېده د حسن د خوشحالانولمن

اوس به يې د دې ښاخ ښه قالب کښې تقطيع وکړم :

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ | ۹ ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ ۱۶ |

اني سم ښه خيال او ښه ډار - | زه د خوبانو لمن - |

ال که چېرې نيسي غريب - | د باد شاها نولمن - |

اوس د شفق د ناوې - | له رخسار وينې څاڅي - |

چا لگولې ده پرې - | د سرو لبانو لمن - |

چېرې بې نقاب ښه ډک زړه - | د يار ديدن وکړمه - |

د ټې بڼاخ مصرعه خوارلس (۱۴) سپلايزه غبرگه مصرعه ده - خجن سپلابونه يې صرف څلورم او دولسم دي - د هر نيمگري ركن اخيري سپلاب د غورځېدو له مخې د اتم او د شپاړسم سپلابونو ټه ځاي كينې صرف - دانځينه لگولې شوې ده - د لومړي نيمگري ركن (د اتم سپلاب د غورځېدو) له مخې دلته ټه وېنا كينې يوه فطري وقفه يا سكته راځي نو لوستو به ټه اووم سپلاب لږ غونډې تم كېږي - د وېنا ټه وخت به خجن سپلابونه څلورم او يولسم شى -

دلته يوه بله نكته هم د ښكاره كولو وړ ده ، چې كه د دې بحر د دريم ښاخ پنځلس (۱۵) سپلايزې مصرعې نه د مينځ اتم سپلاې لړك شي نو بيا هغه هم دې ښاخ ته راواړوي او دغه شان كه د څلورم ښاخ غبرگې مصرعې ته د اتم سپلاې خانې پټه ځاي يو بل سپلاې وړ زيات كړك شي نو دا بيا د دريم ښاخ پټه مصرعې كښې بدله شي -

پنځم اوږد رکنی بحر

په څلورم اوږد رکنی بحر کښې هم څلورم اوږد رکن |
 ۲۱ ۳۲ | کارو شوک وو او په دغې پنځم اوږد رکنی بحر کښې
 هم هغه څلورم اوږد رکن کارو شي نو په دې وجه دا دواړه بحرونه
 یوه بل ته سره نږدې دي - د دغو دواړو بحرونو فرق یواځې په
 وروستیني نیمګړي رکن کښې د - د څلورم اوږد رکنی بحر
 نیمګړې رکن د درو سپلاونو وي او څلورم یې لوید وي خو د
 پنځم اوږد رکنی بحر په وروستیني رکن کښې درې سپلاونه
 غورځېږي او نیمګړې رکن یې فقط د یوه سپلاو پا شي -
 د ټپې لومړۍ مصرعه هم ددې پنځم اوږد رکنی بحر په
 دویم ښاخ کښې او دویمه مصرعه یې په دریم ښاخ کښې راځي - د
 رکن د تکرار له مخې دا بحر هم لکه د نورو بحرونو څلور ښاخونه
 لري ، خو نن صبا د نوي غزل په لړ کښې نوې نوې تجربې کېږي - له
 دغو تجربو څخه یوه دا هم ده چې د دې رکن تکرار د زیاتولو سره
 یې یو پنځم ښاخ هم مخې ته راځي او د دې پنځم ښاخ د مصرعې
 اوږدوا شلو سپلاونو ته رسي - اگرچه داسې بېلګې ډېرې لري دي
 خو نن صبا د رجحان په زیاتېدو د -

١ - پنځم اوږد رکنی بحر (لومړۍ څانګه)

په دې ښاخ کېښې هماغه څلورم اوږد رکن | ٢ | ٣ | ٤ | یو
 ځل په پوره توګه او بل ځل د یوه سیلاب په نیمګړي شکل کېښې
 راځي معنا یې دا ده چې د پای رکن نه یې درې سیلابونه وغورځېږي
 - د دې ښاخ مصرعه پنځه (٥) سیلابه وي - خجن سیلاب یې
 څلورم وي اونوره پکښې سپک وي - د دې ښاخ مصرعه د پنځم
 بحر تر ټولو لنډه یا وړه مصرعه ده - د جاپاني اهنګ دوې
 هایکوګانې وړاندې کوم :

د عبدالسلام بېتاب هایکو : ١ کیله د چا نه

٢ مونږ همېشه ویشتي یو

٣ خپلو د شا نه

د دمساز شاهین هایکو : ١ چې زړه ونه خوري

٢ نوره په دې ګراتۍ کېښې

٣ غریب به څه خوري

په دې هایکوګانو کېښې درې درې مصرعې دي چې
 لومړۍ مصرعه یې پنځه (٥) ، دویمه یې اووه (٧) او دریمه یې بیا
 پنځه (٥) سیلابونه لري - د دې هایکوګانو لومړۍ او دریمه مصرعه د
 پنځم اوږد رکنی بحر په دې لومړي ښاخ کېښې راځي خو دویمه

مصرعه يې د څلورم اوږد رکنې بحر ټټه لومړي بڼاخ کښې راځي -
لوستونکي د دويمې مصرعې د تقطيع مشق د څلورم اوږد رکنې بحر
ټټه لومړي بڼاخ کښې کولې شي - د لومړۍ او دريمې مصرعې تقطيع
به ټټه دې ډول کېږي :

| ۸' ۷ ۶ ۵ | ۴' ۳ ۲ ۱ |

اځي له د چا نه - - - | لومړۍ مصرعه

اځپ لود شا نه - - - | دريمه مصرعه

-----نيمگړه رکن

| ۸' ۷ ۶ ۵ | ۴' ۳ ۲ ۱ |

اچې زړه و نه اخوري - - - | لومړۍ مصرعه

اغ ريب به څه اخوري - - - | دويمه مصرعه

د تقطيع نه وروستو ټټه عملي توگه دا ښکاره شوه چې د
جاپاني اهنک د هايکو لومړۍ او دريمه ، دواړې مصرعې ، ټټه هم
دې بڼاخ کښې دي - د پلي ټټه رکن کښې دا نخښې - - - درې
غورځېدلي سېلابونه (يو سېلايز نيمگړه رکن) ظاهري - د دې
بڼاخ د پنځه سېلايزې مصرعې وزن ټټه څلورم خجن سېلاب باندې
ولاړد - د دغې څلورم خجن سېلاب ټټه ځلي که سپک سېلاب
راشي نو دا مصرعه به موزونه پاتې نه شي ، خو که د سپکو سېلابونو
ټټه ځاي خجن سېلاب وي نو هيڅ فرق نه غورځوي -

۲ - پنځم اورد رکني بحر (دويم اخ)

د دې بڼاخ مصرعه د لومړي بڼاخ د مصرعې نه څلور
 څپې زياته ده ولې چې څلورم اورد رکن ۱۱ ۳ ۲ ۴ | په پوره توګه په
 دې بڼاخ کېنې دوه ځله تکرار کېږي او د پاي نیمګړې رکن يې
 هماغه شان د یوه سپلا ب د څو ځکه د دې بڼاخ مصرعه نهه (۹)
 اوږده ده - دغه بڼاخ زیاتره په بدلو او سندرو کېنې لید شي - د تېې
 دواړې مصرعې په پنځم اورد رکني بحر کېنې دي اوله (لنډه) نهه
 سپلا بیزه مصرعه يې په دې دویم بڼاخ کېنې ده - د غازي سیال یو
 غزل ، چې په هم دې بحر کېنې د ، دلته ترېنه څو شعرونه پېش

کوم : OWNED BY 0300 9792115

چې زوروي ، چې ژړوي مې

راته خپل زور د حسن بڼايي

ستاد مزاج غوندې نازکه

دا خلق پرڅه ورته وايي

هغه په ځان کېنې نه ځانېږي

سیال په سندره کېنې يې ستايي

د تقطیع دپاره د غه درې شعرونه د دې بڼاخ په رکنونو

کېنې اچوم :

| ۱۲' ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸' ۷ ۶ ۵ | ۴' ۳ ۲ ۱ |

چي زو ر وي	چي ژ پ وي	مې ---	
را ته خپل زور	د ح سن بنا	يي ---	
استا د م زاج	اغون دې نا	ز که ---	
دا خ لق پر	اخه ور ته	وا	يي ---
اه غه ږه ځان	کښې نه ځا ئې	بي ---	
اسيا ل ږه سن د	ره کښې يې ستا	يي ---	

۱-----۲----- نیمګړے رکن

مونږه وینو چې ږه دې تقطیع کښې د پای رکن نه اخیږني
 درې (لسم ، یولسم او دولسم) سېلابونه غورځېدلي دي نو ږه دې
 وجه د پای رکن نه یو سېلابیز نیمګړے رکن جوړ شو- د دې ښاخ
 مصرعه نهه (۹) سېلابه راغله او خجن سېلابونه پکښې څلورم او
 اتم دي-

۳ - پنځم اورد رکنې بحر (دریم څخه)

د دې ښاخ مصرعه د دویم ښاخ د مصرعې نه څلور څپې زیاته ده ولې چې څلورم اورد رکن || ۲ ۳ ۴ | ۵ پوره توګه پټه دې ښاخ کښې درې ځله تکرار کېږي او د پای نیمګړه رکن یې هماغه شان د یوه سېلاب د نو ځکه د دې ښاخ مصرعه دیارلس (۱۳) اوږده ده - دغه ښاخ زیاتره پټه بدلې او اولسې سندرو کښې لید شي - د تېې ډولې مصرعې پټه پنځم اورد رکنې بحر کښې دي، دویمه (اوږدم) دیارلس سېلابیزه مصرعه یې پټه دې دریم ښاخ کښې ده - د دروېش درا نیو غزل، چې پټه هم دې ښاخ کښې ده، دلته را

اخلېم: OWNED BY 0300 9792115

دگل ګرېوان ده، د ظالم اغزي لاسونه

خاوند مات بڼه دي د دې سپرلي لاسونه

ما ستا د پاره مانې جوړه کړه لږ ستورو

خپلې جونګرې لره ځم زخمي لاسونه

دا ازادي ده چې هر څوک دې ربېي ژبې

دا اجازه نه شته چې وکړي لاسونه

دومره به یاد سا چې بل پټه کاڼو و

پر مخ د زمکې هر سره لري لاسونه

لږ ډېره وخته یو لږ بله کیله من دي

زما دروېش تشه لمن، سخي لاسونه

د تقطیع دپاره د غه غزل د دې بحر ټه رکنونو کښې

اچوم :

| ۱۶' ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲' ۱۱ ۱۰ ۹ | ۸' ۷ ۶ ۵ | ۴' ۳ ۲ ۱ |

ادگل ګرې و ان ادک د ظا لم اغ زي لا سوانه --- |

اخاون ده ملت اښه دي د دې اسپر لي لا سوانه --- |

اما ستا د پاره ما نې جو اړه کره لږه ستو اړو --- |

اخپ لې جون ګرې ل ره ځم اغ زي مي لا سوانه --- |

ادا ا زا دي ده چې هر څوک ادې رې بي ژا بي --- |

ادا ا جا زه نه اشته چې وک اړي لا سو انه --- |

دوم ره به ياد ا سا چې بل اږه کا نو و ا --- |

ا پر مخ د زم اګې هر س رکا ل ري لا سوانه --- |

ا لږه دې ره وځ اته يو لږه ب ا له ګي له من ا دي --- |

ا ز ما در وېش اته شه ل من اس خي لا سوانه --- |

۱-----۲-----۳-----نیمګرک رکن

مونږه وینو چې ټه دې تقطیع کښې د پای رکن نه اخیریني

درې (خوارلسم ، پنځلسم او شپاړسم) سپلا بونه غورځېدلي دي نو

ټه دې وجه د پلي رکن نه یو سپلا بیز نیمګرک رکن جوړ شو- د دې

بناخ مصرعه دیارلس (۱۳) سپلا به راغله او خجن سپلا بونه پکښې

څلورم ، اتم او دولسم دي-

۴ - پنځم اورد رکنی بحر (لورم اخ) : د

پنځم اورد رکنی بحر تر ټولو وږه (لنډه) مصرعه د لومړي ښاخ پنځه
(۵) سپلايزه مصرعه ده ، دغسې دوي پنځه سپلايزې مصرعې چې
يوه يوه بلې پسې کړې شي نو د دې څلورم ښاخ غبرګه لس (۱۰)
سپلايزه مصرعه تربنه جوړېږي -

څنگه چې د نورو ژبو شاعرانو د رباعي (څلوريزې) د پاره
بحرونه ځانګړي کړي دي هم دغه رنگ زمونږ کلاسيکي شاعرانو يوه
پښتو کښې دغه بحر د رباعي دپاره ټا د څو د دې سره سره مونږ
يوه دې بحر کښې نظمونه او غزلې هم لرو -

د محمد نواز خان طائر د يوه نظم (طوفان را) ، چې يوه
هم دغه بحر کښې د څخه لومړي پنځه شعرونه عرض کوم :

هله تادي کړه ، ګوره باران د

شابه مړدي کړه ، ګوره طوفان د

لږ شان نظر کړه ، اسمان پرېږي

دغه استازک ، د زول باران د

بزدله پاسه ، اوس خو بيدار شه

د اسمان تندر ، ماڼي تمې کړې

قبلې ته ګوره ، تورې وريځې

بهرغ يوه لاس کښې ، دي را روانې

ٻُڌ ڪپرو وروڻو ، ڪنڀي پي ورا دڪ

پڪڀني سڀلا ب دڪ، ترپنه امان دڪ

د ٽي بناخ ٻُڌ قالب ڪنڀي اوس دغه شعرونه د تقطيع د پاره اچوم :

| ۱۶ ۱۵ ۱۴ ۱۳ | ۱۲ ۱۱ ۱۰ ۹ | | ۸ ۷ ۶ ۵ | ۴ ۳ ۲ ۱ |

ا ه له تا دي اڪڙه | - - - | اڪو ره با ران | دڪ - - - |

ا شابه مڙدي اڪڙه | - - - | اڪو ره طوفان | دڪ - - - |

ا لڙشان ن ظرا ڪڙه | - - - | اس مان پڙي | بي - - - |

ا دغه اس تازڪ | - - - | ا د زول با ران | دڪ - - - |

ا بز د له پا اسه | - - - | اوس خو بي داراشه | - - - |

ا د اس مان ٽن ادر | - - - | ا ما تي تم بي اڪڙي | - - - |

ا قب لي ته هڪواريه | - - - | ا تو ري ور يي اڇي | - - - |

ا بي رغ ٻُڌ لاس اڪڀي | - - - | ا دي را ر وا اني | - - - |

ا ٻُڌ ڪ ٻو وروڻو | - - - | ا ڪنڀي پي ورا نڙي | دڪ - - - |

ا پ ڪنڀي سڀلاب | دڪ - - - | ا تري نه ا مان | دڪ - - - |

۱- - - - - نيمڪڙي رڪن ۲- - - - - نيمڪڙي رڪن

ٻُڌ ٽي قالب ڪنڀي مونڙو ڪورو چي خلورم اوڀر د رڪن اول او

دريم ڇل ٻُڌ پوره شڪل ڪنڀي تڪرار شوڪ دڪ خو ٻُڌ دويم او

خلورم ڇل ٻُڌ نيمڪڙي شڪل ڪنڀي لڪه ڇنگه چي د تقطيع د قالب

نه ٻنڪاره ده دا مصرعه يوه غيرڪه مصرعه ده - د وٺنا ٻُڌ وخت به

لوستونکي ټټه پنځم سټلاب لږ وقفه کوي بيا به مخکښې پاتې
مصرعه وايي - داسې مصرعه ټټه روا نه وېنا کښې خپل ابلاغ نه شي
کولې - ټټه قالب کښې يې خجن سټلابونه څلورم او دولسم دي خو د
وېنا ټټه وخت به يو خجن سټلاب څلورم او بل نهم شي -

۵ - پنځم اوږد رکنی بحر (پنځم اخ)

د پنځم اوږد رکنی بحر تر ټولو وړه (لنډه) مصرعه د لومړي
بناخ پنځه (۵) سټلايزه مصرعه ده ، دغسې دوې پنځه سټلايزې
مصرعې چې يوه ټټه بلې پسې کړې شي نو د څلورم بناخ غبرګه لس
(۱۰) سټلايزه مصرعه ترېنه جوړېږي اوس چې داغبرګه لس (۱۰)
سټلايزه مصرعه يو ځل بيا غبرګه کړې شي نو د دې پنځم بناخ شل
(۲۰) سټلايزه مصرعه ترېنه جوړېږي - نن صبا ټټه نوي کهول کښې ،
د غزل ټټه لږ کښې د شل سټلايزو مصرعو جوړولو رجحان ټټه
زياتېدو د -

اوس ټټه دې بناخ کښې شوک د ادریس خان ادریس د
غزل نه څو شعرونه وړاندې کوم :

لڼه دې ماحوله لڼه دې رواجه ساه مې ډوډېري د ژوند پټه لارکښې
 د گل پشانې هر يو ارمان مې وينم رږږېري د ژوند پټه لارکښې
 مينه پټه لرکه او نږدې ده څه که جدا شو مونږ يو تر بله
 زړه کښې ساتم دې زړه کښې ساته مې وخت به تېرېري د ژوند پټه لارکښې
 تاخوبه وېل چې دا کېدکې نه شي چې تا زړه پرېدم تنها جنازه
 نن راته وايي پټه نيمه لارکښې لارې دوي کېري د ژوند پټه لارکښې
 جنازه راشه د خداي دپاره زړه مې درزېري پټه ځان يرېرم
 هسې نه مړيم چې ته راډرو حادثې کېري د ژوند پټه لارکښې
 ادريسه ورشه جنان خبرکړه چې درومي دومره پټه سفرلرکې
 بيا دې قسمت دې چې څه راډرومي څه را پېښېري د ژوند پټه لارکښې

لاندې د ادريس د غزل تقطيع کوم؛

۲۰ | ۱۹ | ۱۸ | ۱۷ | ۱۶ | ۱۵ | ۱۴ | ۱۳ | ۱۲ | ۱۱ | ۱۰ | ۹ | ۸ | ۷ | ۶ | ۵ | ۴ | ۳ | ۲ | ۱ |

لڼه دې ماحوله لڼه دې رواجه | ساه مې ډوډېري | د ژوند پټه لارکښې |
 د گل پشانې هر يو ارمان مې | اوي نم دې ژبې | ابي د ژوند پټه لارکښې |
 امي نه پټه لرکه | او نږدې ده | څه که جدا شو | مونږ يو تر بله |
 زړه کښې ساتم | دې زړه کښې ساته مې | وخت به تېرېري | د ژوند پټه لارکښې |
 تاخوبه وېل چې دا کېدکې نه شي | چې تا زړه پرېدم | تنها جنازه |
 نن راته وايي پټه نيمه لارکښې | لارې دوي کېري | د ژوند پټه لارکښې |
 جنازه راشه | د خداي دپاره | زړه مې درزېري | پټه ځان يرېرم |
 هسې نه مړيم | چې ته راډرو | حادثې کېري | د ژوند پټه لارکښې |
 ادريسه ورشه | جنان خبرکړه | چې درومي | دومره پټه سفرلرکې |
 بيا دې قسمت دې | چې څه راډرومي | څه را پېښېري | د ژوند پټه لارکښې |

چونکه د دې ښاخ مصرعه اوږده ده نو پټه قالب كښې مو د
نيمگړي ركن د يوه سپلاډ دپاره فقط يوه هندسه ركن جوړكړې
د لکه ۱۵، ۱۰، ۱۵، او ۲۰ - مونږ به د ځان سره دا
خبره پټه ذهن كښې ياده ساتو چې د يوې هندسې ركن نه درې
سپلاډونه غورځېدلي دي -

پټه دې تقطيع كښې دا هم ښكاره شوه چې څلورم اوږد ركن
پټه پوره توگه هم څلور ځله تکرار شوک د او هم دغه ركن بيا پټه
نيمگړي صورت كښې هم څلور ځله تکرار شوک د- د دې ښاخ
مصرعه شل سپلاډه راغله او خجن سپلاډونه يې څلور
(څلورم، نهم، څوارلسم، او نولسم) دي- د دې بحر پټه څلورم ښاخ
كښې خجن سپلاډونه دوه وو-

OWNED BY 0300 9792115

لنډ رکنې بحرونه

کوم بحرونه چې له لنډو (درې سېلابيزو) رکنونو | ۳ ۲ ۱ |
 څخه جوړېږي هغوي ته لنډ رکنې بحرونه وايي - د دغو بحرونو هم
 شمېر کم د که او هم يې کارونه - د پښتو ژبه ټولې شاعرۍ کښې د دغو
 بحرونو کارونه ژبه اوږدو کښې د مالګې برابره هم نه ده - د دغو رکنونو
 ژبه تکرار سره چې کوم "اهنگ" پيدا کېږي هغه له ساده وېنا نه ډېر
 لر د که نو ځکه ژبه دغو بحرونو ژبه اړول لږ ګران وي ژبه خلاف د
 اوږد رکنې بحرونو چې ژبه هغوي باندې ژبه ژبه اسانه روانېږي -

بحرونو ته د نومونو ورکولو ژبه لږ کښې دې ته کتنه کېږي
 چې خجن سېلاب يې خويم د که او رکن پکښې کوم يورا د که -
 ژبه دې وجه پېل له هغه بحر څخه کېږي چې لومړۍ سېلاب يې
 خجن وي - ژبه دغسې بحر کښې رکن هم لومړۍ راځي نو نوم هم د
 لومړي بحر ورکوي:

لومړۍ لنډ رکنې بحر

تر نژدې ماضي پورې لومړي لنډ رکن ته خالي رکن او بحر
 ته يې خالي بحر ويئل کېدل ولې چې دا رکن د عروضو د پوهانو تر
 نظره نه وو تېر شوک - هر علم د ارتقا تر مدارجو له تېرېدو پس وده
 مومي يعني پوهه يا علم جمود نه قبلوي - د علم د دې ارتقا يې
 فطرت له کبله د علم عروض ژبه لږ کښې نوک دريافت داهم د که
 چې اوس لومړۍ لنډ رکن او هم يې بحر موند شوک د که -

دا بحر د لومړي لنډ رکن | ۱' ۲ ۳ | چې لومړۍ سېلاب
 يې خجن دۍ د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن دويم او دريم
 سېلابونه سپک وي - د رکن د تکرار پټه لحاظ د دې بحر دري
 ښاخونه دي او هر يو ښاخ يې د يوه سېلاب نيمگړۍ رکن هم
 غواړي.

۱ - لومړۍ لنډ رکنې بحر (لومړۍ ښاخ): پټه دې ښاخ
 کښې لومړۍ لنډ رکن | ۱' ۲ ۳ | پټه پوره توگه دوه ځله تکرار کېږي
 او پټه اخير کښې د يوه سېلاب نيمگړۍ رکن هم غواړي - مصرعه
 يې اووه (۷) سېلابونه لري او خجن سېلابونه پکښې لومړۍ ،
 څلورم او اووم وي -
 د بېلگې پټه طور پټه دې رکن جوړ شوي د محمد نور څلور
 شعرونه پېش کوم :

خوند کوي چين پټه جبين د نگار
 سوال نه جواب وي نه دار و مدار
 وړان به کړي واپه پټه جل جل جل
 زلفې لري الول - ول - ول
 ماه د فلک دۍ که جن که ملک
 لمر که قمر که سما که سمک
 پاتې به شي يو ځل ځل ځل
 زلفې لري - الول - ول - ول

اوس د باندینیو شعرونو څخه دوه شعرونه (دویم او څلورم)
 د لږ بدلون سره لیکم چې هره مصرعه یې اووه سپلاڼه اوږده وي او د
 قاعدې تر مخه یې دې لومړي ښاخ کښې ځلي شي :

وران به کړي واره یې جل

زلفې لري الو ول

پاتې به شي یې یو ځل

زلفې لري الو ول

مونږه گورو چې دامصرعې یې لومړي خجن سپلاڼ شروع
 شوې دي ، اووه اووه سپلاڼه لري ، هر دریم سپلاڼ (لومړی ،

څلورم او اووم) یې خجن د او هره مصرعه اووه (۷) سپلاڼه لري
 اوس دغه شعرونه د عروضیې قالب کښې اچوم :

۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ |

ا | و | ر | ا | ن | به | ک | ر | ي | و | ا | په | ی | ی | ج | ل | - | - |

ا | ز | ل | ف | ی | ل | ا | ر | ي | ا | ل | و | ا | و | ل | - | - |

ا | پ | ا | ت | ی | به | ا | ش | ی | ی | ی | و | ا | ځ | ل | - | - |

ا | ز | ل | ف | ی | ل | ا | ر | ي | ا | ل | و | ا | و | ل | - | - |

۱ ۲ نیمگړی رکن

۲ - لومړې لنډ رکنې بحر (دویم ښاخ) : ټټه ټټه ښاخ
 کښې لومړې لنډ رکن | ۱' ۲' ۳' | ټټه پوره توکه درې ځله تکرار
 کېږي او ټټه اخیر کښې د یوه سپلا ب نیمګړې رکن هم غواړي -
 مصرعه یې لس (۱۰) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې
 لومړې ، څلورم ، اووم او لسم وي -
 اوس د لومړي لنډ رکنې بحر ټټه شروع کښې لیکلې شوو د
 محمد نور څلورو شعرونو څخه دوه شعرونه (لومړې او دریم) یو
 ځل بیا دلته وړاندې کوم ، کوم چې ټټه هم دغې دویم ښاخ کښې
 دي :

خوند کوي چین ټټه جبین د نګار
 سوال نه جواب وي ، نه دار و مدار

ماه د فلک د که جن که ملک

لمر که قمر که سما که سمک

د لوستلو نه پس دا شعرونه د ټټې ښاخ ټټه عروضي پیمانه ګزوم :

| ۱' ۲' ۳' | ۴' ۵' ۶' | ۷' ۸' ۹' | ۱۰' ۱۱' ۱۲' |

اخوند ک وي | چین ټټه ج | اُبین د ن | اُګار - - |

اسوال نه ج | و اب وي نه | دا رو م | دار - - |

ماه د ف | لک د که | جن که م | لک - - |

المُرکه ق | مُر که س | ما که س | مکر - - |

۱ ۲ ۳ نیمګړې رکن

د باندیني بحث ۚه رڼا کښې د تقطیع څې تجربې ته که ۚه غور سره وگورو نو دا شعرونه د دغې ښاخ ۚه معیار پوره پرېوځي -

۳ - لومړۍ لنډ رکنې بحر (دریم ښاخ) : ۚه دې ښاخ کښې لومړۍ لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | ۚه پوره توکه څلور ځله تکرار کېږي او ۚه اخیر کښې د یوه سپلا ب نیمگړۍ رکن هم غواړي - مصرعه یې دیارلس (۱۳) سپلابونه لري او خجن سپلابونه پکښې لومړۍ ، څلورم ، اووم ، لسم او دیارلسم دي -

اوس د محمد نور ۚه پورتنیو دوو (لومړۍ او دریم) شعرونو کښې لږ داسې بدلون راولم چې مصرعې یې تر دیارلس سپلابونو پورې اوږدې شي :

خوند کوي چین ۚه جین د نگار همېشه
سوال ۚه جواب وي ۚه دار و مدار همېشه
ماه د فلک د که جن که ملک د که جنان
لمر که قمر که سما که سمک د که جنان

اوس د دې ښاخ ۚه رکنونو کښې د دغو شعرونو تقطیع کول دي -

| ۱ ۲ ۳ | ۴ ۵ ۶ | ۷ ۸ ۹ | ۱۰ ۱۱ ۱۲ | ۱۳ ۱۴ ۱۵ |

اځوند ک وي اچین ۚه ج ایین د ن اکار ه مې ا شه - - |

اسوال ۚه ج اواب وي ۚه دار و م ادار ه مې ا شه - - |

۱ ۲ ۳ ۴
 اُمّ د ف اُلک د که اجن که م اُلک د ج اُنان - -
 المُر که ق اُمُر که س اُمّا که س اُمک د ج اُنان - -
 ۴ نیمګړه رکن

پټه چې تقطیع کښې دا صفا لید که شي چې هره مصرعه
 دیارلس (۱۳) سپلاښه لري - خج یې د لومړي سپلاښه نه شروع
 کېږي او بیا یې هر دریم سپلاښه خجن د پټه هره مصرعه کښې
 لومړی لنډ رکن پټه پوره توګه څلور ځله تکرار شو که د او پټه اخیر
 کښې دیوه سپلاښه نیمګړي صورت کښې را د که -

OWNED BY 0300 9792115
 دویم لنډ رکنی بحر

دا بحر د دویم لنډ رکن | ۱ ۲ ۳ | چې دویم سپلاښه یې
 خجن د که ، د تکرار څخه جوړېږي - د دې رکن لومړی او دریم
 سپلاښه سپک وي - د رکن د تکرار پټه لحاظ د دې بحر درې
 ښاخونه دي - دا دویم لنډ رکن چې څو ځله هم پټه مصرعه کښې
 تکرار کېږي نو پټه پوره توګه تکرار کېږي او نیمګړه رکن نه غواړي -

۱- دويم لنډ رکنې بحر (لومړۍ بڼاخ): ښځه دې بڼاخ کښې
 دويم لنډ رکن ښځه پوره توگه دوه ځله تکرار کېږي او نیمګړې رکن
 هم ښځه غواړي د دې بڼاخ مصرعه شپږ (۶) سپلاڼه وي خو پښځه (۵)
 سپلاڼه هم کېدې شي - خجن سپلاڼونه یې دویم او پنځم دي - اوس
 ښځه دې بڼاخ کښې شوک یو خپل غزل وړاندې کوم:

هغه ښځه کار کړي

ښځه کار نه انکار کړي

هر کار نه اسان دے

تنقید چې بسیار کړي

د غم استقبال کښې

خوشي کډه بار کړي

اغیار نه به څوک کړي

کله یار لږ یار کړي

سالک بیرند دے

خو وار ته به وار کړي

د لوستلو نه وروستو دا غزل د تقطیع د پاره د دې بڼاخ ښځه

رکونو کښې اچوم؛

| ۲' ۳ | ۴' ۵' ۶ |

| ه غه | ښځه کار کړي |

| ښځه کار نه | ان کار کړي |

هر کُار نه	ا سُن دے
تن قید چي	بس یار کړي
د غم اس	تق بال کښي
خو شي ک	ده بار کړي
اغ یار نه	به څوک کړي
اكي له یار	له یار کړي
سا لک بي	اړن دے دے
خو وار ته	به وار کړي

۲-----۱

۲- دویم لنډ رکنې بحر (دویم ښاخ): ښه دې ښاخ کښي
 دویم لنډ رکن ښه پوره توگه درې ځله تکرار کړي او نیمگړه رکن
 هم نه غواړي - ددې ښاخ مصرعه نهه (۹) سپلايه وي خواته (۸)
 سپلايه هم کېدې شي - خجن سپلابونه يې دویم، پنځم او اتم دي -
 ښه دې ښاخ کښي شو خپل يو غزل وړاندې کوم، پس له
 لوستلو به يې د دې ښاخ ښه رکنونو کښي تقطیع کوم:

يو ځل چې را ضي شي جنان بيا
 د قرب مساوي شي هجران بيا
 چې غم شي د زغم نه باهر نو
 ضرور سودايي شي انسان بيا

چې فوق او اخلاص را پيدا شي
 پټه عشق کښې کافي شي سامان بيا
 چمن مې لږ تندې و چېرې
 مگر که ساقې شي اسمان بيا
 سالک د زړه ملک جوگه نه دے
 پکښې چې جاري شي بحران بيا

اوس پې د تې بڼاخ پټه رکنونو کښې ځايوم؛
 ۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ |

ايو ځل چې را ضي شي | ج نُن بيا |
 ادقرب م اسا وي شي | هج ران بيا |
 اچې غم شي | د زغم نه | با هر نو |
 اض رور سوا دا يي شي | ان سان بيا |
 اچې فوق او | اخ لاص را | پي دا شي |
 پټه عشق کښې | کا في شي | اسا مان بيا |
 اچ من مې | اله تن دې | و چې ږي |
 ام مگر که | اسا في شي | اس مان بيا |
 اسا لک د | زړه ملک | جواگه نه دے |
 پکښې چې | جا ري شي | بح ران بيا |

۱-----۲-----۳

۳ - دويم لنډ رکنې بحر (درېم ښاخ): ږه دې ښاخ کښې
 دويم لنډ رکن ږه پوره توگه څلور ځله تکرار کېږي او نيمگړې رکن
 هم نه غواړي - ددې ښاخ مصرعه دولس (۱۲) سپلاڼه وي خو يولس
 (۱۱) سپلاڼه هم کېدې شي - خجن سپلاڼونه يې دويم ، پنځم ، اتم
 او يولسم دي - اوس ږه دې ښاخ کښې د امر دين شاعر لږه يوې اولسي
 سندري څخه پنځه مصرعې دلته را اخلم :

غريب امر دينه يغبال دي کوته شو

چې يار نازنين اوس لږه تا بېگانه شو

ساقی رخصت راکړ چې څه مېخانې ته

مطرب حواله کړم سارنگ و طبلي ته

بلبل روانه کړمه باغ و باغچې ته

اوس يې د عروضو ږه رکنونو کښې اچوم ؛

| ۱۲ ۱۱' ۱۰ | ۹ ۸' ۷ | ۶ ۵' ۴ | ۳ ۲' ۱ |

ا غ رُب ا امر دي نه ا يغ بَال دي ا کو تَه شو ا

ا چې يار نا ز نين اوس لږه تا بې ا گانه شو ا

ا سا قِي رخ ا ص ت را کړ ا چې څه مې ا خا نې ته ا

ا مط رُب ح ا و ا لږه کړم ا سا رَنگ و ا طب لې ته ا

ا بل بُل ر ا و ا نه کړمه باغ و باغ چې ته ا

۲-----۳-----۲-----۱

دریم لنډ رکنی بحر

دا بحر د دریم لنډ (درې سیلابیز) رکن ۱ ۲ ۳ | چې
دریم سیلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - د اخیر رکن
نه یې دوه سیلابونه غورځېږي نو نیمګړې رکن یې تش د یوه
سیلاب پا شي -

کله چې مونږ د یوه بحر تر ټولو لنډ یا لومړي ښاخ
معلومول غواړو نو د هغه بحر د یوه پوره رکن او بل د نیمګړي رکن
سیلابونه سره جمع کوو - د دغې اصول له مخې اوس چې د دریم
لنډ رکنی بحر تر ټولو لنډ یا لومړي ښاخ جوړوو نو چې د یوه پوره
رکن (درې سیلابیز) او بل د یوه سیلاب نیمګړي رکن سیلابونه سره
جمع کړو نو څلور سیلابونه لاس ته راځي او هغه هم په دې ډول
چې په دې څلورو سیلابونو کې دریم سیلاب خجن وي اوس
ستونځه دا ده چې د دریم اوږد رکنی بحر د لومړي ښاخ جوړښت
هم داسې د چې په څلور سیلابه مصرعه کېږي چې دریم سیلاب
خجن وي - د دغو دواړو جلا جلا بحرونو د مصرعو عروضي
جوړښت به په یوه شان داسې وي :

| ۴ ۳ ۲ ۱ |

اوس به دا ابهام پیدا کېږي چې یوه خالصه مصرعه مونږ د
کوم بحر و شمارو ؟

د دې ستونځې د هوارولو د پاره دا اصول وضع کړې

شوکه دکه چې د دریم لنډ رکنې بحر د لومړي ښاخ په جوړولو
کښې به دریم لنډ رکن دوه ځله په پوره توګه او یو ځل په یوه سیلابیز
د نیمګړي شکل په توګه تکرار کېږي نو بیا به د دې ښاخ مصرعه
اووه (ک) سیلابه راشي او د دریم اوږد رکنې بحر سره به یې توپیر
(فرق) ښکاره شي -

۱- دریم لنډ رکنې بحر (لومړۍ ښاخ): د پورتنۍ بحث
په رڼا کښې د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن ۲ | ۳ | چې دریم
سیلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوکه رکن
دوه ځله په پوره ډول او یو ځل په یوه سیلابیز نیمګړي ډول تکرار
کېږي - مصرعه یې اووه (ک) سیلابه اوږده وي او خجن سیلابونه
پکښې دریم او شپږم وي - په دې ښاخ کښې شوکه یو خپل غزل
د لوستلو دپاره پېش کوم :

د اقا ستا مقام دکه
د زما د غلام دکه
چې مرید د مراد شم
د طلب مې انجام دکه
ګناه ګار مقتدي یم
محبت مې امام دکه
اوس توبه شوه رایاده
دځوانۍ چې ماښام دکه

سالك يارته اشعارڪنبي

ور لپڙ سلام دے

د لوستلو نه پس پي اوس د دڀ بناخ ٻڙه عروضي سانچه

ڪنبي اچوم :

| ۹' ۸ ۷ | ۶' ۵ ۴ | ۳' ۲ ۱ |

| ا د ا ق ا ستا م ق ا م ا دے - - |

| ا د ز م ا د غ ل ا م ا دے - - |

| اچي م ريد ا د م ر ا د ا ش م - - |

| ا د ط ل ب ا م ي ا ن ج ا م ا دے - - |

| ا گ ن ا ه م گ ا ر ا م ق ت د ي ا ي م - - |

| ا م ح ب بُت ا م ي ا م ا م ا دے - - |

| ا ا و س ت و بُه ا ش و ه ر ا ي ا د ه - - |

| ا د خ و ا ن ي اچي م ا بُن ا م ا دے - - |

| ا س ا ل ڪ ي ا ر ا ت ه ا ش ع ا ر ا ڪ ن بي - - |

| ا و ر ل ي بُا س ل ا م ا دے - - |

ا-----۲-----نيم ڪر ڪ رڪن

۲ - دریم لنډ رکنې بحر (دویم ښاخ)

بحر خفیف د عربی عروضو د مرکب بحرونو څخه یو مشهور بحر د ۲ - دا بحر د وعظ او اخلاقي مضمونونو د پاره زیات

مشهور د ۲ - د بحر خفیف سالم وزن داسې د ۲ :

فاعلا تن مستفعلا تن فاعلا تن

د دې بحر سالم وزن کم او زحافات یې زیات استعمال کېږي - د دې بحر یولس وزنونه دي -

دا بحر د مسدس (یوه مصرعه کېږي درې او دوو مصرعو کېږي شپږ رکنونه) یوه صورت کېږي زیات کارو کېږي - د عروضو د تصور نه مخکې د پښتو کوم شعرونه چې یوه بحر خفیف کېږي لیکلي شوي وو هغه نن د پښتو خپلو عروضو د "دریم لنډ رکنې بحر" یوه دویم ښاخ کېږي راځي لکه د دولت لوانې له یوه غزل نه اخیستې شوې دا مصرعه :

دا جهان د ۲ یوه مثل بهار

د دې ښاخ مصرعه د دریم لنډ رکن ۲ | ۳ | چې دریم سېلاب یې خجن وي ، د تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شو رکن درې ځله یوه پوره ډول او یو ځل یوه سېلابیز نیمگړي ډول تکرار کېږي، مصرعه یې لس (۱۰) سېلابه اوږده وي او خجن سېلابونه پکېږي دریم ، شپږم او نهم وي - یوه دې ښاخ کېږي اولسي سندرې هم وینلې شوي دي - دلته د نمونې یوه حېث د حاجي استرانه بلوچستاني

د سندرې څخه لومړۍ نيمه برخه را اخلم :

بلبلان نن پر لور د بوستان ځي

د بهار موسم را خزان ځي

بوراکان نن د گل کړي سېلونه

عندليب ږه باغچې کښې خندان ځي

طيبان د عالم سو بې خونده

له علاج بې واپس يما ران ځي

د ترکانو پر ملک لوي خطر د

نن عراق ځي کابل ځي اېران ځي

ږه دنيا کښې هر خوا خرخشي دي

ټول قومونه د جنگ پر ميدان ځي

د سندرې دا برخه د دې بناخ ږه عروضي ساخت کښې کورم :

| ۱۲' ۱۱ | ۱۰ | ۹' ۸ | ۷ | ۶' ۵ | ۴ | ۳' ۲ | ۱ |

ا - ب ل ب ل ا ن ن پ ر ل و ر ا د ب و س ت ا ن ا ځ ي - -

ا د ب ه ا ر ا م و س م ر ا خ ز ا ن ا ځ ي - -

ا ب و ر ا گ ا ن ا ن د گ ل ا کړ ي سې ل و ا نه - -

ا ع ن د ل ي ب ا ږه با غ چې ا کښې خ ن د ا ن ا ځ ي - -

ا ط ب ي ب ا ن ا د ع ا ل م ا س و بې خ و ن ا د ه - -

ا ل ه ع ل ا ج ا بې و ا پ س ا بې م ا ر ا ن ا ځ ي - -

ا د ت ر ک ا ن و پ ر م ل ک ل و ي خ ط ر ا د - -

انن ع راق اُخي کا بل اُخي اې ران اُخي - - |
 اُڼه دن يا اکښې هر خوا اخر خ شې ادي - - |
 ا ټول قو موانه د جنګ ا پر مي دان اُخي - - |
 ۱-----۲-----۳-----نيمګړې رکن

۳- دريم لنډ رکنې بحر (دريم ښاخ): د دې ښاخ مصرعه
 د دريم لنډ رکن ۲ | ۳ | چې دريم سپلاډ يې خجن وي ، د
 تکرار څخه جوړېږي - دا ذکر شوې رکن څلور ځله پڼه پوره ډول او
 يو ځل پڼه يوه سپلاډيز نيمګړي ډول تکرار کېږي، مصرعه يې
 ديارلس (۱۳) سپلاډه اوږده وي او خجن سپلاډونه پکښې دريم ،
 شپږم، نهم او دولسم وي - پڼه دې ښاخ کښې غزل هم شتون لري او
 نظم هم - پڼه دې ښاخ کښې لکلې شوې د دروېش دراني د يوې
 سندرې څخه سر بيت او دوه بندونه را اخلم :

ته مې ګل زه بلبل، ستا دمخ صفت وایم
 ته د بل شوې جناحه خو زه به تل ستا یم
 ستا دلارې اغزي پڼه خپل زړه کښې راڼغاړم
 چې وي ستا پر نامه ، پڼه هر هغه درد ویاړم
 د ملال پڼه دا حال سروکال زه رضایم
 دا خبره تر لمر هم روښانه ده ماته
 چې غوږ نه ټه زما شور او غوغاته

خو دروېش به همېش بيا هم داسې لگيايم
 ته د بل شوک جنانه خو زه به تل ستا، يم
 اوس به دا سنډره د دې بڼاخ په عروضي چوکاټ کښې د
 خايلو کوشش هم وکړم :

۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ | ۹ | ۱۰ | ۱۱ | ۱۲ | ۱۳ | ۱۴ | ۱۵ |

ته مې کُل ازه بل بل استاد مخ ا ص ف ت و ا يم - - |

ته د بل اشوک ج نا نه خو زه به تل ستا ا يم - - |

استا د لا اړې اغ زي ا په خپل زړه اکښې ران غا ا يم - - |

اچې وي ستا پر نا مه ا په هر ه ا غه درد ويا ا يم - - |

ا د م لال ا په دا حال اس رو کال ازه ر ضا ا يم - - |

ا دا خ ب ا ره تر لمر ا هم رو بڼا نه ده ما اته - - |

اچې غوږ نه اني ته از ما شورا او غو غا اته - - |

اخو دروېش به ه مېش ا بيا هم داسې لگ يا ا يم - - |

ته د بل اشوک ج نا نه خو زه به تل ستا ا يم - - |

۱-----۲-----۳-----۴-----نيمگړه رکن

ناوښتلي دې پا نه وي چې د ټپې دويمه مصرعه هم

ديارلس (۱۳) سپلايو نه لري او دا لنډ رکني درېم بڼاخ هم ؛ خو د ټپې

دويمه مصرعه په دې بڼاخ کښې ځکه نه ځانېږي چې د هغې خجن

سپلايو نه بېل دي او د دې بڼاخ بېل دي -

اخذ ليک ياکتايات (Bibliography)

۱- عروض و بديع ، ڊاڪٽر صابر
کلروي (شعبه اردو پښور يونيورسٽي)
۲۰۰۱ء علمي کتبخانه اردو بازار
لاهور-

۲- اصنافِ ادب ، رفيع الدين هاشمي
، سنگ ميل پبليڪيشنز لاهور-

۳- جوهر عروض (اردو)، ۱۹۶۷ء اغا
صادق حسين، کوٽه -

۴- پښتو عروض ، دروېش دراني ،
۲۰۰۷ء ، صحاف نشراتي مؤسسه
کراچي -

۵- پښتو بللمېچ ، دويم چاپ ۲۰۱۰ء
، ډوڪٽر مجاور احمد زيار ، دانش
خيرندويه ٽولنه پښور -

۶- د پښتو ژبې او ادب تاريخ ۲۰۰۶ء
(اېم اې پښتو او سي اېس ايس لپاره) ،
پروفېسر حنيف خليل، يونيورسٽي
پبليشرز قصه خوانی پښور -

۷- علم و ادب ، ۲۰۱۲ ء ، مقدر شاه
مقدر، نیوز ایجنسي جمرو د نیو
مارکیت -

۸- چاربیته (pdf file) ، شیرین یار
یوسفز ۷ ناچاپ نشر ۲۰۱۱ ء ،

www.pukhto.net/ebook-

journal.php%3Fmain-ebook-id%3D1

۹- د پښتو املاء (خوارلس حرفونه دوه
ویش او اوزونه) ، منتظر بیته ،
پرمختګ بنو ۲۰۱۲ ء -

۱۰- پښتو قاعده (د اول ادبی د
پاره) ، خېبر پښتونخوا ټېکسټ بک
بورډ پېښور ، پښتو قومي نصاب ۲۰۰۹ ء -

۱۱- د پښتو عروض ، میاشرف ،
پښتو ټولنه کابل ، ۱۳۳۲ ل -

۱۲- مخزن ، اخوند دروېزه بابا ، دویم
ایډیشن ، پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۸۷ ء

-

۱۳- د خوشال خان خټک کلیات

، دانش خپرندويه ټولنه ۲۰۱۰ ء / ۱۳۹۱

ل -

۱۴- دېوان عبدالرحمان بابا مومند ، تاج
محل کمپني محله جنگي قصه خوانی

، پېښور

۱۵- رنگونه بهارونه ، ۲۰۰۷ ء ، غازي

سيال ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور -

۱۶ - اکسفورډ اېډوانسډ لرنرز ډکشنري

، خلورم اېډيشن ۱۹۸۹ ء ، اکسفورډ

يونيورسټي پریس -

۱۷ - شعري غورچاڼ ، انتخاب ،

۲۰۰۷ ء ، خورو عمر دراز مروت،

دانش خپرندويه ټولنه -

۱۸ - وفا ، پروفېسر رحمت الله درد ،

۲۰۱۰ ء ، دانش خپرندويه ټولنه پېښور -

۱۹ - غزو ، امير حمزه خان شينواري ،

حمزه اکېلومي ، خوارلسم اېډيشن

۲۰۱۰ ء ، جلون پرنټنگ پریس پېښور -

۲۰ - سرچينه ، جاوېد احساس ، اول

خُل ۲۰۱۰ء، الميزان پبلشرز لاہور۔

۲۱ - بنگالی سندرې، د قاضي

نذراالاسلام نظمونه پښتو ژبه، ۱۹۶۴

۶، محمد نواز خان طائر، پښتو اکېلېمي

، خيبر مېل پریس پېښور۔

۲۲- د مینې غېږ، طاهر کلاچوي

، الجمعیه اکېلېمي محله جنگي پېښور

، ۱۹۹۷ء، منظور عام پریس پېښور۔

۲۳ - ژغړغڼه، مؤلف بیتاب عادلوي،

۲۰۰۶ء، خورو تنقيلي ټولنه بنو

، العمران پرنټرز بنو۔

۲۴ - مثالونه مثالونه، شیخ نور علي

نور، ۲۰۱۳ء، دي پرنټ مېن پرنټرز

پېښور، محکمه ثقافت خیبر پښتونخوا

-

۲۵ - ناچاپ شعري اثر، عبدالسلام

بیتاب۔

۲۶ - ناچاپ شعري اثر، دمساز شاهین

-

۲۷ - ناچاپ شعري اثر، نقیب الله

~
سالک

Da Pakhto Sher Urooz Nizam

اڙشن مشر

”د پښتو شعر عروضي نظام“ زما د بنود ډېر گران ملگري نقيب الله سالک هغه زيار دے چې زه تر اوسه حيران يم چې د عروضو د موضوع د انتخاب په وخت د دې سړي مازغه په ځاي وو که نه.! ځکه چې ښاغلي سالک چې کومې غنې په لاسونو کښې راټولې دي دا د هوشيارو لېونو کار دے. معلومه نه ده چې د ازغو او اور په دې مزل کښې به يې څومره سختې زغملې وي؟ د کوم کوم طوفان سره به مخ شوه وي؟ د دې کتاب څېړنې به چا، چا ته مجبور کړې وي؟ لوستونکي د دې اندازه کولي شي. خو دې ښاغلي شکست نه دے منلې او د خپلې مورنۍ ژبې پښتو يې يو بې حده مشکل اړخ ما او تاته رابرسيره کړے دے.

اگر چې زمونږ څو مشرانو هم په دغه موضوع زمونږ لار ښودنه کړې ده هغه مشران چې دننني پښتو ادب محستان او استاذان دي، خو سالک په صورت کښې چې کوم ساده باده يو کلي وال سړي کوم کار کړے دے هغه يې زما په خيال د خپل قد او وس نه ډېر زيات او په زړه پورې کړے دے چې ډېر د ستاينې وړ دے. د څېړنې کار هيڅکله هم حرف آخر نه شي کيدے، دا سفر به که خبر وي جاري وي خو تر دې دمه په دې موضوع د سالک کړاو هغه کارنامه ده چې سالک د پښتو ژبې سوچه مېشت ثابتوي او ښاغلي سالک به په پښتو ادب کښې هميشه ياد ساتل کيږي.

په ډېره مينه
رشيد جوهر
رسالپور